

EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Faculty of Letters

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

**DÜNYA
COĞRAFYASI VE
KALKINMA
PERSPEKTİFİ
DERGİSİ**
JOURNAL OF WORLD
GEOGRAPHY AND
DEVELOPMENT
PERSPECTIVES

Haziran/June 2022

Cilt/Volume 1

Sayı/Issue 1

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DÜNYA COĞRAFYASI VE KALKINMA PERSPEKTİFİ DERGİSİ

ATATURK UNIVERSITY

JOURNAL OF WORLD GEOGRAPHY AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL

Cilt / Volume: **1**

Sayı / Issue: **1**

Haziran / June **2022**

ERZURUM

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jwgdp>

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DÜNYA COĞRAFYASI VE KALKINMA PERSPEKTİFİ DERGİSİ
JOURNAL OF WORLD GEOGRAPHY AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES

Cilt / Volume: 1 Sayı / Issue: 1 Haziran / June 2022

Yayımlayan / Publisher

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü / Ataturk University Journal of Faculty of Letters Department of Geography

Sahibi / Owner

Yönetim Kurulu Adına Edebiyat Fakültesi Dekanı / On Behalf of the Board of Directors Dean of the Faculty of Letters
Prof. Dr. Dilaver Düzgün

Baş Editör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

Editor Yardımcıları / Co-Editors-in-Chief

Kapak Tasarım / Cover Design

Atatürk Üniversitesi Marka Yönetim Birimi / Ataturk University Brand Management Unit

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı 25240 ERZURUM
Telephone: 0 442 231 8001 e-posta: edebiyatfakultesidergisi@atauni.edu.tr

Yasal Sorumluluk / Legal Responsibility

Makalelerin dil, üslup ve içerik sorumluluğu yazarlara aittir.
Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler, dergimizi ve kurumumuzu bağlamaz.
The language, style and content responsibility of the articles belong to the authors.
The views and opinions expressed in the articles do not bind our journal and our institution.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

The publication languages of the journal are Turkish and English.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published biannually in June and December.

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi (Journal of World Geography and Development Perspectives) zamana ve mekana bağlı fiziki ve beşeri problemler için çözüm üreten coğrafi yaklaşımlara ait (fiziki, beşeri, doğal çevre ve Coğrafi Bilgi Sistemleri) özgün ve yenilikçi bilimsel araştırmaların yayınlanmasına, bu yönüyle bilimsel bilginin paylaşılmasına imkan sağlayan bir yayın organı olarak 2022 yılından itibaren yayın hayatına başlamıştır. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünün bünyesinde kurulmuş olan dergi haziran ve aralık olmak üzere yılda iki kez yayımlanacaktır.

İlk sayısından itibaren DergiPark üzerinden yayımlanmaya başlayan derginin kısa süre içinde ülkemizdeki ve dünyadaki saygın akademik dergiler arasında yer alması planlanmaktadır. Bu doğrultuda derginin TR Dizin ve uluslararası indekslere girebilmesine yönelik olarak etik kurallara uygun, kaliteli ve düzenli bir yayım süreci takip edilecektir.

Derginin kuruluş aşaması ve ilk sayısının çıkarılması sürecinde kuşkusuz en büyük emek dergi kurulunda yer alan kişilere aittir. Bunun yanı sıra ilk sayıya makalelerini göndermek suretiyle katkı veren yazarlara ve yoğun mesailerini arasında çalışmalarını değerlendiren hakemlere değerli katkıları için teşekkür ederiz.

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisinin (Journal of World Geography and Development Perspectives) kaliteli ve özgün çalışmalarla nice sayılara ulaşması dileği ile....

Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Saliha KODAY	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ARINÇ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki KODAY	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim KOPAR	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hasbi SOYLU	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan BULUT	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram ÇETİN	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Günay KAYA	Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet DENİZ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Salih BİRİNCİ	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar Kıvanç KAYMAZ	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KIZILKAN	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halil HADİMLİ	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kübra ERHAN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR	Akdeniz Üniversitesi
Arş. Gör. Zeynep YILMAZ	Atatürk Üniversitesi

1. SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF ISSUE 1

Prof. Dr. Zeki KODAY	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Günay KAYA	Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet DENİZ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih ORHAN	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kübra ERHAN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar Kıvanç KAYMAZ	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KIZILKAN	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Taner AYDIN	Iğdır Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tolga KORKUSUZ	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

---

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

JENERİK / GENERIC

EDİTÖRYAL / EDITORIAL

MAKALELER / ARTICLES

Tülay ÖCAL	Samandağ İlçesinin Tarihi-Kültürel Mirasının Turizm Potansiyeli	1-19
Melek GÜLEŞ	Tourism Potential of The Historical-Cultural Heritage of Samandağ District	
Yusuf KIZILKAN	Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi Bakımından Erzurum Şehri	20-29
Çağlar Kıvanç KAYMAZ	Erzurum Province in Terms of Sustainable Solid Waste Management	
Gamzenur KABANLI	Coğrafi Şartların Kırsal Meskenler Üzerine Etkisine Bir Örnek: Şenyurt (Tortum) 30-47	
	An Example of The Effect of Geographical Conditions on Rural Settlements: Şenyurt (Tortum)	
Zeynep CERRAH	Karacakaya Mahallesi'nde Geleneksel Konut Mimarisi	48-65
	Traditional Housing Architecture in Karacakaya Neighbourhood	
Büşra UZUN	Görece İlçesinin Turizm Kaynakları	66-86
Mehmet ZAMAN	Tourism Resources of The District of Görece	
Harun DİLEK	Yavuzeli İlçesinde Nüfus Hareketleri	87-102
Mustafa ÖZDEMİR	Population Movements in Yavuzeli District	

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: ÖCAL, T. & GÜLEŞ, M. (2022). Tourism Potential of Samandağ Cultural Heritage. *Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)*, 1(1), 1-19.

Submitted: June 28, 2022

Revised: June 29, 2022

Accepted: June 29, 2022

TOURISM POTENTIAL OF THE HISTORICAL-CULTURAL HERITAGE OF SAMANDAĞ DISTRICT

Samandağ İlçesinin Tarihi-Kültürel Mirasının Turizm Potansiyeli*

Tülay ÖCAL¹

Melek GÜLEŞ²

Öz

Kültürel miras sahalarından biri olan Hatay, Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlamaktadır. Samandağ ilçesi geçmişte liman şehri olarak yerleşme tarihine kaynaklık eden en eski mekânlardan biridir. Bu çalışmanın amacı, bir sit alanı olan Samandağ'ın tarihi-kültürel miraslarını belirleyerek turizm potansiyellerini ortaya çıkarmaktır. Samandağ'da nitel araştırmalardan etnografya tekniği kapsamında gezi-gözlemler yapılmış, araziden fotoğraflar çekilmiştir. Sahadaki kültürel miras potansiyelinin güçlü yönler, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri tespit edilmiş ve bunlar SWOT analizine yerleştirilmiştir. Kültürel mirasların yerini gösteren harita, coğrafi bilgi sistemleri kapsamında olan ArcGIS Desktop programıyla hazırlanmıştır. Resmî kurumlardan alınan harita verileri ArcGIS Desktop programının ArcMap 10.3 sürümüyle çizilmiştir. Sonuçta, Samandağ'daki ortaya konan kültürel miras potansiyelinin turizm açısından değerlendirilip tanıtımının yapılması için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarihi-Kültürel Miras, Turizm Potansiyel, Samandağ'ın Tarihi-Kültürel Turizm

Abstract

Hatay, one of the cultural heritage sites, connects Anatolia to the Middle East. The town of Samandağ, which was a port city in the past, is one of the oldest places in terms of settlement history. The aim of this study is to reveal the tourism potentials of Samandağ, which is a protected area, by determining the historical-cultural heritage. Among the qualitative research done in Samandağ, trips and observations were made within the scope of ethnographic techniques and photographs were taken from the field.

---

* Bu makale yürütülmekte olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Alahan/Antakya/HATAY, tulayocal@mku.edu.tr

² Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi Alahan/Antakya/HATAY, gulesmlk98@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2309-1369

Research Article/Araştırma Makalesi

The strengths, weaknesses, opportunities and threats of the cultural heritage potential at the site were identified and were evaluated according to the SWOT analysis. The map showing the location of the different cultural heritages was created with the ArcGIS Desktop program, which is an online geographic information system service. Map data which was obtained from official institutions, were created with the ArcMap 10.3 version of the ArcGIS Desktop application. As a result, suggestions were made to evaluate and promote the cultural heritage potential in Samandağ in terms of tourism.

Keywords: Historical-Cultural Heritage, Tourism Potential, Samandag Historical-Cultural Tourism.

1. GİRİŞ

Coğrafyanın uygun olduğu yerlerde ortaya çıkan toplumlar kendi buldukları sahalarda kendi kültürlerini yaratmışlardır. Bunlarla birlikte zaman içinde farklı kültürlerin istilalarına uğrayarak yer değiştirmişler ya da buldukları mekânlarda bu kültürlerle kaynaşarak yeni kültürler oluşturmuşlardır. Bunları oluştururken kendi mekân ya da bölgelerindeki kültürleri harmanlayarak bir kültür birikimi meydana getirmişlerdir. Farklı bölgelerdeki bu kültür birikimi ortak kültürlerin oluşmasını sağlamıştır.

Her bölgenin kendi koşulları, tarihi olayları, onu oluşturan grupların etnik kökenleri veya değerleri gibi kendine has özellikleri vardır. Bunları birleştiren topluluklar ortak mekânda birçok tarihi-kültürel kalıntılar bırakmışlardır. Bunlar tarihi-kültürel miraslar içindeki coğrafi görünümler olan mimari ve arkeolojik özellikler kadar, geçmişten bugüne gelen, günlük yaşam için önemli bir yere sahip olan unsurlar da yer almaktadır. Önemli tarihsel, mitolojik veya dini olaylarda bu unsurların oluştukları yerlerde tamamıyla değişmiş ya da geçmişten hiçbir delil kalmamış olsa bile tarihsel kaynak olarak kabul edilmektedirler (Özgüç, 2015: 72). Bu kapsamda kültür, bir nevi çevreye uyumdur. Kültür bir halkın sadece hayat tarzları veya mozaïği değil, aynı zamanda hâkim değer ve inançlarını da içine alan bir terimdir (Emekli, 2006: 53; Birinci vd, 2018).

Kültür, sanat, dil, tarih, din, mimari yapı, yaşam tarzı gibi etmenleri kapsayan geniş bir literatürü içine almaktadır. Kültürün kapsadığı özelliklerinden kaynaklı olarak, çoğu turist, toplumlara ait kültürleri tanıma arzusu ile seyahat etmektedir (Baykan, 2007). Turistik bir cazibe olarak kültür, bir bölgenin tarihi, kültürel, dini ve endüstriyel geçmişinin korunması gerektiğini savunurken bu gücü turizm alanında etkili bir şekilde kullanmıştır (Terzić vd, 2014; Goral, 2016).

Turizm, dinlenme, eğlenme, görme, tanıma, sportif faaliyetlerde bulunma veya izleme, bilgi ve görgüsünü artırma gibi hedeflerle veya yalnızca zevk amacıyla yapılan gezi (seyahate çıkma) anlamına gelmektedir. Bir sahaya yönelik turizm hareketlerinin ana nedeni ise doğal, beşerî ve kültürel kaynaklardan oluşmaktadır (Doğanay & Zaman, 2013: 1-3). Turizmin varoluş sebeplerinden biri de yeryüzünde farklı ve özgün, doğal ve insanoğlu üretimlerinden meydana gelen kültür ve kültürel peyzajların varlığıdır (Soykan, 2000: 41; Birinci vd, 2018).

Kültür ve turizm; coğrafyanın tanımında da bahsedildiği gibi mekânsal farklılıklardan oluşan bir olgudur (Öcal, 2020). Beşeriyet geçmiş medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görme arzusunun yanı sıra kendi kültürleri dışındaki kültürlerle de ilgi duymaktadırlar (Arınç, 2002:101; Baykan, 2007). Bu sayede turistler, farklı milletlerin oluşturduğu kültürel değerleri yerinde gözlemleyip, tanıma imkânı elde etmektedirler. Bundan dolayı turistler, kültürel mekânları daha çok çekiciliklerini görmek için gezmektedirler. Kültürel turizm, geliştiği sahaların tarihi ve kültürel mirasının korunmasında etkili olduğu gibi aynı zamanda ekonomik açıdan da kazançlar sağlamaktadır. Kültür ve diğer turizm kaynakları bir araya geldiğinde ise ülkelere birçok yönden kazanç getirebilmektedir (MacDonald & Jolliffe, 2003: 308). Kültür turizmi, sürdürülebilirlik ilke ve politikalarıyla geliştirilirse, yerel, kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir özelliğe sahip olmaktadır. Diğer bir deyişle turizm, kültürel mirasın korunmasında bir araç olarak kullanılabilir (Baykan, 2007).

Kültürel mirasımız olan geçmiş bizi her yerde kuşatır. Bunlar var olan geçmişin kalıcı izleri olarak kültürel miras kavramının temelini oluşturmaktadır (Hall 1997; Kirshenblatt-Gimblett 2004; Ashworth 2015). Geçmişini incelerken mirasın

geçmişe ışık tuttuğu ve halen çağdaş hedefler için bir ilham kaynağı olduğu günümüzü de şekillendirerek kültürel mirası oluşturmaktadır (Lowenthal 1998: 5; Wojtanowska & Goral, 2018).

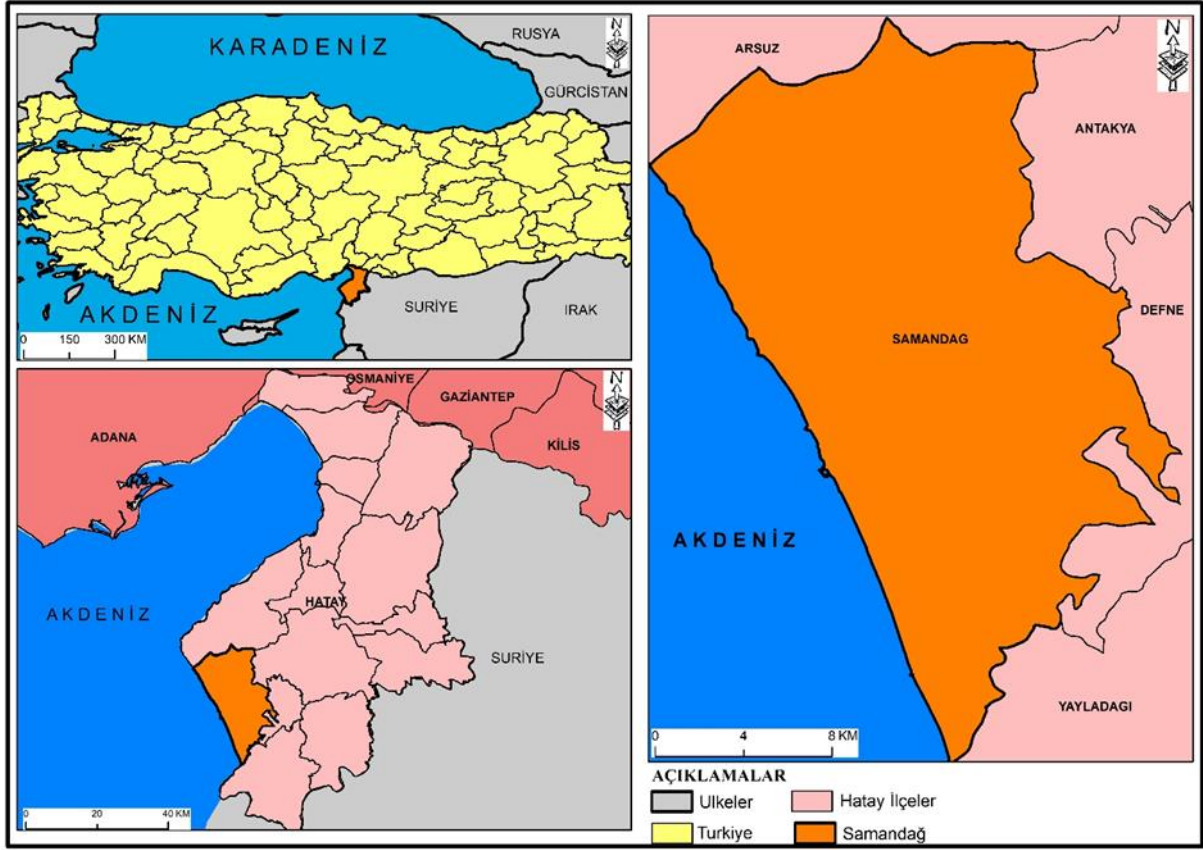
Kültürel miras “geçmişle gelecek arasında köprü kuran, kimlik sorununu çözebilen, tarih ve aidiyet bilinci yaratan, kuşaklar arası iletişimi sağlayan değerlerdir” (Çoban, 2014: 2). Kültür mirası, aynı zamanda toplumun ve halkın refahının önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Kurtar, 2012: 18). “Vecco (2010: 321)’ya göre kültürel miras, geçmiş yaşantı ve gelenekleri miras olarak almaktır” (Ünver, 2006). UNESCO’nun yaptığı tanıma göre ise kültürel miras; “Tarihi, estetik, arkeolojik, bilimsel, etnolojik ve antropolojik değere sahip alanlar, yapı grupları ve sit alanlarıdır” (Altaş, 2014: 250; Sargın ve Dinç, 2017).

Son yıllarda kültürel mirasın bölgesel ve özellikle de ekonomik kalkınmayı teşvik etmesi açısından turistik yerlerin çekiciliğini artırmaya yardımcı bir kaynak oluşturduğu görülür (Goral, 2016). Miras varlığı ile turist dinamiği arasındaki bu uyum ve denge ihtiyacı, onun en iyi müttefikidir. Bu gereklilik, bir turizm ürünü olarak mirasın potansiyelinin sınırlayıcı bir faktörü olarak görülebile de miras, mevcut turizm ürünleri tarafından izlenen ana hedeflerden birine ulaşılmasına izin verir (UNWTO, 2021; 38).

Tarihi kültürel mirası çok zengin olan Anadolu üzerinde kurulmuş ülkemizin bu mirasların turizm potansiyellerini değerlendirmek ve aynı zamanda koruyarak gelecek nesillere aktarmak önem arz etmektedir. Bütün il ve ilçe merkezlerimiz tarihi kültürel miraslarla bir sit alanı oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülke olarak bunların değerlendirilmesi ve turizm amaçlı kullanılması yöre halkına katkı sağlaması açısından önemlidir.

2. Samandağ’ın Yeri ve Sınırları

Tarımsal ve sanayi fonksiyonu gelişmemiş olan Samandağ, sınır ili Hatay’ın tarihi kültürel mirası zengin ilçesidir. Samandağ, Türkiye’de, Akdeniz Bölgesi’nin Adana Bölümü’nde olan sınır ili Hatay’a bağlıdır. Kuzeyden Adana, Osmaniye ve Gaziantep; doğu ve güneyden Suriye; batıdan ise Akdeniz’le çevrili olan Hatay, ülkenin en güney ilidir. Asi nehri deltası üzerine kurulu olan Samandağ doğudan Antakya, güneydoğudan Defne, batıdan Akdeniz, güneyden Yayladağı ve kuzeyden Arsuz ile sınırlıdır. İlçe 446 km² yüz ölçüme sahiptir ve çalışma bu saha içindeki kültürel mekânları kapsamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Samandağ İlçesinin Lokasyonu

3. YÖNTEM

Çalışmada tarihi-kültürel mirasların ve sit alanlarının turizm potansiyelinin ortaya konulmasıyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmamız için içerik oluşturulurken Samandağ'ın tarihi-kültürel mekânları üzerinde nitel araştırma da gezi gözlemler yapılmıştır. Niteliksel yöntemler, kültür, bilim, cinsiyet, ekonomi ve siyaset gibi çok sayıda çeşitlilikteki toplumsal süreçleri sorgulamak ve aydınlatmak için kullanılır. Niteliksel yöntemler, insan deneyiminin zenginliğini ve karmaşıklığını, sosyo-mekânsal yaşamı yapılandırarak saha verilerinin daha soyut analizine doğru eşzamanlı bir çekim yapmaktadır (Walton, 1992; Delyser vd., 2010; 72). Yöntemler açısından kültürlerin tespitinde sosyo-mekânsal yaşamları kapsayan sahalarda detaylı veriler toplanmış ve ilgili kurumlardan gerekli bilgiler temin edilmiştir. Gezi- gözlemler ve mülakatlarda elde edilen veriler turizm potansiyelinin tespitinde kullanılmak üzere zayıf ve güçlü yönler olarak sınıflandırılmıştır.

Nitel araştırma da etnografi tekniği kullanılarak, farklılıkları ve ayrılığı eklemleme süreciyle, "burada" ve "orada"yı sınırlama eylemiyle tespitler yapılmıştır. Coğrafya içinde etnografi, insanların yer oluşturma, sosyal alanlarda yaşama, yerel ve ulus ötesi ağlar oluşturma ve mekânsal tahayyülleri temsil etme ve sömürgeleştirmeden çıkarma gibi süreçler aracılığıyla dünyalarını nasıl yarattıklarını ve deneyimlediklerini anlamak için kullanılan bir araştırma stratejisidir. Etnografi, görüntüler ve metinler dâhil olmak üzere sayısız kaynak materyalden yararlanmasına rağmen çalışma, gözlem, yansıtma ve öğrenmeye odaklanmaktadır. Çünkü katılımcı-gözlem belki de etnografiyi diğer nitel araştırma tasarımlarından ayıran tanımlayıcı bir yöntemdir (Delyser vd, 2010: 121).

Gezi ve gözlemler esnasında varolan mirasların fotoğrafları çekilmiş ve turizm potansiyelleri ortaya konmuştur.. Resmî kurumlardan alınan harita verileri ArcGIS Desktop programının ArcMap 10.3 sürümüyle çizilmiştir. Ayrıca ilçenin kültürel turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla SWOT analizi uygulanmıştır. Samandağ'daki kültürel mekânların turizm açısından ilçeye kattığı zayıf yönleri ile gelecekte karşılaşılabileceği tehditleri ve bunları aşabilecek güçlü yönleri ile fırsatları tespit edilmiştir.

Amaç-Önem

Samandağ'ın tarihi-kültürel mekânlarının belirlenmesi ve turizm potansiyelinin ortaya konulması amacımızı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Samandağ'daki kültürel miras kaynaklı mekânların gerekli planlama ve tanıtımlarına yönelik kararlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktır.

Tarihi eskiye dayanan ilçenin kültürel potansiyelinin çeşitli ve zengin olması, günümüze kadar bu potansiyelinin ekonomik açıdan değerlendirilememesi büyük önem taşımaktadır. Bunların tespit edilerek, tanıtılarak kullanılması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir.

4. DÜNYA'DA TARİHİ-KÜLTÜREL MİRASIN ÖNEMİ

Turizmin çıkış noktası dünyadaki farklılıklar ve bu farklılıkları görmek isteyen insanların yarattıkları taleplerdir. Dünya üzerinde var olan bu farklılıklar doğal ve tarihi mekânlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun yanı sıra insanlar için görülecek mekânlar arasında öncelikleri meydana getirmektedir (Öcal, 2020). Hunter (2002)'in de belirttiği üzere turizm, dünyanın en büyük endüstrilerinden birini oluşturmaktadır. Son 30- 40 yıldır olağanüstü hızla gelişmekte olan dünya turizm aktiviteleri birçok ülkede ekonomik büyümenin en önemli etmeni olmuştur. Bir başka ifadeyle turizm; dünyada seyahat edenler ve bu seyahatleri düzenleyenler ayrıca turizm endüstrisini destekleyen sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar göz önünde bulundurulduğunda milyonlarca insanın ilgi odağındadır (Akova, 1997: 264)

Dünya Turizm Örgütü'ne göre, kültürel turizm; insanların eğitim, sanat, festival ve şenliklere katılma, tarihi ve kültürel değerleri tanıma, anıt ve siteleri, dini yerleri ziyaret etme, doğa ve folkloru gözlemeleme gibi kültürel motivasyon hedefiyle yaptıkları hareketler olarak ifade edilmektedir (Canadian Heritage Tourism, 2005: 6). Uluslararası turizmde dinlenme ve eğlenme isteğinin yanı sıra farklı kültürleri, tarihi ve inanç sistemlerini tanıma arzusu gittikçe ön plana çıkmaktadır. Maddi ve manevi değerleri korumak-kullanmak-yaşatmak amacıyla sürdürülebilir bir anlayışı benimseyen kültürel turizm, yoğun ilgi görmekte ve bunun yanı sıra turizme ilgi gittikçe artış göstermektedir (Uğuz, 2011).

Ülkelerin ekonomilerinde ve toplumsal kalkınmada önemli bir yeri olan turizm, dünya ekonomisi için vazgeçilmez bir sektör durumuna gelmiştir. Bölgelerarası kalkınmışlık seviyelerini dengelemek, kaynakları aktif kullanmak, turist mevcutunu ve turizm gelirlerini yükseltmek hedefiyle turizm faaliyetleri gitgide artmaktadır. Bu avantajlarla turizmin büyük anlamda ülke ekonomisine küçük manada ise bölge ekonomisine getirdiği katma değerler ön plana çıkmaya başlamış ve alternatif turizm arayışları hız kazanmıştır (Uğuz, 2011). Bu arayışlar doğrultusunda dünyadaki gelişmelerle birlikte kültürel miraslara ilgi artmış ve sit alanları olarak değer kazanmışlardır. Kültürel miraslar gelişmiş ülkelerin insanları tarafından ziyaret edilmeye başlanmış ve buldukları ülkelerin önemli turizm kaynakları olmuşlardır.

5. TÜRKİYE'DE TARİHİ-KÜLTÜREL MİRASIN ÖNEMİ

Anadolu dünya tarihi boyunca medeniyetlerin doğuşuna, gelişmesine ve çöküşüne ev sahipliği yapmış, bu sayede çok çeşitli ve zengin kültürel miraslar barındırmaktadır. Dünya'da büyük zenginliklere sahip olan medeniyetleri içinde barındırmış olan Anadolu Hititler, Sümerler, Urartular, Likyalılar, Lidyalılar, Frikyalılar, İyonlar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti'ne gelinceye kadar birçok iz ve kalıntı bırakarak, ülkemizi eşsiz bir konuma getirmiştir (Doğaner, 2001; Emekli, 2005). Bunun yanı sıra sahip olduğumuz kültürel zenginlikler içinde örf, adet, gastronomi, tarih, müzik ve resim, din, mimari yapı, el sanatları, giyim tarzı da önemli ölçüde özellikler taşımaktadır. Yedi coğrafi bölgenin hepsi, doğal güzellikler, çekicilikler eski ve günümüz uygarlık ürünleri, tarihler, farklı yerleşme dokuları, kırsal ve kentsel alanlar yani bunların getirisi olan kültürler ve kültürel çekicilikler ile ayrı bir öneme sahiptir (Doğanay, 1992; Emekli, 2005). 2000 yılı sonrasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler ve Anıtlar Genel Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre 191 müze ve 115 ören yeri bulunmakta ve müzelerde toplam 2.634.662 eser sergilendiği belirtilmiştir (Emekli, 2003). 2022 yılı itibarıyla, ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı 210 müze ve 143 düzenlenmiş ören yeri olmak üzere, ziyaret edilebilir 353 ünite bulunmaktadır (<https://kvmgm.ktb.gov.tr>). Türkiye'nin kültürel zenginliğinin, bölge kalkınmasına katkı sağlaması ve bu katkının geniş tabana yayılması amacıyla turizm sektörünün yeni bir yaklaşım geliştirmesi gerekmektedir. Doğru bir yönlendirme bir sahanın kültürünün açığa çıkartılmasına ve yaşatılmasına katkıda bulunabileceği gibi o bölge için yeni bir çekicilik etmeni de meydana getirecektir (Richard,1996; Emekli, 2005).

Evrensel ve kültürel değerlerin güzelliklerinin dünyaya duyurulması ve uluslararası kuruluşların da katkılarıyla koruma altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması hedefiyle, Avrupa Konseyi Bülteni'nde "Avrupa Bir Ortak Miras Kampanyası" çerçevesinde Türkiye, Fransa ve Almanya'yla örnek ülke olarak seçilmiştir. 1975 yılında yürürlüğe giren Dünya Kültür ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi halen etkisini sürdürmekte olup, sürekli güncellenmekte ve birçok ülkenin katılımı sağlanmaktadır. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'ne 1983 yılında imza atan ülkemiz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda bazı çalışmalar geliştirmektedir. Bu bağlamda Türkiye Dünya Miras Listesine 9 yeri kaydettirmişken aynı zamanda geçici listeye 16 kültür varlığımız da eklenmiştir. Bunun yanı sıra, kültürel turizm bağlamında İnanç turizmi, İpek yolu ve Turizm kentleri projeleri de halen yürürlüktedir (www.turizm.gov.tr). Ayrıca Türkiye, Sivil toplum örgütleri aracılığıyla da birçok başarılı Ulusal Projeyi hayata geçirmiştir (Emekli, 2005). Türkiye'nin büyük tarihi-kültürel miraslarını içinde barındıran Şanlıurfa, Mardin, Hatay gibi birçok tarihi kentlerindeki tarihi kültürel miraslar koruma altına alınarak turizm planlamaları yapılmakta ve günümüzde de restorasyon çalışmaları aktif bir şekilde sürdürülmektedir (Öcal, 2020).

6. SAMANDAĞ'DA TARİHİ-KÜLTÜREL MİRASIN OLUŞUMUNU SAĞLAYAN YERLEŞME TARİHİ

Tarihsel mekânlar, eski medeniyetlerin yaşayan fiziksel kalıntılarıdır. Bunlar dünyada oluşan ilk medeniyetlerin kalıntılarının bulunduğu kentler olarak turistlere çok çekici gelmektedir. Bir şehirdeki tarihsel yapılar tek başına da farklı çekicilik alanları olarak ortaya çıkmış olabilir (Özgüç, 2003: 75-155; Öcal, 2012; Öcal, 2020). Türkiye'nin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Samandağ, ülkenin en güney şehri ve geçmişte önemli bir yerleşim merkezi olan Mezopotamya bölgesi ve Asya kıtası arasında köprü niteliğinde olan Hatay ilinin bir ilçesidir. Hatay ilk büyük devletlerin kuruluşuna kadar eskiye dayanan önemli ilk kentler arasında olan bir şehirdir. Bundan dolayı geçmişten günümüze çok fazla uygarlığa ev

sahipliği yapmış ve çok zengin bir tarihi geçmişe sahip bir kettir. Bu önemli şehrin bir ilçesi olan Samandağ ise M.Ö. 17. yüzyılın sonlarına dek Mısır hâkimiyetinde kalmakla birlikte, bu dönemden itibaren Hitit, Asur, Babil, Pers ve Makedonların egemenliği altında kalmıştır. M.Ö. 300 yılında Makedon kralı Büyük İskender'in ölümünün ardından imparatorluğu paylaşan kumandanlardan I. Selefkos Nikator tarafından Musa dağı eteklerinde, deniz kıyısına kadar uzanan sahada Antakya'nın bir Liman şehri olarak kurulmuştur. Adı ilk olarak Seleucia Pieria olan şehir, bu tarihlerde yalnızca Antakya'nın değil, Mezopotamya'ya uzanan alanında liman görevini üstlenen planlı bir şehir olmuştur. 638'de İslam hâkimiyetine girmesinden sonra sırasıyla, Emeviler, Abbasiler, Tolunoğulları, İhşidilerin ve Hamdanoğulları egemenliğinde kalmış, 969 yılında yeniden Bizans hâkimiyetine girmiştir.

Seleucia Pieria, 1084 yılından itibaren Selçuklular ve Memlûklülerin, 1516 -1918 yılları arasında 300 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 1918 – 1939 yılları arasında Fransız işgali altında kalan saha, 1939'da Hatay ile Türkiye Cumhuriyeti yönetimine geçmiştir. 1940- 1948 yılları arasında Süveydiye ismiyle Antakya'ya bağlı bir bucakken; 11 Haziran 1947'de "Samandağ" adı ile ilçenin kuruluşu kabul edilmiş ve bunun yanı sıra 1948'de Samandağ İlçe statüsüne girmiştir. İlçe adını kuzey doğusundaki St. Simon (Sem'an) dağından almıştır (www.hatay.ktb.gov.tr; Ray & Demirtaş, 2020). Tüm bu eski uygarlıkların izlerini taşıyan kültürel miras kapsamındaki mekânlar ilçenin kültürel turizm açısından zengin bir çeşitliliğe sahip olmasını sağlamaktadır.

7. BULGULAR

7.1. Samandağ'da Kültürel Miras Açısından Önemli Mekânlar

Şehirlerin veya kırsal alanların turizm alanında gelişmeleri kültürel mirasların kullanılmasına bağlıdır. Bu açıdan ülkemizde kültür turizmi için potansiyel taşıyan ve ulusal ile uluslararası turizm pazarında kültürel turizm sahasında ön plana çıkması beklenen yerlerden birisi de Hatay'ın Samandağ ilçesidir.

Samandağ, tarihi ve kültürel mekânlar açısından zengin değerlere sahiptir. Bu mekânlar; Tarihi Batıyaz Köprüsü, Musa Ağacı, Vakıflı Surp Asdvadzadzin (Aziz Meryem Ana) Kilisesi, Dor Mabedi, Vespasianus - Titus Tüneli, Beşikli Mağara (Kaya Mezarları), Seleucia Pieria Antik Kenti, Hz. Hızır Türbesi, St. Simon Manastırı, Yeşilyazı Asma Köprüsü'dür (Şekil 2).

Şekil 2: Samandağ'daki Kültürel Mekânlar

Tarihi Batiyaz Köprüsü: Bu tarihi yapı Osmanlı Dönemi eseri olmakla birlikte, 3.77 m genişliğe ve 36.54 m uzunluğa sahiptir. Köprü, maruz kaldığı doğal olaylardan dolayı tahrip olduğundan 2019 yılında Karayolları 5. Bölge Müdürlüğü ve Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Tarihi Batıyaz Köprüsü

Musa Ağacı: Bir rivayet ile değer kazanan ağacın, Hz. Hızır ile Hz. Musa'nın yolculuğu esnasında Hz. Musa'nın asasının yeşermesiyle oluştuğuna inanılmaktadır. Ağacın gövde çapı 7,50 m iken çevresi 21 m ve yüksekliği 7 metredir. Ağaç 800 ile 1000 yaşları arasında olduğu varsayılmakla birlikte, 1000 metrelik alanı kaplamaktadır. Aynı zamanda yanında, şifalı olduğuna ve ulu çınar ağacına can verdiğine inanılan Ab-ı Hayat çeşmesi de mevcuttur (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Hz. Musa Ağacı

Dor Mabedi: Beyaz mermerden inşa edilen mabedin kalıntıları Samandağ Kapısı mahallesine giden yolun 2. km'sinde bulunmaktadır. Bir zamanlar Seleucia kentinin merkezinde yer alan ve kral mabedi olarak yapılan bu tarihi mekân tüm şehri görecekle şekilde inşa edilmiştir. Anadolu'da Dor biçiminde inşa edilen nadir mekânlardandır (Fotoğraf 3). 1939'da Amerikan Prinçton üniversitesi tarafından yapılan kazıda "İsis-Afrodit" heykelciği bulunmakla birlikte, ayrıca bu mabedin onların adına inşa edildiği düşünülmektedir (Demirtaş & Ray, 2020).

Fotoğraf 3. Dor Mabedi

Vakıflı Surp Asdvadzadzin (Aziz Meryem Ana) Kilisesi: Kilise, eski bir ipek fabrikasının yerine 1875 yılında kurulmuştur (<http://hatay.gov.tr>). İpek fabrikası kapandıktan sonra 1997 yılında geniş kapsamlı restorasyonla bugünkü halini almıştır (<https://www.vakiflikoy.com>) (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Surp Asdvadzadzin (Aziz Meryem Ana) Kilisesi

Seleucia Pieria Antik Kenti: Samandağ'ın beş km kuzeyinde Çevlik civarında denize hâkim yamaçlarda M.Ö. 300 yıllarında Seleucus Nicator tarafından kurulan ve kurucusunun ismiyle bilinen bu antik kent, içinde tapınak, akropol ve nekropol sahaları bulundurmaktadır (Demirtaş & Ray, 2020). Bu antik kent çalışmaya konu olan sahalardan Dor Mabedi, Vespasianus-Titus Tüneli, Beşikli Mağarayı ve günümüzde kalıntıları kalmamış olan yerleşim birimini kapsamaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Seleucia Pieria Antik Kenti (Kaynak: <https://www.youtube.com>)

Vespasianus-Titus Tüneli: Titus Tüneli antik kentin hemen yukarısında, kenti dağdan gelen sel sularına karşı korumak için yapılmıştır. Bölge MÖ 64 yılında Romalıların eline geçmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde MS 1. yüzyılda Titus Flavius Vespasianus döneminde yapılmıştır. Titus Tüneli olarak bilinen bu tünele, Vespasianus Tüneli de denmektedir. Titus Tüneli'nin yapımına MÖ 69 yılında Roma İmparatoru Vespasianus döneminde başlanmış ve M.S. 81 yılında oğlu Titus tarafından tamamlandığı ileri sürülsede tünelde yer alan diğer yazıtlarda M.S. 149 yılında buradaki çalışmanın hala devam ettiği bilgisi mevcuttur (Pamir, 2001; Göğebakan-Saban, 2018).

Ortalama yüksekliği 7 metre, genişliği 6 metre, uzunluğu 130 metresi kapalı, diğer kısmı açık olmak üzere 1380 metre uzunluğundadır. Tünelin kazıldığı kayalık alan kentin nekropol (mezarlık) alanı olarak kullanılmıştır (Pamir, 2001; Göğebakan-Saban, 2018) (Fotoğraf 6).

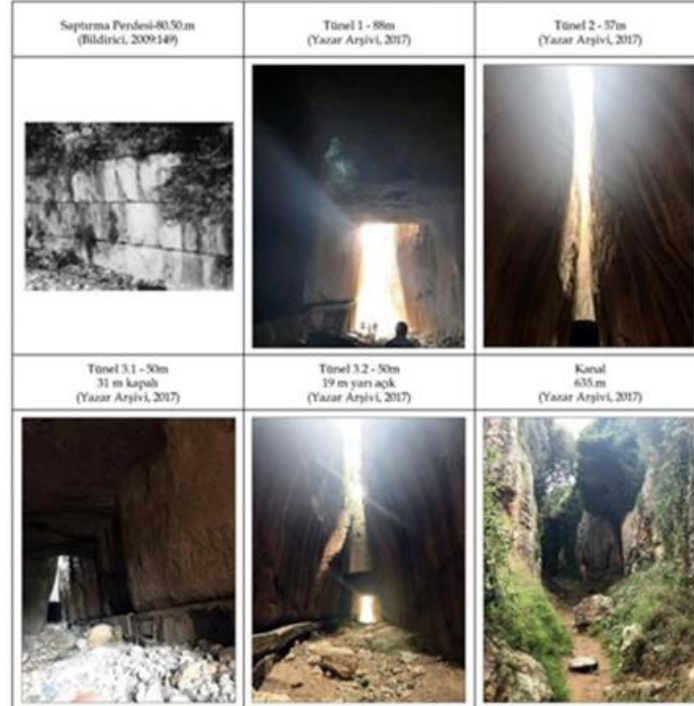

Fotoğraf 6. Vespasianus-Titus Tüneli

Tünel, aşağı kente ve iç limana akan suyun oluşturduğu tehlikeli durumun önüne geçilmesi ve yazın kurak geçen mevsimde halkın su gereksiniminin karşılanması amacıyla yapılmış olan Roma dönemi su yapılarının en iyi örneklerinden birisidir ve ayrıca baraj projesi olarak uygulanmıştır. Bununla birlikte yazın kuruyan Değirmendere akarsuyu, ilkbahar ve kış dönemlerinde artan yağışlarla birlikte bol miktarda alüvyonla denize akmaktadır. Akarsuyun uzunluğu 8 kilometredir

ve 1200 m seviyelerinden itibaren denizle birleşmesi %15'lik bir eğimle gerçekleşmektedir. Tünelin dik açıyla güneydoğu yönüne doğru dönüş yaptığı kısım bu noktaya denk gelmektedir. Tünel toplam uzunluğu 870 m olacak biçimde üç bölümlü olarak dizayn edilmiştir (Pamir, 2001; Göğebakan-Saban, 2018).

- Akarsuyun ön tarafını kesmek amacıyla inşa edilen saptırma perdesi
- Kayanın içi oyularak inşa edilen ve üzeri tamamen kapalı üç tünel
- Kayanın içine oyularak ve aynı zamanda üzeri açık olarak tasarlanan kanal (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7: Vespasianus-Titus Tüneli Bölümleri (Göğebakan-Saban, 2018)

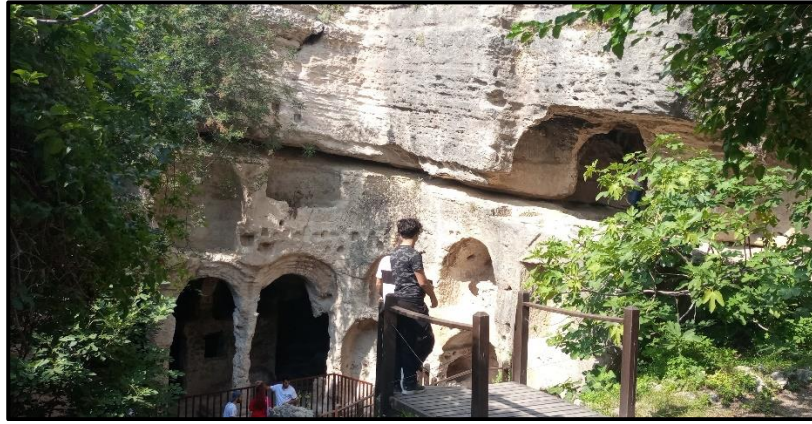
Saptırma Perdesi: Tünelin girişinin başladığı noktada, Değirmendere'nin aktığı 131 metre genişlikteki eski yatağın önünü kapatmak için kuzeydoğu-güneydoğu yönünde, 80,50 metre uzunlukta ve 4,50 metre genişlikte yapılmış olan bir duvar yapısıdır. Günümüzde bu saha dere yatağının her iki tarafında teraslar halinde toprak dolguyla doludur ve tarımsal alan olarak işlev görmektedir (Pamir, 2001; Göğebakan-Saban, 2018).

Tünel: Dere yatağının dik açıyla dönüş yaptığı alanda başlamaktadır. Tünel kendi içinde üç bölümden oluşmakta ve bu bölümlerden ilki; tamamıyla kapalı tonoz örtülü olan birinci kısım, yarı açık örtüsü olan ikinci kısım ve tamamen kapalı olan üçüncü kısımdır. Tünelin giriş genişliği 6,8 metre, yüksekliği 7 metredir. Tünelin doğu kenarında, tünel boyunca devam eden, kayalıktan oyulan 50 cm. en ve 25 cm derinlikte bir su kanalı mevcuttur. Tünelin tabanı kayadır ve suyun debisini gösteren 1 ml'lik aşındırmalar vardır (Pamir, 2001; Göğebakan-Saban, 2018).

Kanal: Tünelin sonlandığı alanda 635 m uzunlukta, iki tarafı düzeltilmiş, yapay bir vadi kanal mevcuttur. Bu kanal öncelikle doğu-batı yönünde; bitimine 115 metre kala ise dirsek yaparak kuzey-güney doğrultusunda devam etmektedir. Tünelin bitiminin 57 metre ardından, iki yanı birbirine bağlamak amacıyla inşa edilmiş olan, beşik kemerli, ayakları kaya üzerine oturtulan 0,6 m genişliğinde, tek kemerli, tek sıra kesme taş örgülü bir köprü vardır. Köprüden güneye doğru gidildiğinde Batı Nekropolüne, kuzeye doğru gidildiğinde su sarnıçlarına ulaşılmaktadır. Bu bölümün ardından su, kanal

içindeki yatağından denize doğru saparak dışarı akmaktadır. Zamanla yamaçlardan akan alüvyon dolgu ile taban seviyesi yükselmiştir. Tabanın 1-2 m daha aşağıda olması gerektiği varsayılmaktadır (Pamir, 2001; Göğebakan-Saban, 2018).

Kaya Mezarları (Beşikli Mağara): Titus Tünelinin deniz tarafındaki girişine göre sağ tarafta 100 m kadar uzaklıkta yer alan Beşikli Mağara, kaya mezarlarının içinde bölümler şeklinde on iki mezar yer almaktadır. Mezarlar birbirlerinden duvarlarla ayrılmaktadır. Bu taş mezarlara, taş sütunlar ve kemerlerin birbirine bağladığı bölümler biçiminde olmakla birlikte yukarıdan aşağıya doğru yine taş merdivenlerle inilmektedir. Ancak restore edildikten sonra taş merdivenlerin üstüne ahşap merdivenler yapılmıştır. Kayaların oyulmasıyla oluşturulan, bazı yerlerde kapıların açıldığı bölümlerdeki sütunlar, sütun başlıkları, kademeler ve üst örtüyü kısmen süsleyen motifler orijinallerine uygun biçimde inşa edilmiştir (<http://www.samandag.gov.tr>). 1930 yılındaki çalışmalarda elde edilen bulgulara göre burasının M.S. I veya IV. yüzyılda kullanıldığı varsayılmaktadır (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8. Beşikli Mağara (Kaya Mezarları)

Hızır Türbesi: Denize yakın bir sahada, Samandağ'da bulunan kültürel mekân, rivayete göre Hz. Hızır ile Hz. Musa'nın bulunduğu alan olarak bilinen ve kutsal bir kaya biçimindedir. Türbe, Müslüman ile Hristiyan halkları için dini açıdan büyük öneme sahiptir (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9. Hz. Hızır A.S. Makamı

St. Simon Manastırı: Antakya-Samandağ yoluyla Asi Irmağı arasında bir dağ üzerinde bulunan St. Simon Manastırı'na Değirmenbaşı mahallesinden gidilmektedir. Manastır, Aknehir mahalle sınırları içerisinde 479 metre yüksekliğinde bir tepe üzerine kuruludur. St. Simone Stilizt Manastırı ve bölümleri kısmen kayalar üzerine oyulmuş ve kesme taşlarla inşa edilmiş bir yapıdır. 132 x 160 metre ebatlarında dikdörtgen şeklinde bir alan üzerine yerleştirilmiştir

(Fotoğraf 10). M.S. 6. yüzyılda inşa edilmiş olan manastır, Antakyalı St. Simon'un bir sütun üstünde 40 yıl yaşadığı yer olarak tanınmaktadır. Türkiye İnanç Turizmi Haritasında bulunan manastır yerleşkesinde 3 kilise, bir vaftizhane, sekizgen bir avlu ve tam orta kısmında St. Simon'un bir sütunu yer almaktadır. Etrafında sarnıçlar, evler, mutfak, kiler gibi yapı kalıntıları vardır (<https://muze.gov.tr>).

Fotoğraf 10. St. Simon Manastırı

Yeşilyazı Asma Köprü: Asi nehrinin üzerine kurulu olan köprü, Büyük Karaçay havzasının Yeşilyazı mahallesinde bulunmaktadır. Hem mimarisi hem de etrafındaki doğal güzellikler sayesinde çok fazla ziyaretçi almaktadır (Fotoğraf 11). Köprü, şehir yolundan yarım saat mesafe uzaklıktadır.

Fotoğraf 11. Yeşilyazı Asma Köprü

a. Samandağ Kültürel Mirasının Swot Analizi

Bir mekânın var olan durumunun analizi, üstün ve zayıf yönleriyle birlikte fırsat ve tehditlerinin belirlenmesi ve bunların çevre etmenlerle uyumlu hale getirilmesine SWOT Analizi ismi verilir (Dinçer, 2005: 142; Ersungur & Aslan, 2014). Temelde bu analiz özel ve kamu örgütlerinin neyi iyi yaptığını, nasıl gerçekleştirebileceğini çevresine en iyi imkânları nasıl sağlayabileceğini belirlemektedir. Bununla birlikte çevresinde değişiklik olup olmayacağını, teknolojik gelişmeleri, yeni işlerin ortaya çıkması veya güvensizlik gibi durumları belirlemeye yönelik bir çalışmadır (Danca, 1998:3; Gürlek, 2002:2; Dinçer, 2004: 141-151; Özgen, 2010; Öcal, 2020). İlçenin var olan tarihi-kültürel miraslardan oluşan turizm potansiyelini ortaya koymak için güçlü yönleri ve zayıf yönleri bunların yanı sıra fırsatları ile tehditleri SWOT analiziyle belirlenmiştir. Sonuç olarak ilçenin tarihi-kültürel miraslarının kültür turizmi açısından çekiciliklerinin Samandağ genelinde sosyo-

ekonomik yapısına fayda sağlayacak bir duruma getirmek amacıyla geleceğe yönelik turizm için coğrafi analizi yapılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1: Samandağ İlçesinin Turizm Açısından SWOT Analizi	
<u>Güçlü Yanlar</u>	<u>Zayıf Yanlar</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Samandağ'ın, Ortadoğu'yu Avrupa'ya bağlayan kavşak noktası olan Hatay iline bağlı olması • Tarihi mekânların çoğunun Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescillenmiş olması • İlçenin geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığından dolayı kültürel mekânlar açısından oldukça zengin olması. • Bu kültürel mekânların uzun yıllardır varlığını koruyabilmiş olması. • İlçede bulunan tarihi dokuların yer aldığı mekânlarda apartmanlaşma ve konutların olmaması. • İlçenin bulunduğu coğrafyanın turizm açısından uygun olması. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sahadaki turizm çekiciliğini arttıracak yeterli planlama ve çalışmaların olmaması. • İlçede bulunan coğrafya kaynaklı, turizm faaliyetleri yatırımlarının yeterli olmaması • Bölge ve ülke genelinde tanıtım ve pazarlama çalışmalarının yeterli olmaması • Ulaşım imkânlarının yeterince gelişmemiş olması. • İlçe de ikamet edenlerin tarihi-kültürel coğrafya kaynaklı turizm potansiyelinin farkında olmaması. • Samandağ'da kültürel miras açısından turizm faaliyet hizmetlerinin gelişmemiş olması.
<u>Fırsatlar</u>	<u>Tehditler</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Gelişmiş iletişim araçlarıyla ilçedeki kültürel mirasın duyurulması. • İlçede bulunan Vespasianus-Titus tünelinin dünya çapında tanınması. • Küçük bir coğrafya da birçok tarihi ve kültürel mekânın bulunması. • İyi yapılmış bir planlama ile kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılabilmesi. • Halkın kültürel miras değerlerinin farkına varmasını sağlayarak, turizm kaynaklı ekonomik gelirlerin sağlanması. • Suriye iç savaşının bitmesi durumunda ilçenin tarihi-kültürel miraslarının turistik öneminin artacak olması. 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeterli tanıtım ve çalışmalar yapılmadığından ilçenin bu kültürel potansiyeli gölgede kalarak hak ettiği değeri göremeyecek olması. • 1. derece deprem bölgelerinden biri olması • İşletmecilerin turizm hakkında yeterli donanıma sahip olmaması • Kış mevsimindeki ulaşım imkânlarında sorunların bulunması. • İlçenin kırsal bölümünde dağınık olarak bulunan kültürel miras alanlarına ulaşım sorununun oluşması. • 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının günümüzde hala devam etmesi.

8. SONUÇ ve ÖNERİLER

Samandağ ilçesi kıtalar arası köprü vazifesi gören Hatay'ın en önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Tarihteki önemini günümüze kadar koruyan bu sahada, tarihi-kültürel miras değerleri yüksek turistik potansiyele sahiptir. Aynı zamanda tarihi-kültürel mekanların çoğu Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescillenmiş olması, geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığından dolayı kültürel mekânlar açısından oldukça zengin olması bu mekanların ilçe genelinde kırsal alanda dağınık olarak bulunmaktadır. Bu kapsamda günümüzde giderek önemi artan bu sahanın turizm potansiyeli ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde giderek artan teknolojiden yararlanılarak Vespasianus-Titus Tüneli gibi tarihi-kültürel mekanların internet üzerinden tanıtımına ağırlık verilebilir. Samandağ ilçesinde temelde on tarihi-kültürel mekân mevcuttur. İlçe gerek tarihi dokusu gerekse kültürel mekânları açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Ancak bu mekânların turizme kazandırılması açısından iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bozuk ve virajlı mahalle yollarının iyileştirmeye ve genişletmeye ihtiyacı vardır. Çünkü turlarla gelecek olan turistlerin otobüslerinin rahatça ilçedeki tarihi-kültürel mekanlara ulaşımı sağlanacaktır. İlçe halkı turizm konusunda bilinçlendirilmelidir. Bunu kaymakamlık ve belediye, halka hizmet içi kurslar şeklinde bilinçlendirme yapmalı ve turizm mesleklerine yönelik kurslar açmalıdır.

Tarihi önemi büyük olan Dor Mabedi ve Yeşilyazı Asma Köprüsü hak ettiği değer verilmemiştir. Çünkü koruma altına alınıp restorasyonu yapılmamıştır. Günümüzde atıl durumda olup kendi kaderine terk edilmiştir. Burası koruma altına alınıp restorasyonu yapılırsa daha fazla turist çekecektir. Fazla turist ise daha fazla gelir demektir. Üstelik yeni iş sahalarının açılması ve yerel halkın kendi ürettiklerini buldukları mekânda satmaları demektir. Bunların yanı sıra bu mekânların hak ettiği değeri bulması dâhilinde ilçenin aktif ve kadın nüfusuna iş imkânları sağlandığı takdirde ekonomik açıdan yarar sağlayacaktır. Ayrıca bu sayede aktif nüfusun yurtdışına göçünün de büyük ölçüde önüne geçilebilir. İlçedeki konaklama mekânlarının yeterli niteliklere sahip olmadığı gözlemlenmiştir, bu konuda gerekli iyileştirmeler yapılmalıdır. İlçede varolan konaklama tesisleri iyileştirilirken yenilerinin açılmasında sağlanmalıdır. Bu açılan yer yeni tesis yeni bir iş istihdam sahasıdır. İlçe halkının da buna ihtiyacı vardır. Bunlara ek olarak ilçenin bölge ve ülke genelinde tanıtım ve reklam çalışmalarının belediye ile kaymakamlık tarafından yapılması ve turizm firmalarının dikkatinin buraya çekilmesi gerekmektedir.

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının Hatay genelini etkilediği gibi Samandağ ilçesini de etkilemiş ve buralara gelecek olan turistlerin sayısını azaltmıştır. Günümüzde hala iç savaşın devam etmesi ve Hatay'ın sınır komşusu olması korku unsuru teşkil etmiştir. Savaşın bitmesi halinde ilçe turistik açıdan önem kazanabilir.

Samandağ'da bugüne kadar herhangi bir proje uygulanmadığı için hak ettiği değer çok gerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Samandağ'ın turizm potansiyeli Hatay'da yapılmakta olan Expo 2021 kapsamında bir proje şeklinde sunulabilir. Doğru tanıtımlar ve iyileştirmeler yapılması halinde ilçeye daha fazla turist gelebilir ve bu da ekonomik ve beşerî açıdan yarar sağlayabilir. Birçok açıdan büyük avantajlara kapı açabilecek nitelikte olan bu çalışma, ilçeyi beşerî, ekonomik ve turizm alanında geliştirebilecek potansiyelindedir.

KAYNAKÇA

- Akova, İ. (1997). Türkiye’de Turizmin Önemi ve Ekonomideki Yeri. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 32: 263- 280.
- Altaş, N. (2014). Kentsel dönüşümde kültürel miras değerlerinin korunması: Erzurum örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 243-260.
- Arıncı, P.C. (2002). Selçuk’ta Kültür Turizmi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Ashworth, G. (2015). Planowanie dziedzictwa. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury
- Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.
- Birinci, S., Kaymaz, Ç. K., & Camcı, A. (2018). Göbekli Tepe’nin Arkeolojik Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1351-1367.
- Bogacz-Wojtanowska, E. & Góral, A. (2018). Networks or structures? Organizing cultural routes around heritage values. Case studies from Poland. *Humanistic Management Journal*, 3(2), 253-277.
- Canadian Heritage Tourism. (2005). Cultural-Heritage Tourism: Review of Existing Market Research, April, http://www.pch.gc.ca/documents/fpt/capacity/tourismrpdf_e.pdf.
- Çoban, S. (2014). Mardin’de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ANKARA.
- Danca, A. (1998). *SWOT Analysis*. <http://www.bus.ucf.edu/sgarcia/MAR3641>(Son Erişim Tarihi: 03.05.2010).
- Demirtaş, N. Ray, U. (2020). Hatay/Samandağ ilçesinin SWOT analizi ve turizm faaliyetlerine yönelik bir çalışma. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2020 (2) , 99-115. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/insan/issue/54793/728952>
- Diñçer, Ö. (2004). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. İstanbul: Beta Basım.
- Doğanay, H. (1992). Türkiye Turizm Coğrafyası. Kazım Karabekir Üniv. Yay.
- Doğanay, H. ve Zaman, S. (2013). Türkiye Turizm Coğrafyası (Güncellenmiş 4. Baskı). Erzurum: Pegem Akademi, 1-3.
- Doğaner, S. (2001). Türkiye turizm coğrafyası. Çantay Kitabevi.
- Emekli, G. (2003). “Kültür mirasının kültürel turizm yaklaşımıyla değerlendirilmesi”. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, Bildiriler kitabı. E.Ü. Edebiyat Fak. Yay. S: 43-49. İzmir.
- Emekli, G. (2004). “Türkiye’de Kültürel Turizm”. II. Uluslararası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu, 10-11 Mayıs 2004, 11-20, İzmir.
- Emekli, G. (2005). AVRUPA BİRLİĞİ’NDE TURİZM POLİTİKALARI ve TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL TURİZM. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 99-107.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Góral, A. (2016). Cultural routes as a medium for changes in regions. *Sharing cultures*, 719-728.
- Gögebakan, Y., & Saban, D. (2018). DÜNYA MİRAS LİSTESİ VE VESPASIANUS-TİTUS TÜNELİ-SÜREÇ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. *Journal of International Social Research*, 11(55).
- Gürlek, T. B. (2002), SWOT Analizi, Gebze: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage/Open University
- Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (www.hatay.ktb.gov.tr) Erişim Tarihi: 19.10.2019
- Herbert, S. (2010). “A Taut Rubber Band: Theory and Empirics in Qualitative Geographic Research”. DeLyser, D. Herbert, S. Aitken, S. Crang, M. & McDowell, L. Ed. By, The SAGE Handbook of Qualitative Geography. SAGE Publications, 69-82. <https://dx.doi.org/10.4135/9781446247617>.
- <http://hatay.gov.tr/inanc-turizmi> Erişim Tarihi: 18.06.2021: 23.57
- <http://www.samandag.gov.tr/besikli-magara> Erişim Tarihi: 19.06.2021: 00.38

<https://kvmmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/genel-mudurlugumuze-bagli-muzeler-ve-orenyerleri> Erişim Tarihi: 09.06.2022: 22.18

<https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=HSM01&DistId=MRK> Erişim Tarihi: 19.06.2021: 01.20

<https://www.vakiflikoy.com/> Erişim Tarihi: 18.06.2021: 23.54

<https://www.youtube.com/watch?v=KmEuFvfVyes> Erişim Tarihi: 13.06.2021: 19.14

Hunter, C.(2002). SUSTAINABLE TOURISM AND THE TOURISTIC ECOLOGICAL FOOTPRINT. *Environment, Development and Sustainability*, 4: 7– 20: 8.

İnternet Kaynakları

Kirshenblatt-Gimblett. (2004). Intangible heritage as Metacultural production. *Museum International* 1-2 (56): 52– 65.

Kurtar, C. (2012). Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: ankaraHamamönü Örneği, Ankara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, ANKARA.

Lowenthal, D. (1998). *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge: CUP.

Macdonald, R. and Jolliffe L. (2003). *Cultural Rural Tourism*, *Annals of Tourism Research* 30, (2), 307-322.

Öcal, T. (2013). Tarsus Kentinde Tarihi-Kültürel Miras Bölgelerinin Turizm Planlaması. TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu (18-19 Ekim 2012) Bildiriler Kitabı, 336-347.

Öcal, T. (2020). PINARBAŞI'NIN (KAYSERİ) TARİHİ-KÜLTÜREL ALANIN TURİZM PLANLAMASININ COĞRAFİ ANALİZİ. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 242-267.

Özgen, N. (2010). Doğu Anadolu Bölgesi'nin doğal turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 1407-1438.

Özgüç, N. (1998). *Turizm coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özgüç, N. (2003), *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler*, İstanbul: Çantay Kitapevi.

Özgüç, N. (2015). *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler*, İstanbul: Çantay Kitapevi.

Özşahin, E. ve Kaymaz, Ç. K. (2015). Asi Nehri Deltasının (Hatay) Arkeolojik Turizm Potansiyelinin Coğrafi Açidan Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 34, 83-101.

Pamir, H. (2001). *Seleuceia Pieria*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Richard; G. (1996). *Cultural Tourism in Europe*. I: printed U.K: Cab International, England.

Sargın, S. (2017). Kültür mirasının korunmasına yönelik mekânsal bir değerlendirme: eski (geleneksel) antakya evlerinin fonksiyonel değişimi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(13), 477-506.

Soykan, F. (2000). *Turizm Coğrafyası ve Turizm Planlaması*, *Ege Coğrafya Dergisi*, 11, 39-55.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2006). www.turizm.gov.tr

Terzić, A. et. al. (2014). Cultural Route and Ecomuseum Concepts as a Synergy of Nature, Herit-age and Community Oriented Sustainable Development Ecomuseum "Ibar Valley" in Serbia. *European Journal of Sustainable Development* (2014), 3, 2: 1-16.

Uğuz, S. & Uğuz, S.Ç. (2011). Sürdürülebilir turizm kapsamında burhaniye'nin alternatif turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 332-353.

UNWTO, (2021). *Global Report on Cultural Routes and Itineraries*.

Ünver, E. (2006). Sustainability of Cultural Heritage Management: "Keklik Street and Its Surrounding Conservation and Development Project, A Thesis Submitted to The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University.

Walton, J. (1992) 'Making the theoretical case', in H. Becker and C. Ragin (eds) *What is a case? Exploring the foundations of social inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 121–38.

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: Kızıllan, Y. & Kaymaz, Ç. K. (2022). Erzurum Province in Terms of Sustainable Solid Waste Management. *Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)*, 1(1), 20-29.

Submitted: June 28, 2022

Revised: June 28, 2022

Accepted: June 29, 2022

ERZURUM PROVINCE in TERMS of SUSTAINABLE SOLID WASTE MANAGEMENT

Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi Bakımından Erzurum Şehri

Yusuf KIZILKAN¹

Çağlar Kıvanç KAYMAZ²

Öz

Kentsel ve kırsal alanlarda sürdürülebilir çevre için en önemli tehditlerden birisi de katı atık sorunudur. Özellikle nüfusun yoğun olduğu alanlarda ortaya çıkan çeşitli türlerdeki katı atıkların toplanması, depolanması, bertaraf, geri dönüşüm ya da enerji üretimi bağlamında katı atıkların değerlendirilmesi katı atık yönetimi açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda çalışmanın amacı sürdürülebilir çevre bağlamında Erzurum şehrinde katı atık yönetimi konusunda belediyeler tarafından uygulanmakta olan yöntemleri, mevcut katı atık miktarları, depolanma ve bertaraf şekilleri, türlerine göre toplanan atık miktarı, ayrıştırılan ambalaj atıkları miktarlarının ve atıklardan faydalanma şekillerinin incelenmesidir. Çalışmada, gözlem, görüşme, istatistiksel veri ve dokümanların analizi şeklinde nitel veri toplama teknikleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre Erzurum şehrinde yerel yönetimlerin katı atık yönetimi konusunda vermiş oldukları hizmetler, eğitimler, yapmış oldukları alt yapı yatırımları, atıkların ayrıştırılması, depolanması ve bertarafı noktasında uyguladıkları yöntemler çevrenin korunması, sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması ve sürdürülebilir çevre için önemli uygulamalar gerçekleştirdiklerini göstermiştir. Sonuç olarak şehrsel alanlarda daha yeşil bir çevre için sürdürülebilir atık yönetimi konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Çevre, Katı Atık, Katı Atık Yönetimi, Erzurum Şehri.

Abstract

The issue of solid waste is one of the biggest threats to a sustainable environment in urban and rural areas. Therefore, in terms of solid waste management, it is crucial to take advantage of solid wastes in the context of their collection, storage, disposal, recycling, or energy production, particularly in densely populated areas. This research aims to examine the methods used by the municipalities to manage solid waste in the city of Erzurum, Turkey, from a sustainable environment perspective, as well as the amounts of solid waste currently generated, storage and disposal techniques, the amount of waste collected based on waste type, the amount of packaging waste sorting, and methods for reusing waste. This study utilized qualitative data collection methods like observation, interviews, statistical analysis, and document analysis. According to the findings, local governments in the city of Erzurum have demonstrated that they have implemented substantial practices for preserving the environment, developing healthy living areas, and maintaining a sustainable environment. These practices include the services for solid waste management, training, infrastructure investments, and waste sorting, storage, and disposal practices. Consequently, recommendations were proposed on sustainable waste management for a greener environment in urban areas.

Keywords: Sustainable Environment, Solid Waste, Solid Waste Management, Erzurum City.

---

¹ Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yakutiye, Erzurum. yusuf.kizilkan@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9815-8129

² Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yakutiye, Erzurum. cckaymaz@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2313-870X

1. GİRİŞ

Artan nüfus miktarı, gelişmekte olan ekonomiler, kentsel ve kırsal alanlarda yenilikçi yaklaşımlar ve yaşam standartlarındaki artışlar, çeşitli yerleşim ünitelerine bağlı belediyelerde katı atık üretimini önemli ölçüde hızlandırmıştır (Minghua vd., 2009: 1227; Guerrero vd., 2013: 220). Bu artış özellikle çevresel bozulma ve kirlenmelerin artmasına neden olmakla birlikte çevre kirliliğine yönelik kaygıları da beraberinde getirmiştir. Nitekim çevresel kaygıların artması sadece dünya üzerinde bir alan veya bir bölge ile sınırlı kalmamıştır. Bu kapsamda 1972 yılında Stockholm'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı dünya genelinde ilk çevresel kaygılara dikkat çekildiği girişim olmuştur. Özellikle bu konferansta çevresel kaygılara yönelik ilk planlama ve hedefler belirlenmiş olup, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çevresel korumanın yanı sıra çevrenin iyileştirilmesi gerekliliği ön planda tutularak gelişim çabalarının sürdürülebilir kalkınmaya yönelik oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Çevre konferansları ve çevre sürdürülebilirliği planlamalarının yanı sıra Birleşmiş Milletler tarafından hızlı şehirleşme, planlama, eşitsiz yaşam koşullarının giderilmesi ve birçok toplumsal eğilimle alakalı olarak HABİTAT toplantıları gerçekleştirilmiştir. 1976 yılında Kanada Vancouver'de gerçekleşen HABİTAT I toplantısında araştırmaların konusunu oluşturan katı atık sistemlerinin geri dönüştürülmesi kapsamında, çevresel kirliliğin önlenmesi, çağdaş ve yenilikçi geri dönüşüm sistemlerine yönelim ve özel yatırım sistemlerinin oluşturulması gibi katı atık ve kirlenmenin önlenmesi hedefleriyle tavsiyelerde bulunulmuştur (Habitat I, 1976: 51-52). Aynı zamanda 1987 yılında gerçekleşen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yapılan toplantı sonucunda yayımlanan Brundtland Raporu kapsamında çevresel sürdürülebilirliğin ekolojik denge ile geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma niteliklerinin fauna ve flora türlerinin korunması yönünde olması gerektiği vurgulanmıştır (WCED, 1987: 46; Holden vd., 2014).

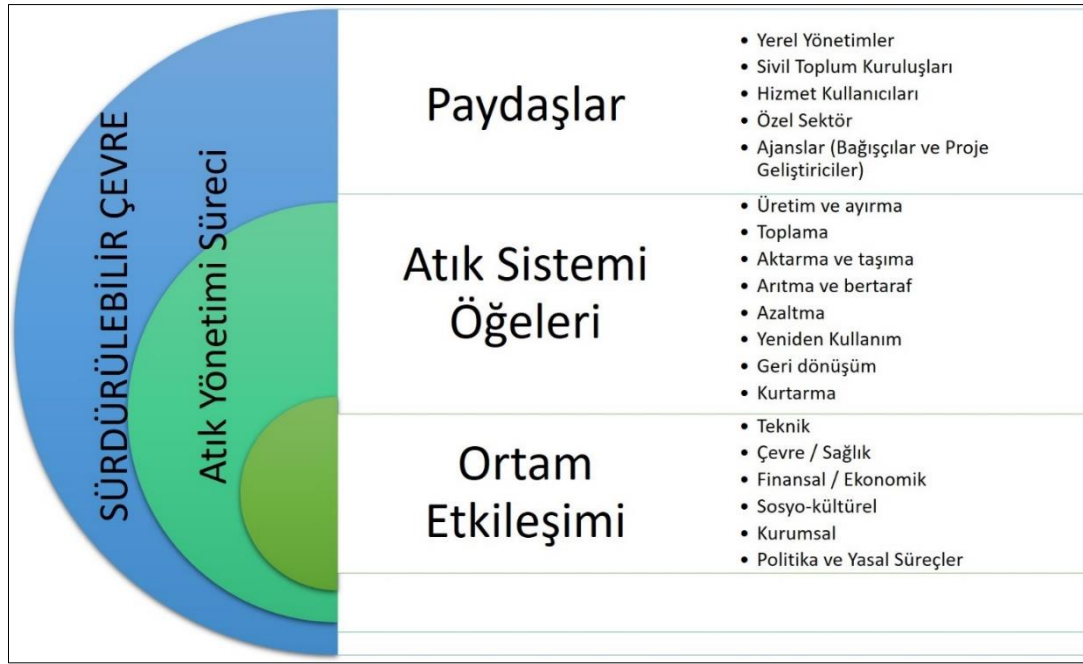
Diğer taraftan 1992 yılında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucu olarak yayımlanan Gündem 21 raporu kapsamında çevresel öğelerin dengeli ve geleceğe yönelik planlı bir şekilde kullanma amaçlı hükümetlere rehberlik edebilecek bilgilere yer verilmiştir (Jalas, 2012; Ngah vd., 2011; de Lorena Diniz Chaves vd., 2014). 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen HABİTAT II anlaşmasında ise insan yerleşim programlarına öncelik tanınması gerekliliği ve özellikle su temini, sanitasyon, hava, su, toprak, sanayi ve kentsel kirlilik kaynaklarını azaltma politikalarının geliştirilmesi ön plana çıkmıştır (HABİTAT II, 1996: 25; Cohen, 1996; Arlı, 2010).

Uluslararası işbirliklerinin artması ve 2015 yılında Birleşmiş Milletlere üye 193 ülke tarafından kabul edilen 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi belirlenmiştir. 2016 yılında ise Sürdürülebilir Yerleşimler kapsamında Habitat III toplantısı gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir şehir yaklaşımlarının teknolojik altyapı ile geliştirilmesi ve sağlıklı sürdürülebilir şehir alanlarında gelişime açık yatırım gerekliliği HABİTAT III toplantısı ile yeniden vurgulanmıştır (WHO, 2016).

Birleşmiş Milletler, uluslar ve yerel yönetim girişimleri kapsamında atık yönetimi ve atık sistemlerinin geri dönüşümü süreçleri için çeşitli planlama ve hedefler belirlemiş durumdadır. Nitekim Türkiye'de 1983 yılında kabul edilen 2872 numaralı Çevre Kanunu, 1991 yılında yayımlanan Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ve 2015 yılında yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliği çevre ve insan sağlığı kapsamında atık bertarafı ve yeniden geri dönüştürme işlemlerinin geliştirilmesi gibi konularda birçok usul ve esasa yer verilmiştir. Yönetmeliğe göre kullanılan katı atık bertaraf yöntemleri ise temel olarak geri kazanım, kompostlaştırma, yakma ve depolama gibi tek veya karma şekilde de kullanılabilir. (Karagözoğlu vd., 2009; Bayram, 2017; Tokgöz, 1992).

Sürdürülebilir çevre kapsamında atık yönetimi süreçleri tasarlanan alanlarda paydaşları, atık sistemleri öğelerini ve ortam etkileşimini içermektedir (Şekil 1). Bu öğelerden paydaşlar; yerel yönetimler (belediye örgütleri), sivil toplum kuruluşları, özel sektör, kalkınma ajansları gibi atık yönetimi sistemlerine dâhil edilebilecek ve sürdürülebilir çevre için atık yönetimine ve uygulamalarına katkıda bulunacak aynı zamanda sürecin bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Sürdürülebilir çevre kapsamında atıkların sistemli bir şekilde işleminden geçmesi ve çevreye zararsız hale dönüştürülmesi veya tam anlamıyla sıfır atık olarak farklı bir katma değer ürünü şeklinde atıkların geri kazandırılması işlemleri ulusal ve uluslararası boyutta ülkeler tarafından farklı şekillerde gerçekleştirilen uygulamalara sahne olmaktadır. Buna göre ortam etkileşimi, çevre ve insan ilişkisi yönüyle ele alındığı zaman özellikle atık sistemlerinde geliştirilecek teknikler, bu alanda yaşayan nüfusun sağlık ve sosyo kültürel durumu, yerel yönetimlerce belirlenen finansal ve ekonomik süreçler, hükümet ve politika geliştiriciler tarafından yasal süreçlere yönelik sunulan katkıları ifade etmektedir (Şekil 1)

Şekil 1. Sürdürülebilir Katı Atık Yönetim Süreçleri (Kaynak: Anschütz (2004)'ten değiştirilerek)

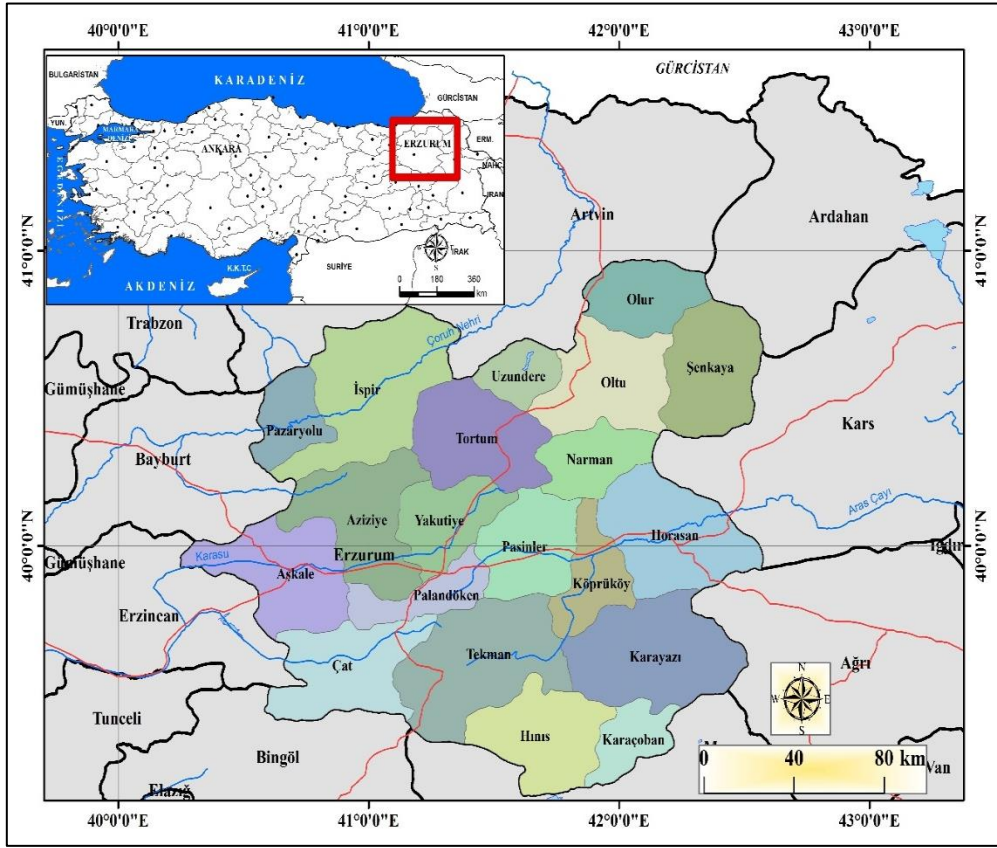
2. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir çevre bağlamında Erzurum şehrinde katı atık yönetimi konusunda belediyeler tarafından uygulanmakta olan yöntemlerin inlenmesi, mevcut katı atık miktarlarının, depolanma ve betaraf şekillerinin, türlerine göre toplanan atık miktarının, ayrıştırılan ambalaj atıklarının türlerine göre miktarının ve atıklardan faydalanma şekillerinin incelenmesidir. Bu kapsamda çalışma coğrafi bir bakış açısıyla ele alınmış olup, çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden gözlem, görüşme ve istatistiksel verilerin ve dökümanların analizi şeklinde nitel veri toplama teknikleri uygulanarak incelenmiştir. Bu tekniklerle elde edilen veriler yorumlayıcı bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Nitekim insana ilişkin algı ve olayların, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında derinlemesine incelenmesinin esas olduğu nitel araştırma, farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahiptir (Hatch, 2002; Merriam ve Grenier, 2019). Ayrıca nitel araştırmalar, ele aldığı problematiği kendi bağlamında, yorumlayıcı bir yaklaşımla inceler; olay ve olguları yorumlarken insanların onlara atfettiği anlamlara odaklanır (Baltacı, 2019: 370).

Bu doğrultuda çalışmada sürdürülebilir çevre konusunda ele alınan çalışmalar incelenmiş, katı atık yönetimi konusunda yapılan ulusal ve uluslararası literatür incelenmiştir. Çalışmada kullanılan materyaller, ilgili kurum ve kuruluşlardan temin edilmiş olup, bu veriler tablo ve şekillere dönüştürülmüştür. Aynı zamanda Erzurum Büyükşehir Belediyesi bünyesinde çalışan mühendis ve ilgili uzmanlarla daha öncesinde hazırlanan görüşme formları eşliğinde görüşmeler gerçekleştirilmiş ve çeşitli bilgiler bu şekilde toplanmıştır. Yapılan arazi çalışmaları ile katı atık depolama alanı ve farklı alanlarda hizmet sunan tesisler ziyaret edilerek, uzmanlardan bilgi alınmış ve tesislerin fotoğrafları çekilmiştir. Arazi çalışmaları, mülakat ve gözlemler neticesinde elde edilen veriler ile istatistiksel dökümanlar bulgular bölümünde betimsel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Ayrıca sürdürülebilir katı atık yönetimi konusunda çeşitli problemlere yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

3. BULGULAR

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. İl toprakları kuzeyden Rize, Artvin ve Ardahan, doğudan Kars ve Ağrı, güneyden Muş ve Bingöl, batıdan Bayburt ve Erzincan illeriyle çevrilidir. Bu sınırlar içinde yaklaşık 25.006 km² yüzölçümüne sahip olan Erzurum, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin 4. büyük ilidir. Erzurum katı atık düzenli depolama tesisi 39°51'17.92"K enlemleri ve 41° 7'54.00"D boylamlarında Erzurum iline bağlı Aziziye ilçesi sınırlarında yer almaktadır (Harita 1).

Harita 1. Erzurum İli Lokasyon Haritası

2005 yılında yapımına başlanmış olan katı atık depolama merkezi 2008 yılında faaliyete alınarak 55 hektarlık kamulaştırma alanı içinde kurumuş olup, 17,64 hektarlık depolama alanına sahiptir. Depo sahası ise 3 lottan oluşmaktadır (Suscan, 2020). Alan, ülkemizin ruhsatlı 12. düzenli depolama tesisidir. Alanda; Düzenli Depolama Lotları, Sızıntı Suyu Arıtma Tesisi, Metan Gazından Enerji Elde Tesisi, Atık Ambalaj Ayırma Tesisi, Tıbbi Atık Sterilizasyon Tesisi ve Laboratuvarı bulunmaktadır (Erzurum Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2020; Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Erzurum Düzenli Katı Atık Depolama ve Elektrik Üretim Tesisi Sahası

Erzurum iline bağlı toplam 20 ilçe bulunmaktadır. Ancak düzenli depolama; Palandöken, Yakutiye ve Aziziye gibi metropol ilçe merkezlerinde gerçekleştirilmektedir. Erzurum ili sınırları içinde yer alan belediyelerin toplam atık hizmeti verdiği

nüfus oranı 2020 yılında %91 oranındadır. Bu hizmetlerin bertaraf yöntemleri ise çeşitlilik göstermektedir. Nitekim 2020 yılı TÜİK verilerine göre bertaraf şekillerine göre 3 belediye açıkta yakma, 2 belediye başka belediye çöplüğünde depolamakta, 15 belediye belediyeye ait çöp depolama alanını kullanmakta, 1 belediye diğer bertaraf işlemlerini kullanmakta, 2 belediye diğer geri kazanma işlemlerini uygulamakta ve 4 belediye ise düzenli depolama yapmaktadır (Tablo 1).

Bertaraf Yöntemi	Yıl	Belediye Sayısı
Açıkta Yakma	2020	3
Başka Belediye Çöplüğünde Depolama	2020	2
Belediye Çöplüğünde Depolama	2020	15
Diğer Bertaraf İşlemleri	2020	1
Diğer Geri Kazanım İşlemleri	2020	2
Düzenli Depolama	2020	4

Kaynak: TÜİK

Erzurum ilinde yer alan belediye örgütü bulunan yerleşmelerdeki kişi başı ortalama atık miktarı geçmişten günümüze farklılıklar göstermektedir. 2001 yılında kişi başı günlük 1,06 kg/kişi/gün atık ortalaması olan ilde 2014, 2016 ve 2018 yılları arasında 0,9 kg/kişi/gün olarak hesaplanmıştır. 2020 yılında ise 0,9 kg/kişi/gün olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Yıl	Ortalama Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)
2001	1,06
2002	1,13
2003	1,17
2004	1,14
2006	1,16
2008	1,08
2010	1,01
2012	1,03
2014	0,8
2016	0,81
2018	0,85
2020	0,9

Kaynak: TÜİK

Sürdürülebilir çevre ve katı atık yönetimi kapsamında atık bertaraf sistemleri yapılan yatırım ve gerçekleştirilen planlama şekillerine göre değişiklik göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere Erzurum ilinde sürdürülebilir katı atık yönetimi kapsamında atıkların bertaraf şekilleri çeşitlilik göstermektedir. Bertaraf yönetimi açısından Erzurum ilinde kullanılan düzenli depolama ve açıktan yakma yöntemleri ön plandadır. Öyle ki, bertaraf şekilleri arasında düzenli depolama alanlarında yılda 122.837 ton atık depolanmıştır. Belediye çöplüğünde depolanan atık miktarı ise yılda 81.814 ton olarak gerçekleşmiştir. Bunun dışında açıkta yakma şeklinde yılda 17.424 ton atık bertaraf edilmiştir. Ayrıca 4.836 ton atık belediye çöplüğünde depolanmış, 1.080 ton atık diğer geri kazanım işlemleri ve 80 ton atık ise diğer bertaraf işlemleri uygulanarak bertaraf edilmiştir. Bunun dışında 2004 yılı istatistiklerine göre 1.830 ton atık nehir, dere ve göle dökme şeklinde ve 389 ton atık ise gömme işlemleri ile bertaraf edilmiştir (Tablo 3).

Bertaraf Yöntemi	Ton/Yıl
Açıkta Yakma	17.424
Başka Belediye Çöplüğünde Depolama	4.836
Belediye Çöplüğünde Depolama	81.814
Diğer Bertaraf İşlemleri	80
Diğer Geri Kazanım İşlemleri	1.080
Düzenli Depolama	122.837
Gömme (2004)	397
Nehir, Dere ve Göle Dökme (2004)	1.830

Kaynak: TÜİK

Erzurum ili genelinde 2021 yılında toplanan ambalaj atığı verilerine göre toplam 3.812.600 kg atık ayrıştırılmıştır. Erzurum ilindeki toplanan ambalaj atıklarının tipleri incelendiğinde kâğıt, naylon ve plastik kullanımının ön planda olduğu, pet ve metal atıkların ise diğer atık tiplerine göre daha az ayrıştırıldığı tespit edilmiştir (Tablo 4). Bu kapsamda 2021 yılı Erzurum Büyükşehir Belediyesi verilerine göre, toplam 877.480 kg kâğıt, 454.060 kg metal, 907.380 kg naylon ve 653.880 kg plastik ayrıştırılmıştır. Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği açısından özellikle burada belirtilen ayrıştırılmış ambalaj atıkları miktarı dünyayı tehdit eden ve bu atık türlerinin azaltılması yönünde büyük çabalar gösterilen atık türlerinden olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 4: Aylara Göre Ayrıştırılan Ambalaj Atığı Türü ve Miktarı (2021)

Aylar	Kâğıt (kg)	Metal (kg)	Naylon (kg)	Pet (kg)	Plastik (kg)	Toplam (kg/ay)
Ocak	73.120	36.980	64.340	46.680	43.800	264.920
Şubat	58.120	14.840	54.800	50.180	37.360	215.300
Mart	106.520	54.580	26.940	67.740	72.280	328.060
Nisan	101.520	49.980	122.260	62.560	62.000	398.320
Mayıs	82.940	36.500	123.140	84.200	62.700	389.480
Haziran	32.700	27.460	98.860	41.960	36.880	237.860
Temmuz	47.260	43.800	65.860	26.580	122.560	306.060
Ağustos	102.500	44.700	46.780	63.240	160.740	417.960
Eylül	85.440	36.620	46.160	49.480	58.540	276.240
Ekim	85.520	31.860	51.160	46.320	126.260	341.120
Kasım	51.640	57.320	127.880	74.800	99.500	411.140
Aralık	50.200	19.420	79.200	40.140	37.180	226.140
Toplam	877.480	454.060	907.380	653.880	919.800	3.812.600

Kaynak: Erzurum Büyükşehir Belediyesi

Erzurum ilinde toplanan atık tipi miktarların arasında Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin 2021 yılı verilerine göre, evsel atık miktarı 116.563.644 ton ile toplanan atıkların tiplerine göre ayrımında ilk sırada yer almıştır. Öyle ki, evsel atıkların en yoğun toplandığı aylar nisan, temmuz, ağustos ve ekim ayları olarak gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla 1.514.080 ton tıbbi atık ve 1.467.600 ton ile mezbaha atığı izlemiştir. Tıbbi atıkların en yoğun toplandığı aylar nisan, mayıs ve ağustos ayları iken, mezbaha atıklarının ise temmuz ayında en yoğun olarak toplandığı görülmüştür (Tablo 5). Doğu Anadolu Bölgesi ve özellikle de Erzurum ili gibi hayvancılık sektörünün ön plana çıktığı illerde mezbaha atıkları önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda 2021 yılında en çok mezbaha atıklarının temmuz ayında toplanmasında kurban bayramının etkisi oldukça fazladır.

Tablo 5: Erzurum İlinde Türlerine Göre Toplanan Atık Miktarları (2021)

Aylar	Evsel Atık (Ton)	Tıbbi Atık (Ton)	Mezbaha Atığı (Ton)
Ocak	9.219.900	104.500	79.320
Şubat	8.263.700	111.520	87.020
Mart	9.767.260	122.020	100.700
Nisan	10.100.260	144.300	109.860
Mayıs	9.565.624	147.480	61.720
Haziran	9.726.820	123.000	72.680
Temmuz	11.791.380	120.000	479.520
Ağustos	10.719.040	143.520	76.060
Eylül	8.858.820	135.400	81.620
Ekim	10.059.440	125.440	116.760
Kasım	9.665.300	126.640	117.180
Aralık	8.826.100	110.260	85.160
Toplam	116.563.644	1.514.080	1.467.600

Kaynak: Erzurum Büyükşehir Belediyesi

Erzurum ilinde çevre sürdürülebilirliği, katı atık yönetimi, sürdürülebilir enerji ve yenilebilir enerji sistemlerinin geliştirilmesi kapsamında düzenli depolama tesisinde birikmekte olan metan gazından elektrik üretimi gerçekleştirilmektedir (Tablo 6). Bu üretim ünitesi 2018 yılında faaliyete geçmiştir. Erzurum ilinde 2021 yılı itibarıyla katı atık tesisinde metan gazından toplam 10.744,37 MW elektrik üretimi sağlanmıştır. 2018-2021 yılları arasında ise metan gazından üretilen toplam enerji üretimi ise 40.280,72 MW olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 6: Erzurum ili Katı Atık Tesisinde Metan Gazından Üretilen Elektrik Miktarı (2021)		
Yıl	Ay	Üretim (Megavat/Ay)
2021	Ocak	1.273,21
	Şubat	1.164,16
	Mart	1.266,88
	Nisan	1.172,74
	Mayıs	760,86
	Haziran	489,55
	Temmuz	954
	Ağustos	752,01
	Eylül	819,09
	Ekim	1.051,45
	Kasım	962,68
	Aralık	838,60
Toplam		10.744,37

Kaynak: Erzurum Büyükşehir Belediyesi

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı Temizlik Şube Müdürlüğü tarafından 2018 yılında sıfır atık projesi hayata geçirilmiştir. Erzurum ili genelinde sıfır atık projeleri bilinçlendirme projeleri kapsamında 5.000 katılımcıya eğitimler verilmiştir. Bununla birlikte Erzurum Valiliği eğitim süreçleri kapsamında 2019 yılında çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında 38.992 kişiye sıfır atık projesi kapsamında eğitimler vermiştir. Erzurum ili genelinde 2019 yılı itibarıyla sıfır atık projesi kapsamında kâğıt, karton, plastik, metal, cam, ahşap ve pil benzeri toplam 1.025.999 kg atık toplanmıştır. 2019 yılı itibarıyla Erzurum ilinde yer alan kurum ve kuruluşlarda toplam 378 sıfır atık kumbarası ve 38 konteyner bulunmaktadır (Fotoğraf 1). Ayrıca şehir merkezinde belirli noktalarda sıfır atık konteynerlerinin sayısı da her geçen gün artırılmaktadır. Bunların dışında 2019 yılı itibarıyla başlatılan projeler kapsamında ise çevre sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlı 4'lü atık üniteleri, bez çantalar ve bilinçlendirme kitapçıkları dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Erzurum büyükşehir belediyesine bağlı olarak kurulan çeşitli şirketler aracılığıyla konut alanlarından ayrıştırılmış sıfır atık projeleri kapsamında toplanması planlanmıştır. Ayrıca yeşil alan ve pazar yerlerindeki atıkların gübre kullanımı ve toprak rehabilitasyonu kapsamında geri dönüştürülmesi projesi hazırlık aşamasındadır. Büyükşehir Belediyesini detaylı temizlik verilerine ulaşıldığı 2018 yılı değerlendirmelerine göre Yakutiye, Palandöken, Aziziye ve Çevre yollar olmak üzere 259 caddede 292.000 m²/gün alanda 148 personel tarafından katı atık süreçlerine katkıda bulunan süpürme ve temizlik işlemleri yapılmaktadır.

Fotoğraf 2. Erzurum Şehrinde Geridönüşüm İçin Katı Atık Toplama Uygulamaları

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Özellikle kentsel alanlar üzerinde insan faktörünün en fazla baskı kurduğu alanların başında çevre kirliliği gelmektedir. Çevre kirliliğinin ortaya çıkarmış olduğu sorunlardan birisi de hiç kuşkusuz katı atık sorunudur. Yerleşim alanlarında katı atıkların toplanması ve sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması noktasında gerek yerel yönetimlere gerekse insanlara büyük görevler düşmektedir. Nitekim çevre sorunları sadece bir ülkeyi değil aynı zamanda dünyanın geleceğini etkilemesi bakımından üzerinde durulması gereken önemli sorunlar arasındadır. Çevre sorunlarına karşı sürdürülebilir çevre veya yeşil çevre anlayışından uzak uygulamalar neticesinde ortaya çıkan çevresel bozulmalar bir ülke için önemli ekonomik bedellerin ödenmesine yol açabilmektedir. Bu kapsamda çalışmada Erzurum şehrinde katı atık yönetimi konusunda mevcut durumun ve gerçekleştirilen uygulamaların sürdürülebilir çevre açısından taşıdığı önem konusu üzerinde durulmuştur.

Erzurum ilindeki toplanan ambalaj atıklarının tipleri incelendiğinde kâğıt, naylon ve plastik kullanımının ön planda olduğu, pet ve metal atıkların ise diğer atık tiplerine göre daha az ayrıştırıldığı tespit edilmiştir. Özellikle nüfusun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde ortaya çıkan atıkların miktarı da artmaktadır. Bunun neticesinde doğal çevreye en çok zarar veren ve geridönüşümü mümkün olan atıkların toplanması ve ayrıştırılması ülke ekonomisi başta olmak üzere çevrenin korunması bakımından taşıdığı önem oldukça fazladır. Bu tip atıkların kullanımının azaltılması ve çevre kirliliğinin önlenmesi açısından alınabilecek en güzel önlem ve katı atık yönetimi açısından uygulanabilecek yöntem hiç kuşkusuz bu tür atıkların toplanması, ayrıştırılması, bertaraf edilmesi veya geridönüşümünün sağlanması yanında insan ve doğanın sağlığını tehlikeye atan bu tür atıkların kullanımının önüne geçecek tedbirler alınması bundan kaynaklı çevre sorunlarının önüne geçilmesinde hayati önem taşımaktadır. Çünkü bu tür atıklar yeraltı ve yerüstü suları, toprak ve diğer çevre sorunlarının en önemli nedenleri arasındadır. Bunların doğada ayrışma süresinin çok fazla olması çevre ve görüntü kirliliğini artırmaktadır.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından 2005 yılında yapımına başlanmış olan katı atık depolama merkezi, 2008 yılında faaliyete alınmıştır. Bu merkez önemli bir atık depolama alanına sahiptir. Alan, ülkemizin ruhsatlı 12. düzenli depolama tesisidir. Bu bakımdan ülkemizdeki 69 ilden daha avantajlı bir il konumunda olduğunu söylemek mümkündür. Alanda; düzenli depolama lotları, sızıntı suyu arıtma tesisi, metan gazından enerji elde tesisi, atık ambalaj ayırma tesisi, tıbbi atık sterilizasyon tesisi ve laboratuvar bulunması modern ve bir o kadarda teknolojik bir merkez olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan da ülkemizde örnek alınabilecek bir tesis modeli olarak gösterilebilir.

Erzurum ilinde idari açıdan 20 ilçe bulunmakta olup, bu ilçelerden sadece metropol ilçe merkezleri arasında yer alan Palandöken, Yakutiye ve Aziziye gibi ilçelerde katı atıklar toplanarak düzenli bir şekilde depolanmaktadır. Erzurum ili sınırları içinde yer alan belediyelerin toplam atık hizmeti verdiği nüfus oranı 2020 yılında %91 oranında gerçekleşmiştir. Bu rakam Erzurum ilinde yaşayan nüfusun önemli bir bölümüne hizmet götürüldüğünü göstermektedir. Yaklaşık %9'luk bir nüfusun ise kırsal kesimde yaşayan ve atık hizmetini tam anlamıyla alamayan yerleşmelerdir. Bu hizmetlerin bertaraf yöntemleri ise çeşitlilik göstermektedir. Nitekim 2020 yılı TÜİK verilerine göre bertaraf şekillerine göre 3 belediye açıkta yakma, 2 belediye başka belediye çöplüğünde depolamakta, 15 belediye belediyeye ait çöp depolama alanını kullanmakta, 1 belediye diğer bertaraf işlemlerini kullanmakta, 2 belediye diğer geri kazanma işlemlerini uygulamakta ve 4 belediye ise düzenli depolama yapmaktadır. Bu kapsamda özellikle büyükşehir belediyesi dışında kalan ve düzenli depolama alanı olmayan veya yakma yöntemi kullanarak atıkları bertaraf etmeye çalışan belediyeler için uygulanması gereken en önemli yöntem o bölgelerde toplanan atıkların depolama merkezine transferinin sağlanması ya da bu alanlarda çevresel zararı azaltacak modern depolama alanları oluşturulmalıdır. Aksi taktirde sızan atık sular, toprağı ve yeraltı sularını kirletmeye devam edecektir. Ayrıca oluşan metan gazı birikimi sonucunda yaşanması muhtemel patlamalar nedeniyle insanların, canlı türlerinin veya çevrenin zarar görmesine yol açacaktır.

Çevrenin korunmasında atıkların toplanması kadar bertaraf etme yöntemleri de oldukça önemlidir. Bertaraf yöntemleri arasında Erzurum şehrinde kullanılan düzenli depolama ve açıkta yakma yöntemleri ön plandadır. Öyle ki, bertaraf şekilleri arasında düzenli depolama alanlarında toplanan atıkların önemli bir bölümü depolanmaktadır. Bu çevrenin korunması açısından önemli bir gelişmedir. Bunun dışında açıkta yakma şeklinde yılda 17.424 ton atık bertaraf edilmiştir. Açıkta yakma şeklinde gerçekleştirilen bertaraf ise hava kirliliği başta olmak üzere birçok çevre sorununu da beraberinde getirmektedir. Geridönüşümü gerçekleştirilen atık miktarının az olması bu alanda yapılacak çalışmalara daha fazla özen gösterilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bir diğer olumsuz bertaraf şekli ise her geçen gün miktarı azalmakla birlikte atıkların nehir, dere ve göle dökülmesi şeklinde olan bertaraf yöntemidir. Bu nedenle su kirliliği başta olmak üzere denizlere ve okyanuslara taşınan atıklar hiç kuşkusuz su ekosistemini olumsuz yönde etkilemektedir. Pek çok kuş ve denizde yaşamını sürdüren türler bu atıklar nedeniyle ölmektedir. Gerek nehirlerde ve çevresinde gerekse denizlere ulaşan atıklar görüntü kirliliğine yol açmaktadır. Diğer taraftan atıkların çok az bir bölümü ise gömme yöntemi ile bertaraf edilmiştir. Bu yöntem ile birlikte yakma yöntemi özellikle kırsal kesimde hala devam etmektedir.

Erzurum şehrinin en dikkat çeken özelliklerden birisi ise toplanan atıkların tiplerine göre ayrımında ilk sırada evsel atıkların yer almasıdır. Bunu sırasıyla tıbbi atıklar ve mezbaha atıkları izlemiştir. Evsel atıkların yol açtığı çevresel sorunların önlenmesinde insanların bilinçlendirilmesi ve evsel atıkların değerlendirilmesi açısından pratik yollarla uygulanabilecek yöntemlerin aile sakinlerine çeşitli seminerlerle, eğitimlerle ya da bilgilendirme toplantıları ile öğretilmesi bu sorunun çözümünde önemli rol oynayacaktır. Özellikle de Doğu Anadolu Bölgesi'ne sağlık açısından hizmet sunan Erzurum şehri tıbbi atıkların da çok fazla olmasında etkili olmuştur. Çevreye verdiği zarar bakımından tehlikeli atıklar sınıfında olan bu tür atıkların özenle toplanması ve bertaraf edilmesi oldukça önemlidir. Aksi taktide salgın hastalıklar başta olmak üzere diğer büyük boyutlu çevre sorunları ile karşılaşılması kaçınılmazdır. Bu kapsamda Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin sunmuş olduğu bu hizmetler oldukça dikkat çekicidir.

Sürdürülebilir katı atık yönetimi noktasında sorumlu kurum veya kuruluşların sunmuş oldukları hizmetler bağlamında atıkların yerleşim yerleri içinde toplandığı çöp kutularının uygun alanlara yerleştirilmesi, bu alanların belirli periyotlarla dezenfekte edilmesi, uygun araçlarla çöplerin toplanması, depolama merkezine taşınması sürecine kadar gerçekleştirilen bütün uygulamalar ve sonrasında yapılan işlemler oldukça zorlu bir sürecin başarı ile gerçekleştirdiğini göstermektedir. Daha da önemlisi Erzurum gibi büyükşehir statüsünde olan yerleşim yerlerinde modern teknoloji kullanılarak oluşturulan modern bir katı atık depolama merkezinin varlığı ise sürdürülebilir çevre için kurumların yapmış oldukları çalışmaların en somut örneğini oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir çevre için dünya genelinde yapılan uygulamalardan birisi de temiz, yenilenebilir ve çevre dostu enerji üretimi ve tüketimi uygulamalarının gerçekleştirilmesidir. Nitekim Erzurum şehri ve yakın çevresine hizmet sunan katı atık depolama merkezinde toplanan atıklardan ortaya çıkan metan gazından elektrik üretimi gerçekleştiren tesisin varlığı ise örnek uygulamalardan en önemlisidir.

Erzurum şehrinde gerek büyükşehir belediyesi gerekse Erzurum Valiliği tarafından yürütülen hem sıfır atık projesi hem de çevre eğitimi konusunda yapılan çeşitli eğitim ve seminer programları ile çevre koruma konusunda farkındalık oluşturulması yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen bir diğer önemli faaliyet olarak dikkat çekmektedir. Bu diğer belediyelere örnek olması gereken uygulamalardan biri olması bakımından oldukça önemlidir.

ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI

Erzurum Büyükşehir Belediyesiyle yapılan görüşmeler sonucunda Katı Atık Tesisindeki alanların fotoğraflanması ve bu niteliklerin belirtilmesi amaçlı fotoğraf çekimi uygun görülmemiş olup araştırma makalesinde kullanılan bazı fotoğraflar Büyükşehir Belediyesi ve bu kurumun faaliyet raporlarından elde edilmiştir.

KATKI BELİRTME

Değerli katkılarından dolayı Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın kıymetli çalışanlarına teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Anschütz, J., IJgosse, J. & Scheinberg, A. (2004). Putting integrated sustainable waste management into practice. ISWM Methodology as Applied in the UWEP Plus Programme (2001-2003) Report Netherland.
- Arlı, A. (2010). Habitat II Tartışmaları ve İstanbul'da Toplumsal Dönüşüm. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (16), 367-388.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 2(5), 368-388
- Bayram, S. E. (2017). Katı atıkların geriye kazanımı ve tarımsal kullanım olanakları. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10(2), 62-65.
- Bilgili, M. Y. (2020). Katı atık yönetiminde kullanılan bazı kavramlar ve açıklamaları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8(2), 88-97.
- Cohen, M. A. (1996). Habitat II: A critical assessment. *Environmental Impact Assessment Review*, 16(4-6), 429-433.
- de Lorena Diniz Chaves, G., dos Santos, J. L., & Rocha, S. M. S. (2014). The challenges for solid waste management in accordance with Agenda 21: A Brazilian case review. *Waste Management & Research*, 32(9), 19-31. <https://doi.org/10.1177/0734242X14541987>
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2020). Faaliyet Raporu.
- Erzurum Valiliği (2019). İl Durum Çevre Raporu.
- Guerrero, L. A., Maas, G. & Hogland, W. (2013). Solid waste management challenges for cities in developing countries. *Waste Management*, 33(1), 220-232.
- Hatch, J. A. (2002). Doing qualitative research in education settings. Suny Press.
- Holden, E., Linnerud, K. & Banister, D. (2014). Sustainable development: Our common future revisited. *Global Environmental Change*, 26, 130-139.
- Jalas, M. (2012). Debating the proper pace of life: sustainable consumption policy processes at national and municipal levels. *Environmental Politics*, 21(3): 369-386.
- Karagözoğlu, M. B., Özyonar, F., Yılmaz, A. & Atmaca, E. (2009). Katı atıkların yeniden kazanımı ve önemi. Türkiye'de Katı Atık Yönetimi Sempozyumu (TÜRKAY 2009), 15-17.
- Merriam, S. B. & Grenier, R. S. (2019). Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Minghua, Z., Xiumin, F., Rovetta, A., Qichang, H., Vicentini, F., Bingkai, L., Giusti, A. & Yi, L. (2009). Municipal solid waste management in Pudong New Area, China. *Journal of Waste Management*, 29, 1227-1233.
- Ngah, K, Mustaffa, J. & Zakaria, Z. (2011) Formulation of Agenda 21 process indicators for Malaysia. *Journal of Management & Sustainability*, 1(1): 82-89.
- Suscan, E. (2020). Erzurum İli Katı Atık Düzenli Depolama Tesisinde Sızıntı Suyu Yönetiminin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Tokgöz, S. (1992) "Katı Atıkların Geri Kazanımı", Çevre Mühendisleri Uygulamaları, Çevre Müh. Odası, 147-149. Ankara.
- WCED (1987). World commission on environment and development. Our common future, 17(1), 1-91. Oxford University Press: Oxford
- World Health Organization. (2016). Health as the pulse of the new urban agenda: United Nations conference on housing and sustainable urban development, Quito, October 2016.

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi
Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: Kabanlı, G. (2022). An Example of The Effect of Geographical Conditions on Rural Settlements: Senyurt (Tortum). *Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)*, 1(1), 30-47.

Submitted: June 27, 2022

Revised: June 30, 2022

Accepted: June 30, 2022

**AN EXAMPLE of THE EFFECT of GEOGRAPHICAL CONDITIONS on RURAL
SETTLEMENTS: SENYURT (TORTUM)**

Coğrafi Şartların Kırsal Meskenler Üzerine Etkisine Bir Örnek: Şenyurt (Tortum)

Gamzenur KABANLI¹

Öz

Araştırma sahasını oluşturan Şenyurt Mahallesi, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. Şenyurt Deresi boyunca kurulmuş olan yerleşme, idari açıdan Tortum İlçesine bağlıdır. Sahada Karadeniz iklimi etkileri ve Doğu Anadolu'nun karasal etkileri birlikte hissedilmektedir. İki bölge arasında geçiş özelliği gösteren bu alanda yerleşmeler, genellikle vadi tabanlarına yakın yamaçlarda, çoğunlukla toplu dokulu haldedir. Vadiler boyunca alüvyal topraklar, dere kenarlarında ise yamaçlardan gelen kolüvyal topraklar yayılış sağlamıştır. Kavak ve söğüt ağaçları vadi boyunca gelişme göstermekte ve mesken inşasında yan ürün olarak kullanılmaktadır. Bu yerleşmede yaşayan toplam 1.171 kişinin hakim ekonomik faaliyetini tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Çalışmada, coğrafi çevre faktörleri ile kırsal meskenler arasındaki bağı anlamak ve bu faktörlerin mesken üzerindeki etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. Arazi çalışmalarına çıkılarak, araştırma sahasıyla ilgili nitel veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Sahada, coğrafi çevre şartları yanında; insanların ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinin de mesken inşasına etki ettiği görülmektedir. Çevrenin mesken üzerindeki en önemli etkisi, yapı malzemesi sunmasıdır. Meskenler çoğunlukla, yakın çevreden kolayca temin edilebilen malzeme ile inşa edilmişlerdir. Şenyurt Mahallesi'nde yerleşmelerin Şenyurt Deresi yatağına yakın olması, meskenlerin inşasında taş malzemenin kullanımını arttırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal yerleşme, Mesken, Çevre, Şenyurt, Tortum, Erzurum.

Abstract

The research area is located in Şenyurt Mahallesi, the Eastern Black Sea Region of the Black Sea Region. The useable, care product in Şenyurt Stream is connected to Tortum District. In the field, the Black Sea climate is hissing together with the continental climate of Eastern Anatolia. The ones in this area, which show a transition feature between the two regions, are on the slopes close to the main valleys and are in a mass-textured state. Alluvial soils spread through valleys, and colluvial soils from the slopes along streams. It is used to improve and protect poplar and willow trees. The environmental economic agriculture and livestock sector with a total of

---

¹ Sorumlu Yazar, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, gamzenurkabanli@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3090-4727

1,171 people living in this person. On the field, next to the environment; cheaply sees the economic, social and small city view. The most important effect of the environment on their dwellings is the supply of building materials. Houses are built with a material that can be obtained from the immediate environment. Those who do not like Şenyurt Neighborhood, Şenyurt Stream, being close, and the ones before the stone in the construction of the adopted ones have improved.

Keywords: Rural, Residence, Environment, Şenyurt, Tortum, Erzurum.

1.GİRİŞ

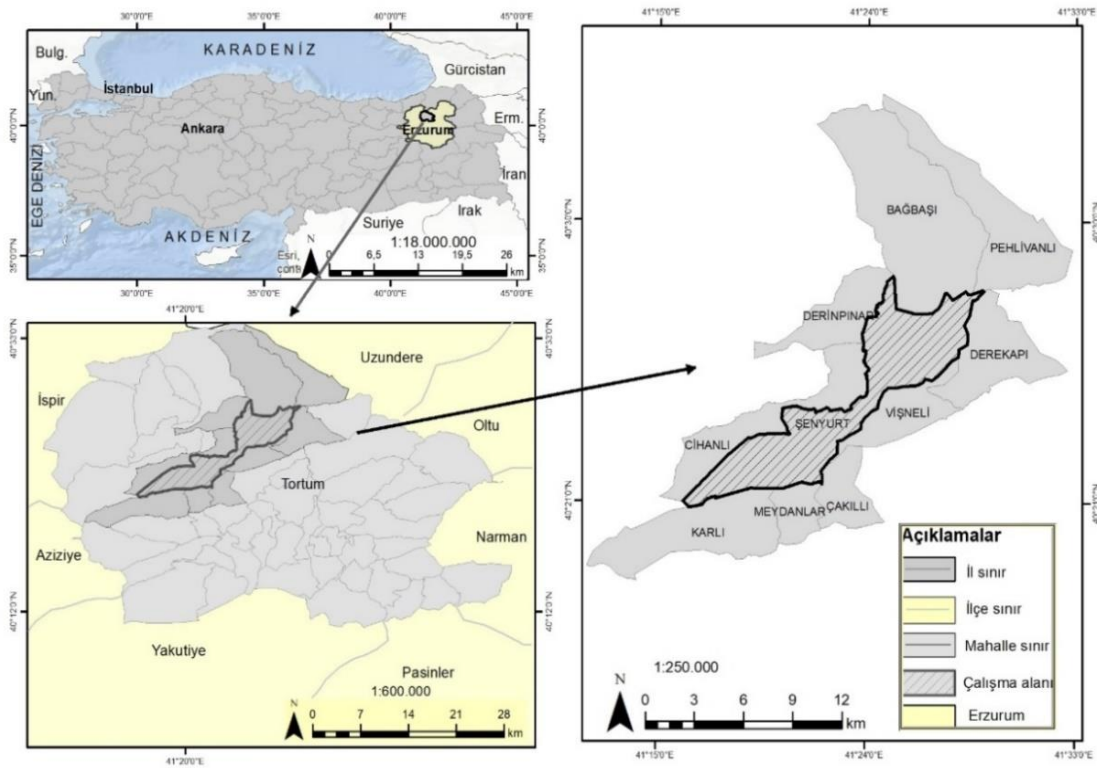
Yerleşme Coğrafyasının, en önemli konularından birini de meskenler oluşturmaktadır. Mesken yerine ev veya konut terimleri de kullanılmaktadır. Evler, yeryüzünde insan hayat ve faaliyetlerinin dayanak noktalarıdır. Mesken, insan kadar kısa ömürlü olmasına rağmen, bütün bir geçmişin izlerini taşımaktadır (Tanoğlu, 1969: 211-214). Yerleşmenin yapısını oluşturan en küçük eleman olan meskenler, insanların ihtiyaçlarından doğmaktadır. Mesken, ilkel bir rüzgarlık, basit bir kulübe olabileceği gibi bir gökdelen de olabilmektedir. Esasında mesken deyimi ile sadece ikametgâh olarak kullanılan yapılar değil, atölye, mağaza, okul, cami, kilise, tiyatro, sinema gibi ticari, dini, kültürel veya eğlence işlerini karşılamak üzere meydana getirilen bütün binalar kastedilmektedir. Görüldüğü üzere, meskenler insanların birçok ihtiyaçlarına cevap veren tesislerdir (Tolun-Denker, 1977: 59-60).

Konut; iletişim, etkileşim, mekân/zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsüdür. Bir yandan ait olduğu toplumun karakteristiklerini, yaşama biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini, imgelerini, zaman/mekân taksonomilerini yansıtırken, öte yandan kullanıcısının özünü ilgili imgelerini, kendini kanıtlama ve anlatma eğilimini, böylece tasarımı, donatımı ve biçemi ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını yansıtmaktadır (Batur ve Öymen-Gür, 2005: 165). Coğrafyayı anlamak için bireyi anlamak, bireyi anlamak için ise onun özel dünyası ile ortaya koyduğu konut mimarisini incelemek gerekmektedir. Nitekim bu maddi kültürel unsurlar; insanın duygu dünyasının dışı yansıyan ürünleridir (Ceylan ve Bulut, 2017: 80). Yeryüzündeki meskenler; insanların dış etkenlerden korunması, dinlenmesi ve bazı ihtiyaçlarını karşılaması gibi aynı amaçlara hizmet etmesine rağmen şekil ve tarz bakımından farklılıklar göstermektedir. Bunda meskenin bulunduğu coğrafi çevre, önemli rol oynamaktadır (Koday, 1995: 28). Meskenlerin yapısını incelerken sadece ekolojik bakış açısıyla incelediğimizde çevresel deterministlerin fikriyle insanı sadece doğanın kölesi olarak kabul etmiş oluruz ki bu tamamen yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü insan akli sayesinde doğanın etkilerini, kendine fayda sağlayacak şekilde kullanabilmektedir. Bununla beraber geçmişten gelen alışkanlıkları, içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısı ve ekonomik seviyesi de doğal çevre ile olan etkileşiminde belirleyici rol oynamaktadır (Kayserili, 2014: 140).

Bu çalışmada, coğrafi çevre faktörleri ile kırsal meskenler arasında nasıl bir bağın olduğunu anlamak ve bu faktörlerin mesken üzerindeki etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmaya öncelikle konuyu belirlemeyle başlanmıştır. Sonrasında, çalışma alanının da sınırlandırılmasıyla, alanyazın taramaları yapılmıştır. Yaz aylarında olmak üzere iki kez saha çalışmalarına çıkılmış, araştırma sahasıyla ilgili nitel veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Alandan derlenen verilerle, amaç dahilinde, daha önce kayıtlara geçmemiş bilgiler sağlanmıştır. Sahada, mesken ve çevre ilişkisine ışık tutan fotoğraflar çekilmiştir. Çalışmanın son evresinde gerek önceden yayımlanan kaynaklar gerek sahadan elde edilen bilgiler bir araya getirilerek yazma aşamasına geçilmiş ve böylece çalışma sonuçlandırılmıştır.

2. ÇALIŞMA ALANININ BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içinde yer alan Şenyurt Mahallesi, Erzurum ilinin Tortum ilçesinde bulunmaktadır. Şenyurt Mahallesi; doğudan Derekapı, Vişneli, kuzeydoğudan Pehlivanlı, kuzeyden Bağbaşı, kuzeybatıdan Derinpınar, batıdan Cihanlı, güneyden Karlı, Meydanlar ve güneydoğudan Çakıllı Mahallesi ile çevrilidir (Şekil 2.1.). Çoruh Irmağının kollarından biri olan ve kaynağını Dumlu Dağ'ının kuzey yamacından alan, Tortum Çayına batıdan katılan Şenyurt Deresi üzerindeki bu yerleşme, vadi tabanındaki düzlüklerde ve vadilerin tabanlarına yakın olan yamaçlarda kurulmuştur (Yılmaz, 1991: 3). Yaklaşık 9 km² yüzölçüme sahip Şenyurt Mahallesi, Tortum ilçe merkezine 30 km, il merkezine ise 80 km uzaklıkta yer almaktadır (Koday ve Erhan, 2009: 56).

Şekil 2.1. Şenyurt Mahallesinin Lokasyon Haritası

Tortum meteoroloji istasyonu iklim verilerine göre (1959-2018), Tortum ilçesinde yıllık ortalama sıcaklık 8,0 °C, yıl içinde düşen ortalama yağış miktarı 341,9 mm'dir. Her mevsim yağış alan ilçede ortalama yağışın mevsimlere göre dağılımına baktığımızda, toplam yağışın %40'ı ilkbahar mevsiminde düşmektedir. İlçede %13,2 'lik pay ile güney sektörlü rüzgârlar hâkimdir.

Köppen İklim Tasnifi' ne (1928) göre, çalışma sahası; "Dfb" Kışı Şiddetli, Her Mevsim Yağışlı, Yazı Serin İklim Tipi' ne dahil iken De Martonne Kuraklık İndis Formülü' ne (1923) göre, araştırma sahasında; "Yarı Kurak-Nemli Arası İklim Tipi" görülmektedir (MGM).

Genel olarak çalışma alanımızda toprak türlerine baktığımızda dere kenarlarında yamaçlardan gelen kolüvyal ve litosol karakterli topraklar yer alır. Şenyurt Vadisi boyunca, akarsuların taşıdığı alüvyal malzemenin birikmesi sonucunda alüvyal topraklar gelişmiştir (Yılmaz, 1991: 29). Vadi yamaçlarında meşe ve sarıçamların oluşturduğu kuru ormanların, vadi boylarında ise kavak ve söğüt ağaçlarının geliştiği görülmektedir (Koday ve Erhan, 2009: 49).

Araştırma sahasında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre, azalma eğiliminde olan nüfus 2021 yılında toplam 1171 kişidir. Nüfusun cinsiyet yapısı erkekler aleyhine gelişme gösterdiğinden nüfusta kadın fazlalığı vardır (TÜİK, 2021).

Tüm bu fiziki ve beşeri etmenler, insan ve konutu üzerinde etkiye sahiptir. Kırsal konutlar bu etkiyi daha fazla yansıtırlar. Bu yerleşmeler, doğal ortamın baskın gücüne karşı çekinik kaldıklarından doğanın damgasını üzerinde taşımaktadırlar (Özçağlar, 2015: 119). Kırsal yerleşme şekillerinin en önemlisini oluşturan köy yerleşmeleri, 18/03/1924 tarih ve 442 Sayılı Köy Kanunu esasına göre, nüfusu 2.000'den az olan yerleşmelerdir. 12/11/2012 tarih ve 6360 Sayılı yasa ile Büyükşehir Belediye sınırları dahilinde kalan köyler, mahalleye dönüştürülmüştür (Doğanay ve Orhan, 2016: 270).

Erzurum ili 02/09/1993 tarih ve 504 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir statüsüne alınmıştır. Dolayısıyla çalışma alanını oluşturan kırsal yerleşme, idari bakımdan Tortum ilçesinin mahallesi durumunda yer aldığından, çalışmada kırsal yerleşmeden bir köy olarak değil de kırsal mahalle olarak bahsedilmiştir (Özçağlar, 2015: 89). Ancak bu yerleşmeler, idari açıdan mahalle ismini almış olsa da, yerleşme coğrafyası açısından köy özelliğini devam ettirmektedir. Yerleşme sakinleri de mahalle yerine, köy terimini kullanmaktadır.

3. MESKENLERE ETKİ EDEN COĞRAFİ FAKTÖRLER

3.1. Fiziki Coğrafya Faktörleri ve Mesken İlişkisi

3.1.1. Jeoloji-Mesken İlişkisi

Jeolojik yapının mesken üzerindeki en önemli etkisi, mesken inşasında kullanılan malzemedir. Başka bir deyişle meskene malzeme temin eden kaynaktır. Böylece jeoloji ile mesken arasında sıkı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle kır meskenlerinin inşasında kullanılan malzeme, uzaktan değil yakın çevreden kolayca temin edilmektedir (Koday, 1995: 29). Dağlar, genellikle kayalık alan karakterinde olduğu için bu alanlarda taş malzeme hakimdir (Tunçdilek, 1967: 51-52). Araştırma sahasında mesken inşasında hâkim yapı malzemesini, taş oluşturmaktadır (Fotoğraf 3.1.). Sahada Üst Jura formasyonlarına ait fliş serileri yayılış göstermektedir (Yılmaz, 1991: 9). Flişler; grovak, kumtaşı, kalker, marn, silttaşı ve kiltası gibi tortul kayalara ait tabakaların, birbirleri üzerinde muntazam ve ardalanmalı olarak buldukları çok kalın depoları oluşturmaktadır (Hoşgören, 2015: 87).

Fotoğraf 3.1. Şenyurt Mahallesinde Taş Mesken Örneğinden Görünüm.

3.1.2. Jeomorfoloji-Mesken İlişkisi

Yükselti, eğim, bakı gibi morfolojik etmenler meskenler üzerinde önemli rol oynamaktadır. Yükselti basamakları, meskenlerin de değişmesine neden olur. Topografya, meskenlerin tip, şekil ve yer seçiminde etkisini gösterir. Örneğin meskenlerin eğim doğrultusunda inşa edilmiş olanları, arka yamaca yaslanmış bulunmaktadır (Zaman, 2017: 914). Evin, güneş ışınlarından faydalanması bakımından, bakı durumu da meskenler üzerinde etkili olmaktadır. Güneş ışınlarının geliş açısına göre kuzey ve güney yamaçlarda güneşlenme ve buna bağlı olarak ısınma oranları değişiklik göstermektedir. Mesken inşasında, konut pencere ve kapı yönlerinin güneye bakacak şekilde inşa edilmesi, bakı faktörünün mesken üzerindeki etkisidir (Ceylan, 2013: 10).

Sahada jeomorfolojik özelliklerin meskenler üzerindeki etkisi, öncelikle kat sayısında görülür. Akarsular tarafından parçalanmış saha, arızalı bir topografyaya sahip olduğundan yerleşmeye müsait alanlar sınırlıdır. Bundan dolayı yöre insanı, yerden tasarruf etmek için genellikle evini iki ya da üç katlı inşa eder (Ceylan, 2013: 10; Fotoğraf 3.2.). Sokakların oldukça dar olması meskenlerin birbirine bitişik olarak inşa edilmesini gerektirmiştir (Fotoğraf 3.3.). Bu durum meskenlerin toplu dokuda olmasına sebep olmuştur. Sahada vadi tabanında, yamaçta, sırtta vb. kurulmuş meskenler de bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.2. Şenyurt Mahallesi Çok Katlı Mesken Örneklerinden Görünümler

Fotoğraf 3.3. Şenyurt Mahallesinde Bitişik Olarak İnşa Edilen Meskenlerin Yer Aldığı Dar Sokaklardan Görünümler

3.1.3. İklim-Mesken İlişkisi

İklim, meskenin yapı malzemesi ve yerleşme yerinin seçimi dışında; evin duvar kalınlığı, pencere boyutu, çatı eğim ve yönü gibi mimari özelliklerinde de etkili olmaktadır. Araştırma sahasında karasal iklimin varlığı, kış sıcaklık değerlerinin 0°C' nin altına düşmesi, kar yağışı ve don gibi atmosferik olayların görülmesi nedeniyle meskenlerin temel sorunu ısınma olmaktadır. Geleneksel meskenlerde duvarların kalın yapılması, dış yüzeyin sıvanması ve pencere sayısının azaltılması gibi durumlar konut ısısını muhafaza edebilmek ve dışarıdan gelen soğuk havayı önleyebilmek için alınan tedbirlerdir (Ceylan, 2013: 14).

Araştırma sahasında kış mevsiminin uzun ve sert geçmesi, meskenlerde ısınma sorununu doğurduğundan, pencerelerin iklim şartlarına uydurulması gerekmektedir. Bu sebeple konut pencerelerinde çift çerçeve ve çift cam hakimdir (Koday, 1995: 31; Fotoğraf 3.4.).

Fotoğraf 3.4. Şenyurt Mahallesi Çift Çerçeve ve Cam Örneklerinden Görünümler.

Kalın duvarlardaki pencerelerin, evin aydınlatılmasına engel oluşturmaması için içe dönük kısımları, güneş ışığını kesmeyecek şekilde genişletilmiştir (Orhan, 2019: 85; Fotoğraf 3.5.). Hatta daha iyi ısınma sağlayabilmek için ahırın üstündeki odanın, oturma odası olarak kullanılması da soğuğa karşı alınmış önlemler arasındadır (Zaman, 2017: 916).

Fotoğraf 3.5. Şenyurt Mahallesi Kırsal Meskenlerinde Duvar Kalınlığından Görünümler

Kurak bölgelerde evlerin toprak veya taştan inşa edilmiş olması, yağış şartlarıyla ilgilidir. Yağışın yetersiz olması bu alanları ormandan yoksun bırakmıştır (Tunçdilek, 1967: 63). Sahada, mesken inşasında taşın yoğun olarak kullanılmasında iklimin karasal özellik göstermesinin rolü büyüktür. Toprakla örtülmüş taş duvarlar, toprağın yalıtkanlığı sayesinde ısı kaybını önlemekte ve evlerin kışın sıcak, yazın serin olmasını sağlamaktadır. Bazı örtü tiplerinde pencerelerin tavanda yer alması, uzun ve sert geçen kış mevsimi için düşünülmüş önlemler arasındadır. Örneğin “Pasin örtüsü” ve “Kırlangıç örtüsü” olarak bilinen örtü tiplerinde pencere, tavanda yer almaktadır. “Pasin örtüsü” daha çok odalarda, “Kırlangıç örtü” ise mutfakta bulunmaktadır. “Pasin örtüsünde” tavan, tek yöne doğru eğimli olup pencere; tavan ile duvarın kesiştiği noktaya konulmuştur. Tavanın eğimli olmasının sebebi tavadaki pencereden gelecek güneş ışınlarının evi daha iyi aydınlatmasını sağlamaktır. “Kırlangıç örtü” tipinde de pencere tavanda yer almaktadır (Fotoğraf 3.6.). Bu örtü tipinde ağaç doğramalar iç içe girmiş çokgenler halinde bir kubbe oluşturmuştur (Koday, 1995: 31).

Fotoğraf 3.6. Şenyurt Mahallesi Kırlangıç Örtü Tipi Örneklerinden Görünümler

Yağmurun toprak damlardan sızma yapabilmesi önemli bir sorundur. Düz toprak damlar için kar yağışları, dam üzerinde yük oluşturduğundan çökmelere sebep olmaktadır. Bundan dolayı damlardaki karın kısa aralıklarla temizlenmesi icap etmektedir. Bu bağlamda, düz damlı evlerin bir kısmının üzerine teneke veya galvanize sac kullanılarak eğimli çatılar yapılmaktadır (Zaman, 2017: 917; Fotoğraf 3.7.).

Fotoğraf 3.7. Şenyurt Mahallesi Tek Yöne Eğimli Sac Çatı Örtülerinden Görünüm

3.1.4.Hidrografya-Mesken İlişkisi

Araştırma sahasındaki en önemli hidrografik unsuru, Tortum Çayının bir kolu olan Şenyurt Deresi oluşturmaktadır (Fotoğraf 3.8.). Suyun varlığı, meskenlerin yer seçiminde toplu veya dağınık olmasında etkili olmaktadır. Ayrıca taban suyu seviyesinin yüksek olmasından dolayı meskenlerin nemli olması, hidrografik özelliklerin mesken üzerindeki en önemli etkisini oluşturmaktadır (Ceylan, 2013: 25). Araştırma sahası akarsu yatağına yakın olduğu için buralardan sağlanan taş malzeme özellikle evin temeli ve duvarların inşasında kullanılmaktadır (Üzülmez ve Yılmaz, 2017: 241).

Fotoğraf 3.8. Tortum Çayının Kolu Olan Şenyurt Deresinden Görünüm

3.1.5.Bitki Örtüsü-Mesken İlişkisi

Tortum ilçesi, Karadeniz Bölgesi sınırları içinde yer aldığından bitki örtüsü bakımından zengin olup sahada Karadeniz bitki örtüsüne ait türler de görülmektedir. Araştırma sahasında daha çok kavak, söğüt, meşe, ardıç ve sarıçamların oluşturduğu ormanlar yer almaktadır (Koday ve Erhan, 2009: 49). Bunun yanında Akdeniz elementlerinden karaçalı türüne de rastlanmaktadır (Kopar ve Sevindi, 2013: 54).

Bitki örtüsünün meskenler üzerindeki en önemli etkisi, mesken yapımında yardımcı yapı malzemesi olarak kullanılması ile olmaktadır. Konutların yan bileşenlerinde fazla önem taşımayan ağaç; kapı, pencere, tavan yapımında ve tabanlarda döşeme olarak kullanılmaktadır (Koday, 1995: 35). Jeolojik yapı, kırsal meskenlerin inşasında ne kadar önemli bir yere sahip olsa da, bitkisel maddeler de, ev tiplerinin meydana gelmesinde taş ve toprak kadar önemli bir yere sahiptir. Evin dört duvarı için fazla bir öneme sahip olmayan bitkisel malzeme, damın inşası sırasında vazgeçilmez bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır (Tunçdilek, 1967: 54-55).

Şenyurt Deresi boyunca kavak, söğüt gibi ağaçlar yaygınlık göstermektedir. Kırsal meskenlerin inşasında daha çok çevrede var olan kavak ağaçlarından elde edilen ahşap malzemenin özellikle çatı, tavan, kapı, pencere yapımında kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 3.9.). Daha ekonomik ve kolay işlenmesi sebebiyle kavak ağaçlarından elde edilen malzemeler tercih edilmektedir.

Fotoğraf 3.9. Şenyurt Mahallesinde Ahşap Malzemenin Meskenlerdeki Kullanımından Görünümler

3.1.6. Toprak-Mesken İlişkisi

Arazinin toprak özelliği, bulunduğu sahanın litolojik yapısı, iklim ve bitki örtüsü özellikleri ile paralellik göstermektedir. Toprağın tarıma elverişli olması ile yerleşmelerde zirai faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Bu tür ekonomik faaliyetler de meskenlerin ambar, kiler gibi eklentilerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Toprak zirai faaliyetlerin haricinde, meskenlerde inşa ve örtü malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Bu çatılar, duvarlar üzerine hezenlerin (ağaç gövdelerinin) konulması ve hezenlerin üzerine tahta ya da çalı, dal gibi bitki malzemelerinin örtülmesi ve en üst kısma da 20-30 cm kalınlıkta ince toprağın serilmesi sonucu inşa edilmektedir. Mesken üzerinde yer alan toprak yükü önemli olduğu için, evin üzerine örtülen bu toprağın ne su sızdırabilecek kadar ince, ne de evin üzerinde bir yük olabilecek kadar kalın tabakada olması gerekmektedir. Aksi takdirde, toprağın yağışlı dönemlerde ağırlığının artması damın çökmesine sebep olabilir. Son zamanlarda kum, çakıl, kil gibi unsurların tuğla, briket, kiremit gibi yapı malzemelerinin yapımında ana malzeme olması dışında toprak, çimento maddesi ve sıva harcı olarak da kullanılmaktadır (Ceylan, 2013: 27-28-98). Şenyurt Vadisi boyunca alüvyal topraklar, yamaçlarda ise kolüvyal topraklar gelişme göstermektedir. Eğim derecesinin fazla olduğu yerlerde ise şiddetli aşınma sonucu anakaya açığa çıkmıştır (Koday ve Erhan, 2009: 49-50).

3.2.Beşeri Coğrafya Faktörleri ve Mesken İlişkisi

3.2.1.Nüfus-Mesken İlişkisi

Nüfus, belirli bir bölgede yaşayan insan sayısı olup, hareket halinde ve sürekli değişen bir olaydır (Tanoğlu, 1969: 31). Şenyurt Mahallesi'nin 2021 yılı nüfusu 1.171 kişidir. Sahada kadın nüfusun fazlalığı, erkek nüfusta göç yaşandığına dair bir işaret kabul edilebilir.

Çayırın biçilmesi, ekinlerin hasat edilmesi gibi işlerden dolayı yaz mevsimi köylülerin en meşakkatli dönemidir. Oysa kış mevsimini kar altında geçiren sahada hayat adeta durma noktasına gelmektedir. Bu durum kırsalda göç olgusunu zorunlu hale getirmektedir (Z.Koday, S.Koday ve Karakuzulu, 2004: 232). Yurtdışına gerçekleşen göçler, ülkeler arası ilişkileri güçlendirmesinin yanı sıra, kırsal ve kentsel yerleşmeleri de etkilemektedir. Göç verilen yerleşmelerde nüfusun azalması ve ekonomik gerileme gibi olumsuzluklar görülürken; gurbetçilerin ülkeye döviz getirmesi ve ülkede yatırım yapması, bu göçlerin pozitif yanları olarak görülmektedir. Konut inşası, bu yatırımların temelinde başta gelmektedir. Yapılan bu konutlar, modern yapı malzemeleri ile günümüz mesken planları tarzında genellikle iki katlı olarak inşa edilmektedir. Modern meskenlerin iç mimarisinde alafranga klozet bulunması, Avrupa kültürünün kırsal yerleşmeler üzerindeki etkisine bir örnek verilebilir. Meskenlerin dış mimarisine baktığımızda ise, yaz gecelerinde oturmak için teras şeklinde geniş balkonların yapılmış olduğu görülmektedir. İnşa edilen bu konutlar, yerleşmenin mimari görünümünü büyük ölçüde değiştirmiş; taş ve çamur harcı karışımı tek veya iki katlı geleneksel mesken tiplerinin yerini çok katlı modern konutlar almıştır (Bulut ve Ceylan, 2012b: 212-220). Diğer bir ifadeyle, sanayi şehirlerine göç etmiş nüfusun ya da Avrupa gurbetçilerinin etkilendikleri kültür, kırsal kesim konutlarına yansımaktadır (Ceylan ve Bulut, 2017: 88).

3.2.2. Yerleşme-Mesken İlişkisi

Yerleşme, insanın yeryüzündeki yaşam ve faaliyetini sürdürebilmesi için kendi ihtiyaçları doğrultusunda oluşturduğu barınma üniteleridir. Tüm yerleşmeler, doğal çevre şartlarının yanında insanların sosyal ve kültürel faaliyetleri, gelenek ve görenekleri, ekonomik faaliyetlerinden de etkilenmekte ve buna göre şekil almaktadır. Yerleşme çekirdeklerinin yerleşme bölgeleri içindeki dağılım düzeni toplu ya da dağınık olmaktadır. Yerleşme fizyonomisi, yerleşmenin şekil, biçim ve görünümü olup, hem doğal hem beşeri çevre özellikleri ile ilişkilidir. Tarım faaliyetlerinin egemen olduğu bir yerleşme ile ormancılık faaliyetlerinin etkin olduğu yerleşmelerin fizyonomileri birbirinden farklıdır. Aynı şekilde dağlık bir alanda kurulan yerleşme ile düz bir ovada kurulan yerleşme de aynı fizyomiyeye sahip değildir. Doğal olarak kırsal yerleşmelerin fizyonomisi ile kentsel yerleşmelerin fizyonomisi birbirinden farklı olmaktadır. Yerleşmelerin fizyonomisi kadar fonksiyonları da farklı özellik göstermektedir. Her yerleşmenin işlevi ihtiyaca göre şekillendiği için birbirinden farklıdır (Özoğul, 2017: 31-32).

Eski isimleri Kisha ve Uncular olan yerleşmedeki mevcut kalıntılar, buranın eski bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Araştırma sahasında hidrografik özellikler, yerleşmelerin vadi boyunca ve toplu dokulu halde gelişmesine imkân sağladığı için meskenler birbirine bitişik olarak inşa edilmiştir (Koday ve Erhan, 2009: 56-57).

3.2.3.Kültür-Mesken İlişkisi

Benzer doğal ortamlarda yaşayan toplulukların oluşturdukları yerleşmeler ve konutlar birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu durum konut ve yerleşmelerin şekillenmesinde sadece doğal koşulların değil, kültürün de önemli hatta birincil etken olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçta, aynı veya benzer doğal ortamlarda yaşayan farklı kültürler, kendi kültürlerinin özel rehberliklerinde çevreyi farklı algılar ve çevrenin sunduğu olanaklar içerisinde kendi kültürlerinin yol göstericiliğinde farklı yapı malzemelerini farklı şekillerde işleyerek şekil, plan ve düzen bakımından farklı konutlar ortaya çıkarmaktadır (Köse, 2005: 160). İnsan ve çevre arasındaki etkileşim, tek taraflı meydana gelmemektedir. Çevre nasıl ki insanı etkiliyorsa; insan da çevre üzerinde bir etkiye sahiptir.

İnsan evini inşa ederken çevresinde bulduğu malzemeyi; gelenek ve göreneğine, kabiliyetine, kültür seviyesine, zevkine göre kullanmaktadır. Hatta bazı bölgelerde çevre şartlarıyla hiçbir ilişkisi olmayan evlere bile rastlanabilmektedir. Bugün bazı evlerde, coğrafi çevrenin etkisinden çok insanın etkisi hâkim durumdadır. Modern meskenler bu konuda delil olabilmektedir (Fotoğraf 3.10.). Bu sebeple meskenlerin çevre ile bağlantıları gittikçe azalmaktadır (Tanoğlu, 1969: 238-239).

Fotoğraf 3.10. Şenyurt Mahallesi'nde Modern Meskenlerin Görünümleri

Araştırma sahasında geleneksel kültürün akraba ve komşuluk ilişkilerine yansımaları, geçmişten gelen yardımlaşma anlayışının günümüzde de devam ettiğini ortaya koymaktadır. Halkın yardımlaşma durumu; kadınlar arasında ekmek yapma, dut pekmezi kaynatma, cecim (kilim) dokuma gibi işlerde sık görülmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerlerde, sosyal yaşamın gelişmesi açısından bir takım dinlenme, sohbet etme yerleri de inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.11.). Erkekler arasında ise tarla sürülmesinde traktör paylaşımı, hasat etme zamanı yardımlaşma gibi faaliyetler görülmektedir (Ceylan, 2013: 49). Kırsal kesimde erkeklerin günlük toplanma yerleri genellikle kahvehaneler ve cami önleridir (Köse, 2007: 25). Bu durum kadınların kahvehane ve cami önlerinden geçmelerinin hoş karşılanmamasına sebebiyet verdiğinden, kadınlar bu yerlerin önünden, erkeklerin camide olduğu ezan vakitlerinde geçmeye özen göstermektedir.

Fotoğraf 3.11. Şenyurt Mahallesinde Sosyal Yaşamın Geliştiği Dinlenme Yerinden Görünüm

Kültürün çimentosu olan dinin, mesken üzerinde önemli etkileri vardır. Ülkemizde bazı kırsal meskenlerde, evin banyo ve tuvalet taşının kibleye bakmayacak şekilde ayarlanması, inanç değerlerinin iç mimariye yansımalarına bir örnek oluşturmaktadır (Ceylan, 2013: 50).

Anadolu kırsal yerleşmelerinde tuvaletlerin evin dışında yer alması, günümüzde kültürel geri kalmışlık olarak kabul edilmektedir. Oysa ki bu durum dönem şartlarıyla izah edilmeye çalışıldığında kültürel gelişmişlik açıkça kendisini göstermektedir. İslamiyette, tuvaletin kokusu ve evin temiz kalmasına özen gösterilmesi düşüncesi, tuvaletlerin evin dışına yapılmasına neden olmuştur (Ceylan, 2013: 86). Araştırma sahasında halen meskenin dışında yer alan tuvalet örneklerine rastlanmaktadır (Fotoğraf 3.12.).

Fotoğraf 3.12. Şenyurt Mahallesinde Meskenlerin Dışında Yer Alan Tuvaletlerden Görünümler

Din; mahremiyet anlayışı yoluyla, meskenlerde avlu kültürünün doğmasına neden olmuştur. İslam dininde kadının ve ailenin korunması evin dış mimarisini şekillendirmiş ve avlu işlevsellik kazanmıştır (Köse, 2007: 22). Şenyurt Mahallesinde morfolojik özelliklerden dolayı meskenler bitişik şekilde inşa edildiği için avlu kültürü gelişemese de örneklerine rastlanmaktadır (Fotoğraf 3.13.). Daha önce de değinildiği gibi araştırma sahasında avlu terimi yerine “kapı önü” ve “bahçe” terimleri kullanılmaktadır.

Fotoğraf 3.13. Şenyurt Mahallesinde Avlu Kültürüne Sahip Bir Meskenden Görünüm

Anadolu'da kırsal meskenlerin hemen tamamında bir yüklüğe rastlanmaktadır. Bu bölüm ahşap bir dolap olabileceği gibi, duvar içinin oyulması şeklinde de olabilmektedir (Deniz, 1992a: 34). Yüklüklerin yapılmasında temel neden, köy evlerinin genelinde yatak odası, çocuk odası gibi odaların nadir bulunmasıdır. Yüklüklerden akşamleyin indirilen yatak ve yorganlar oda içerisine serilmekte, sabahleyin toplanarak tekrar yüklüğe konulmaktadır. Yüklüklerin önü genellikle bez bir örtü ile kapatılarak odanın dağınık görünmesi engellenmeye çalışılmıştır (Fotoğraf 3.14.). Bu durum inanç temelli değerlerin (utanma, gizlilik) ev iç mimarisine şekil veren sosyo-kültürel bir faktör olduğunu göstermektedir (Ceylan, 2013: 88).

Fotoğraf 3.14. Şenyurt Mahallesinde Yüklük Örneğinden Görünüm

3.3.Ekonomik Coğrafya Faktörleri ve Mesken İlişkisi

3.3.1.Tarım-Mesken İlişkisi

Evin yapılması, şekil alması, kullanılması, eklentilerinin meydana gelmesi daha çok ekonomik faktörlerin etkisi altında mümkün olabilmektedir. Kırsal kesimde yaşayan insanların geçim faaliyetleri, buldukları doğal çevre içinde meydana geldiğinden çevre şartları, ekonomik faaliyetlere yön vermektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu kırsalında ambar, çoğunlukla evin içinde kalır ve odalardan biri ambar olarak kullanılmaktadır (Tunçdilek, 1967: 78-85; Fotoğraf

3.15.). Tarım alanları, sahanın topografik özelliklerine bağlı olarak oldukça parçalı bir yapı arz ettiğinden meskenlerin hemen yanı başındaki tarım alanlarında (bostan) birçok tarımsal ürünün üretimi yapılmaktadır (Orhan, 2014: 112). Yörenin belli başlı tarım ürünlerini; buğday, arpa, patates, fasulye, lahana ve ceviz, armut, elma, ayva, dut, kızılcık gibi meyveler oluşturmaktadır. Şenyurt Mahallesi'nde dut yetiştiriciliği oldukça fazla olduğundan dut pekmezi üretimi köylüye bu konuda kazanç sağlamaktadır. Fakat geceleri dağdan inen domuzların tarlaları talan etmesi ve ürünlere zarar vermesi bu konuda önemli bir sorun teşkil etmekte ve köylüyü topraktan uzaklaştırmaktadır.

Fotoğraf 3.15. Şenyurt Mahallesinde Evde Ambar Olarak Kullanılan Bir Odadan Görünüm

3.3.2. Hayvancılık-Mesken İlişkisi

Şenyurt Mahallesi'nde 2018 yılında 3626 büyükbaş, 1319 küçükbaş hayvan bulunmaktadır (Tortum İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü). Hayvancılık, yerleşmenin en önemli ekonomik faaliyetini oluşturmaktadır. Kışı ahırda geçiren hayvanlar, yazın meralarda otlatılmaktadır. Bu çayırlardan biçilen otlar da kışın hayvanlara yem olarak verilmektedir. Sahada hayvanlardan elde edilen sütlerin bir kısmı aile ihtiyacına yönelik değerlendirilirken, bir kısmı doğrudan süt olarak, bir kısmı da yağ ve peynir yapılarak satılmaktadır (Z.Koday, S.Koday ve Karakuzulu, 2004: 232).

Hayvancılık faaliyeti meskenlerin inşasında önemli bir etkiye sahiptir. Ekip-biçme faaliyeti ile uğraşan ailelerde eve eklenen ambar, hayvancılık yapan ailelerde yerini ahır ve samanlığa bırakmaktadır (Zaman, 2017: 920). Hayvancılıkla uğraşan ailelerde hayvanın kışlık yiyeceğini muhafaza etmek için samanlık ve ahır birlikte bulunmaktadır (Tunçdilek, 1967: 85).

Araştırma sahasında, yürütülen ekonomik faaliyetler ve geçmişten gelen yaşam tarzına bağlı olarak konutların, alt kat hayvan barınağı olmak üzere iki veya üç katlı olarak inşa edildiği görülmektedir (Fotoğraf 3.16.). Bu durum Doğu Karadeniz Bölümü meskenlerinin çoğu için geçerlilik arz etmektedir (Doğanay ve Orhan, 2014: 280).

Fotoğraf 3.16. Şenyurt Mahallesinde Birinci Katında Ahır Bulunun Meskenlerden Görünümler

Hayvancılık faaliyetine bağlı olarak ortaya çıkan merelere ülkemizin değişik bölgelerinde, çeşitli adlar altında (samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu veya ahır gibi) rastlamakla birlikte daha çok Doğu Karadeniz Bölümü'nde yaygın olarak kullanılan bir ev eklentisidir (Bekdemir ve Sever, 2003: 81). Çok basit olarak inşa edilen merelerde, genellikle hayvanların kışlık yiyecekleri olan ot ve samanlar depolanmaktadır (Kayserili, 2014: 195). Araştırma sahasında örnekleri görülen merelerin çoğu, evin çatı kısmını meydana getirmektedir (Fotoğraf 3.17.). Evden ayrı olarak inşa edilmiş olan mereler ise ahırla birlikte aynı çatı altında bulunmaktadır. Merelerin inşasında taş yapı malzemesi kullanılmakta olup çatılar tek yöne doğru eğimli, sac çatı halindedir.

Fotoğraf 3.17. Şenyurt Mahallesinde Meskenlerin Çatı Kısımında Yer Alan Merek Örneklerinden Görünüm

3.3.3.Ulaşım-Mesken İlişkisi

Ulaşım imkânlarının gelişmesi, çok uzak mesafelerden getirilen yapı malzemelerinin konut yapımında kullanılmasına imkân vermektedir. İnsan, doğaya hâkim olduğu oranda onun etkisinden sıyrılmış olmaktadır. İnşaat malzemesini istediği yere naklederek taşın bulunmadığı yerde taş, orman yoksunu bir yerde ahşap evler yapabilir ve çevre şartlarını hiç düşünmeden evine istediği şekli verebilmektedir (Tanoğlu, 1969: 217). Ulaşım imkanlarının kırsal kesime ulaşabilecek kadar gelişmesi, insanların mesken yapımında geleneksel yapı malzemelerine olan bağlılığını azaltmaktadır. Fakat ulaşım imkanları ne kadar gelişse de yapı malzemesinin seçiminde ekonomik durum daha baskın olmaktadır. Kırsal kesim ile şehir arasındaki gidiş gelişler, kültürel teması da güçlendirdiği için şehrin mimari dokusu zamanla kır hayatına da yansımaktadır (Ceylan, 2013: 60-61).

Araştırma sahasında ulaşımın elverişli olması meskenlerin inşasında demir, çimento, kiremit, briket, tuğla gibi modern yapı malzemelerinin kullanımını artırdığı için modern mesken tipleri meydana gelmektedir (Fotoğraf 3.18.). Aynı zamanda kesme taştan inşa edilmiş mesken tipleri de ortaya çıkmaktadır (Fotoğraf 3.19.).

Fotoğraf 3.18. Şenyurt Mahallesinde Modern Meskenlerden Görünümler

Fotoğraf 3.19. Şenyurt Mahallesinde Kesme Taştan İnşa Edilmiş Meskenden Görünüm

4. SONUÇ

Doğal çevrenin etkilerini daha fazla taşıyan kırsal meskenler, birçok özelliği ile insanla diyaloga girmeye hazırdır. Fakat meskenin dilinden anlamak için onu oldukça iyi gözlemlemek ve analiz etmek gerekir. Meskenin duvar kalınlığı, pencere boyutu, çatı eğimi, yapı malzemesi, kapı tokmağı, kat sayısı ve eklentileri gibi birçok unsuru, o sahanın coğrafya özellikleri hakkında bizlere ipuçları vermektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda, araştırma sahasında meskenler üzerinde fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya faktörlerinin etkisinin olduğu, taş malzemenin hâkim inşa malzemesini oluşturduğu görülmüştür. Bunun başlıca sebebi olarak sahada taş malzemenin fazlaca bulunması gösterilebilir. Fakat ahşap malzeme de meskenlerin birçok yapı elemanlarında kullanılmaktadır. Ulaşım imkanlarının gelişmesi ve ekonomik iyileşmelerin yaşanması ile meskenler modernleşme eğilimine girmiş, briket, tuğla, çimento gibi modern yapı malzemeleri kullanımı artmıştır.

KAYNAKÇA

- Batur, A. ve Öymen Gür, Ş. (2005). Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari-Rural Architecture In The Eastern Black Sea Region. İstanbul: Milli Reasürans
- Bekdemir, Ü. ve Sever, R. (2003). "Şavşat ve Çevresinde Tipik Bir Ev Eklentisi: Merek". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8, 79-93.
- Bulut, İ. ve Ceylan, S. (2012b). "Yurtdışı Gurbetçiliğinin Yoğun Olduğu Köylere Bir Örnek: Akçaören Köyü(Altunhisar-Niğde)". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 211-228.
- Ceylan, S. (2013). *Misli (Niğde) Ovası'nda Mesken Tipleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, S. ve Bulut, İ. (2017). "Kırsal Konut Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörler Açısından Misli Ovası Konutlarının İncelenmesi". *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, VII (2), 79-96.
- Deniz, B. (1992a). "Manisa Yöresi Köy Ev Mimarisi". *Sanat Tarihi Dergisi*, 6 (6), 17-46.
- Doğanay, H. ve Doğanay, S. (2015). *Coğrafyaya Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, H. ve Orhan, F. (2014). "Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 273-297.
- Doğanay, H. ve Orhan, F. (2016). *Türkiye Beşerî Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Hoşgören, M. Y. (2015). *Jeomorfoloji'nin Ana Çizgileri I*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kayserili, A. (2014). Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Koday (Tüzemen), S. (1995). "Dadaşköy Meskenlerinin Coğrafi Şartlarla İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, (21), 25-39.
- Koday, S. ve Erhan, K. (2009). "Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 47-66.
- Koday, Z., Koday, S. ve Karakuzulu, Z. (2004). "Kale İçinde Bir Köy Yerleşmesi "Tunçkaya"". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(12), 221-236.
- Kopar, İ. ve Sevindi, C. (2013). "Tortum Gölü'nün(Uzundere-Erzurum) Güneybatısında Aktüel Sedimentasyon ve Siltasyona Bağlı Alan-Kıyı Çizgisi Değişimleri". *Türk Coğrafya Dergisi*, (60), 49-66.
- Köse, A. (2005). "Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri". *Afyon Kocatepe Üniversite Sosyal Bilimler Dergisi*, VII (2), 158-191.
- Köse, A. (2007). "Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, (18), 7-38.
- Orhan, F. (2014). "Kırsal Turizm Çekicilikleri Yönünden Maden Köyü ve Yaylası (Şavşat)". *Doğu Coğrafya Dergisi*, (32), 101-121.
- Orhan, F. (2019). *Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Turistik Potansiyeli Açısından Geleneksel Artvin Evleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özçağlar, A. (2015). *Yönetmelik Coğrafya*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Özoğul, B. (2017). *Karakuyu Gölü Çevresinin Yerleşme Coğrafyası (Köy-Köyaltı Yerleşmeleri ve Meskenler)*. (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanoğlu, A. (1969). *Nüfus ve Yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- Tolun-Denker, B. (1977). Yerleşme Coğrafyası: Kır Yerleşmeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskan Coğrafyası: Kır İskanı (Köyaltı İskan Şekilleri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Üzülmez, M. ve Yılmaz, A. (2017). "Çıkrıkçı Köyü'nde (Manisa) Meskenler ve Çevre İlişkisi". *Studies Of The Ottoman Domain*, 7 (12), 237-254.
- Yılmaz, O. (1991). *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zaman, M. (2017). "Türkiye'de Kırsal Meskenler ve Coğrafi Dağılımları". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 911-935.

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi
Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: Cerrah, Z. (2022). Investigation of Traditional House Architecture in Karacakaya Neighborhood.
Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP), 1(1), 48-65.

Submitted: June 28, 2022

Revised: June 30, 2022

Accepted: June 30, 2022

TRADITIONAL HOUSING ARCHITECTURE in KARACAKAYA NEIGHBOURHOOD

Karacakaya Mahallesi'nde Geleneksel Konut Mimarisi

Zeynep CERRAH¹

Öz

Meskenler insanların yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu alanların şekillenmesinde geçmişten bugüne kadar mesken sahiplerinin aile yapısı, kültürel birikimleri, doğal çevre şartları ve beşeri çevre şartları etkili olmuştur. Bu faktörlerin etkisi altında şekil alan meskenlerin insan ve çevre arasındaki ilişkiyi incelerken bizlere iyi birer yol gösterici oldukları söylenebilir. Karacakaya Mahallesi'nde bulunan meskenlerin insan ve doğal çevre etkileşimi açısından ele alındığı bu çalışmada gezi gözlem yöntemi kullanılarak gerekli bilgiler toplanmıştır. Literatür taraması ve çalışma sahasında yüzyüze yapılmış görüşmeler ile desteklenen bu bilgiler çalışmada kullanılmak üzere bir araya getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Karacakaya Mahallesi, Meskenler, Geleneksel Meskenler

Abstract

Houses appear as areas where people carry out their vital activities. The family structure, cultural background, natural environmental conditions and human environmental conditions of the residents have been influential in the shaping of these areas from past to present. It can be said that the dwellings, which are shaped under the influence of these factors, are a good guide for us when examining the relationship between people and the environment. In this study, in which the dwellings in Karacakaya Neighborhood are discussed in terms of human and natural environment interaction, necessary information was collected using the travel observation method. This information, supported by literature review and face to face interviews in the study area, was brought together for us in the study.

Keywords: Culture, Karacakaya Mahallesi, Dwellings, Traditional Dwellings.

---

¹ Sorumlu Yazar, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, www.cerrahzeynep@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8022-8926

1. GİRİŞ

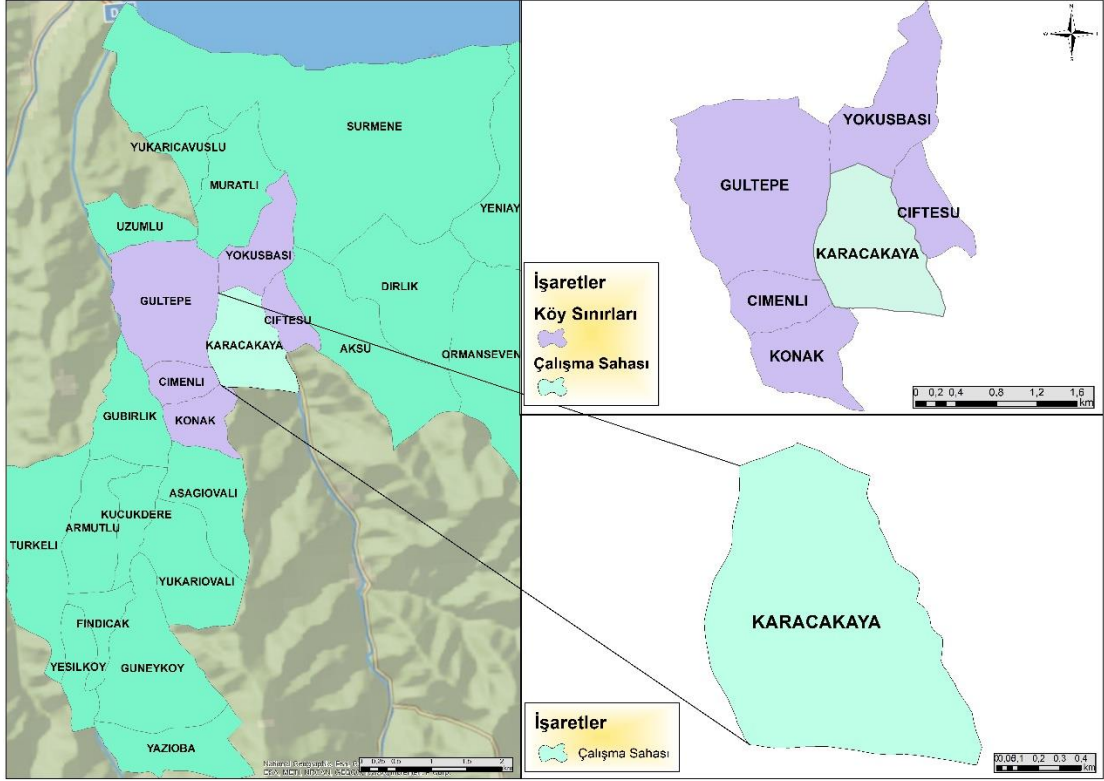
Kültür, belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi, tavır ve davranış kalıplarının hepsinin toplamıdır (Tümertekin ve Özgüç, 2011: 95). Meskenler ise insanların bu kültürel birimimleri ve doğal çevre şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmışlardır. Kültürel özellikler bölgeden bölgeye ya da insandan insana nasıl farklılıklar gösterebiliyorsa meskenler de bu doğrultuda buldukları bölgeye göre farklılık göstermektedir.

Meskenler, kullanılan inşa araç-gereçleri, fonksiyonları ve fizyonomileri ile içinde buldukları coğrafi mekanın doğal şartlarının yanında, meskenleri kullanan kişilerin ekonomik faaliyet türleri ve sosyoekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Nitekim meskenler sadece içinde yer aldıkları doğal çevre şartları ile değil, kendini meydana getiren insanların faaliyetlerine, kültürlerine, sosyoekonomik şartlarına bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellikler kazanmaktadır (Koday, Koday, Kızılkın; 2017: 1370). Özellikle kırsal veya geleneksel ev, geçmişten günümüze yaşayan kültürel yayılmaların ve kültürel adaptasyonların tarihi belgesi olması, yeryüzünün yaşanılan yerler zenginliğini arttırması nedeniyle ayrı bir önem taşır (Köse, 2007: 9).

Kırsal meskenler; yapı malzemesi, şekli ve çeşitli kısımlarının düzenlenme tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi koşulları etkisini taşıyan ve bu etkiyi yansıtan, koşullar hakkında ipuçları veren eserlerdir (Tanoğlu, 1969: 214). Gerçekten de coğrafi çevrenin meskenler üzerindeki etkisi, yapı ve inşa gereçleri yönünden, özellikle kırsal yerleşmelerde çok daha dikkat çekicidir. Ancak meskenlerin yapım şekli ve işlevleri, sadece yapı gereci temini sorunuyla ilgili bir durum değildir. Bunda, uğraşılan ekonomik faaliyet şekilleri, ailelerin nüfus miktarı, mülkiyet durumu, ekonomik ve kültürel düzeyleri ile tarihi nedenler ve gelenek-görenekler gibi birçok faktörün de rolü vardır (Doğanay, 2014: 289).

2. Karacakaya Mahallesi'nin Konumu ve Başlıca Coğrafi Özellikleri

Karakakaya Mahallesi, 40°51' kuzey enlemleri 40°05' batı boylamları arasında yer almaktadır. Deniz seviyesine göre yükseltisi 350-450 m arasında değişiklik gösteren Karacakaya Mahallesi, Trabzon ilinin doğusundaki Sürmene ilçesinin Manahos Vadisi üzerinde yer almaktadır. Mahalle merkeze 48 km, Sürmene ilçe merkezine ise 9 km uzaklıktadır (Google Earth, Harita 1).

Harita 1. Karacakaya Mahallesi Lokasyon Haritası

Kışların ılık ve hemen hemen her mevsimin yağışlı geçtiği araştırma sahasında tipik Karadeniz iklimi görülmektedir. İklim ve yağış şartlarının uygun olmasına bağlı olarak gür bir orman örtüsü gelişme olanağı bulmuştur. Bölgede gelişen bu orman örtüsü bölge mimarisinin temel yapı malzemesi konumundadır.

Karadeniz bölgesinde özellikle de Doğu Karadeniz bölümünde yeryüzü şekillerinin engebeli olmasına bağlı olarak dağınık bir yerleşme dokusu görülmektedir. Yine aynı şekilde su kaynaklarının bol olması da bölgedeki dağınık yerleşme dokusunu desteklemektedir.

Karacakaya Mahallesi'nin eski bir heyelan bölgesine kurulduğu bilinmektedir. Heyelanın kütlelerinin Gugul ve Gelin Kayalarından hareket ederek ayrıldığı sanılmaktadır. Karacaka Mahallesi kendi içerisinde Alt Mahalle ve Üst Mahalle olmak üzere yörede yaşayanlar tarafından iki kısma ayrılırken heyelan kütlelerinin Manahos Deresine ulaşan kısmına Alt Mahalle, heyelanın oluşturduğu düzlüğe ise Üst Mahalle kurulmuştur. Yerleşmenin konumlanması üzerinde meydana gelen doğal afetin ve doğal afete bağlı olarak değişen arazi şeklinin etkisi açıkça görülmektedir. Alt Mahalle olarak adlandırılan kesimde arazi yapısı Üst Mahalleye göre dağa eğimli ve engebeli olduğundan dolayı dağınık bir yerleşme dokusu görülmektedir.

Arazi eğimi, meskenlerin cephe yönlerini büyük oranda belirlemekle birlikte, mesken inşası da yamaç eğimine uyum sağlamaktadır. Nitekim sahadaki köy konutları Doğu Karadeniz Bölümü genelinde olduğu gibi, ekseriyetle yamaçlarda inşa edilmekte olup, ön cepheleri vadi tabanına, dolayısıyla da akarsu ya da yola bakacak şekilde yapılmıştır (Coşkun, 2010: 156).

İklim, insan yaşamın üzerinde en önemli etkiye sahip doğal çevre elemanıdır. Mesken mimarisi üzerinde de iklim elemanlarının belirleyici etkisi bulunmaktadır. Ancak iklim özellikleri farklı olan iki bölge arasındaki mesken mimarisindeki farklılığın da arttığını göz ardı etmemek gerekir. Bununla beraber aynı iklim bölgesinde yer almakla beraber mesken mimarisi üzerinde de iklim elemanlarındaki nispi değişikliklere bağlı olarak farklılıklar görmek mümkündür. Belirtilen sahada ılıman okyanusal iklimin kara kütleleri içinde kısmen bozulmaya uğramış ve bölgesel-yerel koşullara göre bir takım yeni özellikler kazanmış bir tipi olarak belirtebileceğimiz Karadeniz iklimi etkili olur (Zaman ve Cerrah, 2013). Doğu Karadeniz kıyı şeridinde yer alan yerleşim birimlerinde olduğu gibi Sürmene ve yakın çevre kıyılarda yıllık ortalama sıcaklık 14°C civarında olup, yaz sıcaklıkları ortalaması 22-23°C civarında ve kış sıcaklıkları ortalaması da 6-7°C civarındadır (Zaman, 2007: 31-32).

Bölgede akarsuların mesken mimarisi üzerindeki etkisi dolaylı yoldan olmakla beraber, açtıkları derin vadiler ile sahanın engebeli bir arazi yapısının oluşmasına neden olmuşlardır. Bunun yanı sıra bölgede su varlığının bol olması yerleşim dokuları üzerindeki etkisini açıkça göstermekte ve yerleşme dokusu dağınık bir hal almaktadır. Karacakaya Mahallesi'nde yöre halkı tarafından Lavut'un Suyu, Osman'ın Suyu, Kuğu Suyu gibi isimler verilen birçok kaynak suyu olmakla beraber bunlar içinde en bilineni Lavut'un Suyu'dur. Merkezi bir konumda yer almakla beraber çay alım istasyonunun 200 m yukarısında bulunur. Küçük bir kaynak suyu olmasına rağmen yaz-kış debisinde değişiklik olmaz.

Eski adı Macuka olmakla beraber Karacakaya Mahallesi'nin bir Osmanlı yerleşmesi olduğu ve ilk yerleşenlerin ise Mutioğulları² olduğu söylenmektedir. İlk yerleşme faaliyetlerinin 1800'lü yılların başında olduğu tahmin edilmektedir. Yerleşim faaliyetlerinin başladığı günden bu yana Türklerin ikamet ettiği ve mahallenin çoğunluğunu Mısır'ın İskenderiye şehrinden gelen veya getirilen Türklerin oluşturduğu söylenmektedir. Ancak 1916 yılında bölge Rus işgaline uğramış ve bu nedenle birçok aile bölgeyi terk edip daha güvenli şehirlere göç etmişlerdir (Anonim). İdari açıdan 1935 yılına kadar Aksu Mahallesi'ne bağlı bir yerleşim birimiyken, 1940 yılından sonra Mazuka/Macuka adını alarak Aksu Mahallesi'nden ayrılmış ayrı bir idari birim haline gelmiştir. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi olan iller içerisine girmiştir ve kanun gereği köy idari birimi kaldırılıp mahallelere dönüştürülmüştür (Özçağlar, 2015: 65).

Karacakaya Mahallesi'ne ait nüfus değerlerinden 1935-2000 yıllarına ait veriler Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nden, 2007-2012 yıllarına ait veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden temin edilmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerinden elde edilen sonuçlara göre Karacakaya Mahallesi'ne ait en eski nüfus verileri 1940 yılına aittir ve bu tarihte mahallenin nüfusu 416 kişidir. Bu tarihten önceki dönemlerde Aksu Mahallesi'ne bağlı bir yerleşim birimi olduğu için nüfus miktarlarına ulaşamamıştır. 1940-2000 yılları arasında kadın-erkek nüfusunda bir yakınlık olduğu, bununla beraber bazı dönemler erkek nüfusun bazı dönemler ise kadın nüfusun üstünlük gösterdiği görülmektedir. 1950 yılında kadın-erkek ayrımına gidilmeden bir sayım yapılması ve 1997 yılında genel bir nüfus tespiti amacı ile sayım

---

² Mutioğulları; Kökeni Osmanlı Devletine kadar dayanan ve günümüzde "Sara Ailesi" olarak bilinen ailenin kökenini oluşturmaktadırlar. İlk ikamet ettikleri yer Of ilçesi olmakla beraber zamanla bölgeye ve hatta günümüzde Türkiye'ye yayılmış durumdadırlar. Ailenin çevreye yayılması ise koyun sürüleri sayesinde gerçekleşmiştir, sürülerine yetersiz gelen otlakları genişletmek amacıyla yayılmaya başlamışlardır. 1800'lü yılların başında iki önemli kola ayrılan ve gittikçe büyüyen aile kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Ayrılan bu gruplardan birisinin ise Karacakaya Mahallesi'ne geldiği ve yerleştiği tahmin edilmektedir.

yapılmasına bağlı olarak kadın ve erkek nüfus miktarı belirtilmemiştir. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Karacakaya Mahllesini sınırları içerisinde bulunduran Trabzon, Büyükşehir Belediyesi olan iller içerisine girmiştir ve kanun gereği köy idari birimi kaldırılıp mahallelere dönüştürülmüştür. (Özçağlar, 2015, 65). 2012-2022 yılları arasında Karacakaya Mahallesi'ne ait nüfus verileri incelendiğinde

Genel olarak bakıldığı zaman Karacakaya Mahallesi'nin sürekli bir göç verme durumu içerisinde olduğundan sözü edilebilir. Bir dönem nüfusunda artış gözlenirse de göç verme durumunun günümüzde de devam etmekte olduğu ve bölgenin çeşitli sebeplerle göç verdiği görülmektedir. Bu göçlere bağlı olarak Karacakaya Mahallesi'ndeki genç nüfus oranı gittikçe azalmakla beraber daimi ikamet edenler arasında orta yaşlı ve yaşlı nüfus oranı fazladır. Günümüzde kadın nüfus oranı erkek nüfus oranına hemen hemen eşit olmakla beraber 5-10 yıl öncesine kadar kadın nüfus oranının erkek nüfus oranından fazla olduğu bilinmektedir. Bunun altında yatan en temel sebep ise başta geçim sıkıntısı ve nüfusun karşılaştığı zorluklar sebebiyle bölge dışına verilen işgücü göçleridir (Tablo 1).

Tablo 1. Karacakaya Mahallesi Nüfus Miktarı (1935-2022).							
YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM	YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1935	315	474	789	2008	31	30	61
1940	265	151	416	2009	30	29	59
1945	248	120	368	2010	30	33	63
1950	-	-	385	2011	29	30	59
1955	133	186	319	2012	36	30	66
1960	157	206	363	2013	-	-	65
1965	161	196	357	2014	-	-	72
1970	182	138	320	2015	-	-	72
1975	143	173	316	2016	-	-	102
1980	133	152	285	2017	-	-	103
1985	99	134	233	2018	-	-	211
1990	71	89	160	2019	-	-	168
1997	-	-	113	2020	-	-	146
2000	85	91	176	2021	-	-	133
2007	30	31	61	2022	-	-	-

Kaynak: TÜİK İstatistikleri, DİE verileri ve <https://www.nufusune.com> sayfalarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bölge genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da kış mevsiminde neredeyse hiç kimse kalmazken yaz mevsiminde çay ve fındık tarımına bağlı olarak nüfus artışı gözlenmektedir. Nüfustaki bu dönemlik artış ve azalışlar meskenler üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir. Meskenlerin önemli bir kısmı kış mevsiminde boşalmakta, hatta birçoğu yıl boyunca kullanılmayıp âtil hale dönüşmektedir. Bu durum ana yapı gereci ahşap olan meskenlerin daha hızlı bir şekilde tahrip olmasına zemin hazırlamaktadır.

Araştırma sahasındaki ekonomik faaliyetlerin temelindeki belirleyici unsur arazinin engebeli ve dağlık olmasıdır. Yörede ilk yerleşim tarihinden itibaren fındık, mısır ve kendir tarımı öne çıkmaktaydı. Ancak zamanla kendir tarımının

önemini kaybettiği fındık ve mısır tarımının ise günümüzde halen devam ettiği görülmektedir. Meskenlerin çevresinde yer alan ormanlık alanların önceden kendir tarım sahası olduğu söylenmekte ve yöre halkı kendir liflerini iplik, ip ve gemi halat yapımında kullandıklarını belirtmektedir. Yıllarca evlerinde bulunan dokuma tezgâhları ile hem kendileri halat üretmiş hem de Trabzon'daki dokuma tezgâhlarına iplik temin etmişlerdir. Sahada yapılan halatlar limanlara taşınarak ticareti yapılmıştır. Eski amaçlarına yönelik kullanılmıyor olsalar da halen evlerde iplik dokuma tezgâhları mevcuttur.

1940'lı yıllardan sonra kendir tarımı yerini çay tarımına bırakmıştır. Günümüzde bölgede çay tarımının önüne geçecek bir tarımsal ürün yokken Karacakaya Mahallesi, ÇAYKUR'a ait bir çay alım merkezine sahiptir. En önemli ikinci tarım ürünü ise fındık olmakla beraber fındık meyvesinin bazen çay bahçeleri içinde yetiştirildiği dikkat çekmektedir.

Bu faaliyetler ailelerin geçimine yönelik olmakla beraber büyük bir ticari amaç gütmemektedir. Araştırma sahasındaki kırsal ekonominin geçim tipi olması (Doğanay ve Coşkun, 2015: 94), bir ailenin imkânı ölçüsünde her faaliyeti belli oranda yapmasını gerekli kılmaktadır. Bir başka ifadeyle, kendisine ait olan tarlasında tarımsal ürününü yetiştiren bir aile, aynı zamanda birkaç büyükbaş hayvan da besleyerek kendi tarımsal ürün ihtiyacını da karşılar (Orhan, 2019: 46).

Meskenler araştırma sahasında dağınık bir yerleşme dokusu göstermekle beraber Karadeniz Bölgesi'nde kırsal meskenler açısından en dikkat çekici olgu olan, ekime elverişli arazi neredeyse, konutun da orada olduğu gerçeği (Arıncı, 2019: 231) araştırma sahasında da kendini göstermektedir. Meskenlerin konumlandırıldıkları arazi parçası genellikle tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdikleri arazilerin üst kısmında ya da yakınında bulunmaktadır. Bunun en temel sebebi başta fındık ve mısır tarımının yapıldığı araziler olmak üzere geçimlerini sağladıkları bu arazileri yabancı hayvanlardan korumaktır. Bunlara ek olarak meskenlerin bitişiğinde yer alan küçük tarlalarda ailenin ihtiyacına yönelik olarak birden çok ürünün bir arada yetiştirildiği polikültür tarım yapılmaktadır. Polikültür olarak tarımı yapılan ürünler arasında mısır, fasulye ve karalahana önemli bir yere sahiptir. Çay tarımının mesken mimarisi üzerindeki etkisi yok denecek kadar az olmakla beraber fındık ve mısır tarımının mimari üzerindeki etkisi kendini açıkça belli etmektedir. Fındık ve mısırın toplanması, kurutulması ve depolanması yöre halkının sorumluluğundadır. Bu işlemleri gerçekleştirebilmesi amacıyla da çeşitli ev ve eklentileri ortaya çıkmıştır. Bunların en güzel örneği ise çalışmamızın ilerleyen kısımlarında detaylıca yer verdiğimiz serenderler oluşturmaktadır. (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Çeşitli İhtiyaçlar Doğrultusunda Kullanılan Serenderden Bir Görünüm

Tarımsal faaliyetler dışında ailelerin geçimine yönelik büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa bağlı olarak ahır/ağıl denilen hayvan barınakları ortaya çıkmıştır. Yine hayvancılık faaliyetlerine bağlı olarak samanlık veya merak denilen, hayvanların kışlık yiyecek ihtiyacının depolandığı eklentiler ortaya çıkmıştır.

3. YÖNTEM

Çalışmanın amacı Karacakaya yerleşmesinde yaşayan insanların geçmişten günümüze getirdiği kültürel birikimin ve coğrafi şartların kültürel peyzajın önemli bir unsuru olan meskenler üzerindeki yansımalarını ortaya çıkarabilmektir. Bu doğrultuda gezi-gözlem yöntemiyle geleneksel meskenlere ait fotoğraflar çekilmiş, mesken sahipleri ile görüşmeler yapılarak meskenlere dair bilgiler toplanmıştır. Literatür taraması yapılarak benzer çalışmalar incelenmiş ve gerekli bilgiler çalışmada kullanılmak üzere belirlenmiştir. Toplanan bilgilerin sentezi ile ortaya çıkan bu çalışmada sahip olunan bu kültürel değerlerin korunması gerektiği yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

4. Karacakaya Mahallesi'nde Geleneksel Mesken Kültürü

Türk toplumunda ev kelimesi; vatan, devlet, aile gibi kutsal bir kavramdır. Günümüz Türkçesindeki gibi ev ve bark kelimeleri eski Türk toplumlarının da kullandığı vatan, devlet aile gibi anlamları ile kullanılmıştır (Ögel, 1988: 133; Bulut, Değişgeç, Güney, Uzun, 2017: 1703-1719). Bu anlamların yanı sıra Türk ev mimarisine özgü bazı göstergeler vardır. En önemli göstergelerden olan plan elemanları avlu, oda, mutfak ve sofa gibi unsurlardır (Gök ve Kayserili, 2013: 184). Çalışmamıza konu edindiğimiz geleneksel meskenlerde bu bakımdan Türk evleri ile benzer özellikler göstermektedir.

Avlu geleneksel Türk evi kültüründe en yoğun kullanılan alanlardan birisidir. Avlular kadınların günlük ihtiyaçlarını hazırladığı ya da bir araya toplanıp kış için hazırlık yaptığı, çocukların oyun oynadığı ve aile içi diyalogların dış gözlerden uzakta gerçekleştiği, büyüklüğü ise meskenin büyüklüğüne ya da ailenin ekonomik seviyesine göre değişen alanlardır. Aile özel hayatı önemli olduğundan ev ve avluyu dışarıdan korumak için yapılmış olan duvar önem kazanır. Duvar aslında semboliktir. Buradaki asıl amaç kültürümüzün de temelinde yatan mahremiyet geleneğine verilen önemi korumaktır. Yaklaşık olarak 2 – 2,5 m yüksekliğe sahip olan avlu duvarlarının yapımında taş malzeme kullanılmaktadır. Avluya giriş kapıları ahşap malzemeden yapılmıştır ve çift kanatlı kapılardır. Kapılar üzerinde gelen misafirin habercisi niteliğinde tokmaklar bulunmaktadır. Ancak yapılan gözlemler esnasında bu kapıların fazlasıyla tahribata uğradığı, eskidiğini ya da yerlerini daha sağlam demir-ahşap karışımı kapıların aldığı görülmüştür. Ahşap kapıların demir ile yer değiştirmesindeki en temel sebep bölgedeki meskenlerin çoğunlukla boş olması ya da mevsimlik olarak şenlenmesine bağlı olarak boş kaldıkları süre zarfında dışarıdan gelebilecek hayvan tahribatlarının biraz da önüne geçmektir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Geleneksel Meskene Ait Avludan Bir Görünüm

Meskenlerin avlu kapıları ya da dış kapılarının dışında bir de misafirlerin alınması için yapılmış olan özel kapılar mevcut olmakla beraber bu kapılar bahsi geçen diğer dış kapılara göre daha küçüktür ve yine ahşaptan yapılmıştır. Bu kapılardaki temel amaç kültürümüzün de temelinde yer alan haremlik selamlık geleneğine dikkat etmektir. Misafirler için yapılan bu kapılar onlar için özel olarak hazırlanmış misafir odalarına geçişi sağlamaktadır. Böylece ailenin o an içinde bulunduğu durum misafire yansıtılmasının önüne geçilmektedir.

Meskenler fonksiyonel özellikleri bakımından incelendiğinde çeşitli bölümlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Evlerin zemin katı hayvan barınağı ya da odun istiflemek, hayvanların kışlık yiyecek ot ihtiyacını saklamak amacıyla kullanılmaktadır. Meskenlerin birinci katı ise ailenin hayatını sürdürdüğü, barınma, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı kattır. Bu katın merkezi konumunda olan Sofa, odalar ile hizmet birimlerinin ona açıldığı, ortak kullanıma yönelik olan geniş salonlara verilen isimdir (Orhan, 2019: 107). Salon olarak adlandırdığımız bu kısımda mesken sakinleri yemekler yapmakta, sohbetler etmektedir. Bu alanın çevresinde mesken sakinlerinin odaları bulunmaktadır ve bu odalar ile sofa arasında ya küçük bir koridor vardır ya da direk olarak geçiş sağlanmaktadır. Salonun, evin arka cephesine doğru devam eden kısmında genellikle ocaklar, ocağın yan taraflarında veya tam karşısında ise mutfak eşyalarının bulunduğu ahşap raflar bulunmaktadır (Fotoğraf 3). Ancak günümüzde bunların çoğu kapatılmış, yerine kuzineli sobalar kullanılır hale gelmiştir (Orhan, 2019: 107). Meskenlerin bazılarında dışarıya çıkışı sağlayan kapılar olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 3. Kullanım Amacını Kaybetmiş Bir Ocak

Çalışmaya konu olan geleneksel meskenlerde sadece mutfak amacıyla kullanılan bir alan yoktur. Mutfak salon ile iç içe olup aile bireylerinin sohbet ettiği bir alandır. Ocak mutfak içerisinde, meskenin yamaca dönük duvarında yer almaktadır. Kap-kacak koymak amacıyla ahşaptan yapılmış raflar ve küçük bir lavabo ya da bulaşık yıkamak amacıyla betondan yapılmış bir alan bulunmaktadır (Fotoğraf 4). Meskenler incelendiği zaman mutfak ile iç içe buldukları için salonun penceresi olmadığı, var olan pencerelerin ise küçük olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca bu alanların her meskende olmadığına dikkat çekmek kaydıyla dışarıya açılan ahşap ve kanca sistemi ile içeriden kitlenen bir kapısı olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 4. Kap- kacak Koymak İçin Kullanılan Ahşap Raflar

İncelediğimiz geleneksel meskenlerdeki odalar, Türk evi odalarının özelliklerini yansıtmaktadır. Odaların hepsinde olmasa bile birçoğunda oda sahiplerinin kendilerine ait duvarlar içerisine gömülü halde bulunan banyolarının (hamam, gusülhaneler), eşyaları kaldırmak için ahşap kapaklı yüklüklerinin ve kör pencerelerin bulunduğu görülmüştür (Fotoğraf 5). Ahşap bir giriş kapısı olan ve günümüzdeki ebeveyn banyosuyla eşdeğer olan gusülhaneler mahremiyet duygusu gözetilerek yapılmıştır. Odalar kullanım amacına göre dizayn edilmiştir. Hayatların çevresindeki odalar genellikle misafir odaları olmak ile beraber bunların içerisinde kişiye özel banyo ve sedirlerin bulunduğu görülmüştür (Fotoğraf 6).

Bu odalar meskenin vadi manzarasına bakan yönünde bulunmaktadır. Salon veya mutfak gibi ortak kullanım alanının çevresindeki odalar ise ailenin genç ve bekar bireyleri ile ebeveynlere ait odalar olmakla beraber bu odalar hem dizayn hem de süsleme açısından az önce bahsi geçen misafir odalarına göre daha sade görünmektedir.

Fotoğraf 5. Kör Pencere ve Bazı Meskenlerde Kullanım Amacının Dışına Çıkarak Yüklük Olarak Kullanılan Sedir

Fotoğraf 6. Kişiyeye Özel Odasında Bulunan Banyolardan Bir Görünüm

Bölge genelinde olduğu gibi araştırma sahası da orman varlığı bakımından zengindir. Bu sebeple meskenlerin yapımında kullanılan temel yapı malzemesi ahşaptır. Ayrıca ahşabın kolaylıkla işlenmesi ve istenen şekle sokulabilmesi, sıcaklık ve rutubeti geçirmeyen bir yapı malzemesi olması (Tanoğlu, 1969: 222) ile çok katlı binaların yapımına olanak sağlaması (Doğanay ve Orhan, 2014: 279) gibi avantajları kullanımını yaygınlaştırmıştır. Ahşap malzemenin elde edilmesinde farklı ağaçlar kullanılmaktadır. Bu ağaçların seçiminde neme dayanıklı olması, işlenebilirliğinin kolay olması, yakın çevreden kolay ve ucuz bir şekilde temin edilebilir olması gibi hususlar etkilidir. Nem ve sıcaklık değerlerinin yüksek olduğu araştırma sahasında geniş yapraklı ağaç türleri tercih edilmektedir ve en çok tercih edilen ise kestanedir. Çünkü bu ağacın kerestesi, kolay kolay alev almadığı gibi tahta kurdu ve kurusu işlemeyecek kadar da serttir (Özgüner, 1970: 22;

Orhan, 2019: 57-58). Mesken yapımında kullanılan ikinci ürün ise taştır. Ahşap ile birleşerek mesken yapımında kullanılan taşlar yakın çevredeki dere ve ırmak kenarlarından ya da taş ocağında çalışan işçiler tarafından getirilmiştir. Bunun yanı sıra taş yapı malzemesi olarak meskenlerin temelinde, toprağa gömülmüş olan kısmında ve evin yamaca bakan duvarında yoğun olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 7). Meskenlerin yapımında kullanılan taş, bazen moloz halinde bazen de kesme taş şeklinde kullanılmaktadır. Taşın kullanımındaki temel amaç ahşap malzemenin toprakla teması önlemek, yaşam alanının yerden yüksekliği arttırmak ve rutubete karşı koruyucu bir önlem geliştirmektir (Orhan, 2019: 59). Tamamıyla olmasa da, meskenlerin belli bölümlerinde (özellikle sonradan eklenen kısımlarında) briket/pirket kullanımı da görülmektedir. Nitekim briket, insanın kolaylığı ve meskenin kısa sürede tamamlanabilmesini sağlaması sebebiyle tercih edilmektedir (Hayli, 2001: 29). Doğu Karadeniz Bölümünde olduğu gibi araştırma sahasında da yaygın olarak briket kullanılmakta ancak söz konusu yapı malzemesinin bölgenin doğal koşullarına uygun olmaması (Eruzun, 1972: 54) ve rutubeti kusması (Özgüner, 1970, 23; Orhan, 2019: 6) kullanımının yaygınlaşmasını engellemiştir.

Fotoğraf 7. Ahşap ve Taşın Beraber Kullanıldığı Geleneksel Meskene Bir Örnek

Meskenlerin arka kısımlarının çoğunlukla yamaçlara tesadüf etmesi, arka cepheden tek katlı, ön cepheden ise iki katlı bir mesken görünümünün oluşmasına neden olmaktadır (Tarkan, 1973: 30; Orhan, 2019: 96). Meskenlerin vadiye bakan ön cephedeki alt katı, üst kat kadar geniş değildir. Alt kat genellikle hayvan barınağı olarak ya da odun veya saman depolamak amacı ile kullanılmaktadır.

İklimin meskenler üzerindeki etkisini duvar kalınlıkları, kapı ve pencere büyüklükleri, çatı sistemleri ile meskenlerin yapımında kullanılan malzemeler üzerinde gözlemlenmek mümkündür. Çatı, meskeni hava koşullarından koruyarak onu işlevsel hale getiren ve ona mimari özelliğini kazandıran unsurdur (Tuna, 2008: 156; Orhan, 2019: 74). Bir yöredeki yağış tipi ve miktarı gibi birtakım iklim özellikleri, çatının düz veya eğimli olmasını tayin eder. Doğu Karadeniz Bölümü genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da görülen yüksek yağış değerleri çatıların belli eğim değerlerinde yapılmasına neden olmuştur. Eğim değerlerine göre ortaya çıkan birden çok yüzeyli çatılara genel olarak kırma çatı adı verilmekle birlikte, her bir yüzey omuz olarak ifade edilmektedir (Tuna, 2008: 156; Orhan, 2019: 74). Buna göre çatının kaç yöne eğimi varsa isimlendirme de o şekilde yapılmaktadır: İki omuz (semer çatı), üç omuz, dört omuz çatı gibi.

Araştırma sahasındaki meskenlerin çatılarının eğim yönünü yağış şartları belirlemiştir. Çatılar, ani yağışlar esnasında çatıdan sızan suların tek bir yönde birikmesiyle meskenin temelinde meydana gelebilecek kaymalar göz önünde

bulundurularak birden fazla yöne eğimi olacak şekilde yapılmıştır. Karacakaya Mahallesi'nde, maliyeti ve yapımı daha kolay olduğu için genel olarak meskenlerin çoğunda semer çatı tercih edilirken, meskenlerin eklentilerinin bir kısmında semer çatı bir kısmında ise dört omuz çatı sisteminin kullanıldığı görülmüştür. Çatıların önemli özelliklerinden biriside, yağış miktarının fazlalığından meskenin yan duvarlarının korunabilmesi için saçakların uzun tutulmuş olmasıdır. Saçakların uzunluğundan kışlık odunların dizilip yağmurdan korumak ve yerden tasarruf etmek amacıyla faydalanılmaktadır (Fotoğraf 8). Kullanılan malzemeye göre duvarların kalınlığı değişiklik göstermektedir. Taş malzeme kullanılarak yapılmış duvarların kalınlıkları ahşap ve ahşap-taş dolgu duvarlara göre daha fazladır. Çalışma sahasında dış duvarlar genellikle ahşap-taş dolgu ya da sadece ahşap kullanılarak yapılmış olmakla beraber, eğimli yamaçlara denk gelen cephelerde duvar yapımında sadece taş malzemenin kullanıldığı ve kalınlığının 1 metreden fazla olduğu saha incelemesi esnasında görülmüştür. Ayrıca diğer cepheleri ahşap olan evlerde ateş yakılan ocaklıklar ve soba bacaları yangın riskini en aza indirmek amacıyla taş malzeme kullanılarak yapılmış cepheye denk gelmektedir (Orhan, 2019: 74).

Fotoğraf 3. Yağış Şatlarına Bağlı Olarak Uzun Tutulmuş Saçaklar ve Semer Çatı Örneği

Sahada pencereler genellikle ahşaptan yapılmış, kare veya dikdörtgen formatındadır. Boyutlarında ise herhangi bir standart yoktur. Küçük olanlar (ahır veya tuvalet vs. pencereleri) genellikle sabit olmakla beraber büyük olanlar ise aşağıya doğru veya yanlara doğru açılmaktadır. Genel olarak dikdörtgen görünümlü pencereler tercih edilmiştir. Bunun en temel sebebi ise güneşlenme süresinin düşük olması nedeniyle meskenlerin içinin daha fazla aydınlanması hedeflenmiş olmasıdır (Koday, 2003: 95; Fotoğraf 9). Meskenlerin kapıları ahşap malzemedan yapılmış olmakla beraber çift kanatlıdır ve evin içerisinden kanca şeklinde kilit sistemine sahiptirler.

Fotoğraf 4. Çift Kanatlı Ahşap Pencere Kullanılmış Bir Mesken Örneği

Türk kültüründe temel ihtiyaç olarak temiz hava evin biçimlenmesinde etkilidir. Bu anlayış dünya görüşü ve din ile beslenir ve desteklenir. Nitekim tuvalet kokusu benimsenmediği için tuvalet geleneksel Türk evinde iç mekanda değil, dış mekandadır (Köse, 2007: 20). Ancak yapılan gözlemler sonucunda meskenlerin çoğunda tuvaletin iç kesimde olduğu ancak bazılarında avlunun bir köşesinde ya da evden uzakta kısa bir yol ile ulaşılabilecek mesafede bulunduğu görülmüştür.

Köy meskenlerinin planları ve bölümleri, ailelerin ihtiyaçlarına göre belirlenmekle birlikte, ek yapılar ile bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Zira hakim ekonomik faaliyet alanlarına göre şekillenen geleneksel köy konutları, kimi işlevlerini eklentilere yüklemiştir. Bir başka ifadeyle eklentiler, konutların tamamlayıcısı olma özelliğine sahip olup, yürütülen ekonomik faaliyete göre farklı işlevler üstlenmişlerdir (Orhan, 2019: 125). İncelenen geleneksel meskenlerin bulunduğu sahadaki en önemli ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılık olduğu için ortaya çıkan eklentiler de bu faaliyetlerde ihtiyaç duyulan gereçler doğrultusunda şekillenmiştir. Geleneksel meskenlerin çevresindeki en yaygın eklentilerin başında serenderler gelmektedir. Serender dışında ahırlar (hayvan barınakları), mercekler ve sayıları az olmakla beraber fırınlar karşımıza çıkan diğer ev eklentileridir.

Serenderler, meskenlerde yaşayan ailelerin elde ettikleri tarımsal ürünlerini kuruttuğu ve depoladığı, evin giriş kapısına 4-5 m uzaklıkta avlu içerisinde bulunan eklentilerdir. Serenderlerin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli faktör nem ve yağıştır diyebiliriz. Çünkü depolanmak istenen ürünlerin nemden yani topraktan uzak tutularak korunması temel amaçtır. Bu doğrultuda direkler üzerine yapılmış olan serenderler karşımıza çıkar. Ayrıca içerisinde hava dolaşımına müsaade eden bir mimari yapının tercih edilmesi de bu amaçladır (Orhan, 2019: 128). Serenderler önce bir taş temel üzerinde yükselirler bundaki temel amaç serenderin yükselmesini sağlayan ve zeminin oluşturan ahşap malzemenin toprağın neminden uzak kalmasını sağlamaktır. Taş temel üzerine daha sonra ahşap malzeme dizilir ve kare görümlü olan temelin köşelerinden olmak kaydıyla neme oldukça dayanıklı olan kestane ağacından kalın kolanlar yerleştirilir. Bu kolonların üst kısmına farelerin üst katta depolanan kışık yiyeceklere ve ürünlere ulaşmasını engellemek amacıyla tahta tekerlekler yerleştirilir. Daha sonra da serenderin üst katı inşa edilir. Alt kat genellikle kışık odun ya da meskene ait hırdavat eşyaların depolanma alanı iken üst kat kışık yiyecek, fındık, mısır gibi ürünlerin depolanma alanıdır. Bazı serenderler sadece alt ve üst olmak üzere iki kattan oluşmaktayken, bazılarının ise üç katlı olduğu ve en alt katında hayvan barınağının olduğu ve bu kesimin toprağa gömük bir şekilde taş kullanılarak yapıldığı görülmüştür (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 5. Temel Kullanım Amacını Yitirmiş Olmakla Beraber Meskenin Yakınında Bulunan Serenderden Bir Görünüm

İncelenen geleneksel meskenlere ait olan serenderlerde üst kata çıkmak için yapılmış olan bir merdiven olmadığı, bu işlemin seygar ahşap merdivenler ile gerçekleştirildiği görülmüştür. Sabit bir merdiven olması durumunda fare başta olmak üzere diğer hayvanların ürüne ulaşması kolay hale gelecek ve orta kısımda yer alan tahta tekerleklerin hiçbir amacının kalmayacağı kesindir. Serenderlerin çatıları ise genellikle oluklu kiremit kullanılmakla beraber dört omuz çatı tipindedir. Saçaklar tıpkı geleneksel meskenlerde olduğu gibi serenderin yan kesimlerini yağmurdan korumak amacıyla uzun tutulmuştur.

Ahırların büyük bir bölümü ailenin yaşamını sürdürdüğü meskenin alt katında, taşın toprağa gömük kesiminde bulunurken, çok rastlanmasa da meskenden uzakta yer alan ahırlar da bulunmaktadır. Hayvan barınağı meskenin çok olmasa da sıcak kalmasını sağlamaktadır. Buna bağlı olarak bazı ailelerin meskenden uzakta olan hayvan barınaklarını değil de meskenin alt katında bulunan barınakları tercih ettiği görülmüştür. Alt katta yer alan barınaklar bütünüyle hayvanlara tahsis edilmiş olabileceği gibi, bir kısmının odunluk veya hayvanların kışlık yiyeceği ot ve samanların depolanma alanı olarak kullanıldığı ahırların olduğu da görülmüştür. Hayvan barınaklarına girişi sağlayan kapılar daima ahşap malzemedendir ve dışarıdan kilit sistemine sahiptir. Meskenlerde yer alan çok pencere anlayışının ahırlar için geçerli olmadığı, ahırlarda iki ya da üç pencerenin bulunduğu dikkat çekmiştir. Ahırların içerisinde yeni doğmuş buzağuların konulması için ayrı bir bölüm ve hayvanların yemlerini yedikleri yöre halkı arasında banti olarak bilinen hayvan yemlikleri bulunmaktadır. Zemini genellikle toprak-taş karışımı olan ahırların ahşap zeminli olanları da bulunmaktadır.

Merekler ise hayvanların yiyeceği otların depolandığı eklentilerdir. Depolanan otlar bahçeden kesildiği gibi hemen mereğe getirilmez. Önce kesildiği alanda kurutulmaktadır. Bunun için de yörenin nemli ve yağışlı iklim şartları göz önünde bulundurularak yöre halkı otları kesmek için güneşli günleri beklemektedir. Otlar kesildikten sonra kurutma işlemi esnasında hava bozarsa ya da kapanırsa, otlar bir araya toplanır üzerleri naylon veya bıranda ile örtülerek çürümelerinin önüne geçilmiş olur. Son olarak kurutulan otlar hayvan barınağının yakınındaki merelere taşınır ve depolanır. Merelerde hava dolaşımını sağlamak amacıyla büyük boşluklar bulunmakta, çatıları ise iki yana eğimli semer çatı şeklinde olup sac malzeme ile kaplıdır.

Sayıları diğer ev eklentilerine göre oldukça az olan fırınlar mahalleler içerisinde ortak kullanıma yönelik olabildikleri gibi tek bir ailenin mülkiyetinde olanları da vardır. Fırınların ana yapı malzemesini taş oluşturmaktadır ve kareye yakın bir görümleri vardır. Boyları ise bir insan boyunu çok az geçmektedir. Çatıları ise iki yöne eğimli semer çatı şeklinde olup genellikle oluklu kiremit ile kaplıdır. Geçmiş dönemlerde ekmeği pişirmek için kullanılan bu fırınlar günümüzde bu kullanım özelliğini kaybetmiştir. Kuzine sobanın kullanımının yaygınlaşması ve ekmeğin artık kuzine sobaların fırınlarında pişirmeye başlanması bunun en temel sebebidir (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 6. Kullanım Amacını Yitirmiş Olan Bir Fırın

Belirtmek gerekir ki modern yapı malzemelerine ulaşma imkânının artmasına paralel olarak geleneksel evlerin çehrelerinde değişimler meydana gelmiştir. Şöyle ki geleneksel evlerin eskiyen bazı yerleri yıkılarak briket, tuğla ve beton harcı gibi bazı malzemeler kullanılmıştır. Böylece mazinin eseri olan bu meskenler geçmiş ile günümüz arasında kalan eğreti yapılara dönüşmüştür.

5. SONUÇ

Geleneksel meskenlerin yörenin sahip olduğu ılıman iklim şartları çerçevesinde şekillendiği ve kullanılan yapı malzemesinin temininde yine iklim şartlarının etkili olduğu görülmüştür. İklimle bağılı olarak ortaya çıkan gür orman topluluklarından temin edilen ahşap malzeme meskenlerin temel yapı malzemesini oluşturmuştur. Meskenin ön cephesinin vadiye bakması, arka cephesinde meskeni nemden korumak amacıyla kullanılan yapı malzemesi taş olması, su kaynaklarının bolluğu ve engebeli arazi yapısına bağılı dağınık bir yerleşme dokusunun varlığı iklim ve iklimin çevre üzerindeki etkisine bağılı olarak ortaya çıktığı görülmüştür. İklim şartlarının elverişliliğine bağılı yapılan fındık ve çay tarımı, bazı aileler tarafından gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri sonucunda ihtiyaç duyulan yapılar ise meskenlerin eklentileri şeklinde kendini göstermiştir. Bununla beraber kültürel unsurlardan olan sosyal yapı ve ahlaki anlayış da başta aile yaşamının sürdürüldüğü alanlar olmak üzere meskenlerin planlanması ve şekillenmesi üzerinde etkili olmuştur. Bunun en somut örneklerini avlu ve odaların planları ya da mesken içeriisindeki dağılışı üzerinde görmek mümkündür. Plan olarak ataerkil aile yapısına hitap eden meskenler ataerkil aile yapısının önemini kaybetmesine bağılı olarak zamanlar terk edilerek boş bırakılmışlardır.

Araştırma sahasında ikamet eden kişi sayısının azalması ya da mevsimlik olarak meskenlerin şenlenmesine bağılı olarak bakımsız kalan geleneksel meskenler yıkılmaya mahkum edilmiştir. Evlerin tarihi çok eski olmakla beraber bazılarının yıkıldığı bazılarının ise çeşitli tadilatlar ile kullanılmaya devam edildiği görülmüştür.

Meskenlerin bazılarının restorasyon yapmak yerine son yıllarda yıkılarak yerlerine modern konutların inşa edildiği dikkat çekmektedir. Modern yapılan konutlar içerisinde de geleneksel meskenlere ait bazı unsurlar yaşatılmaya çalışılsa da bu çaba geleneksel meskenlerin yerini tutmamaktadır. Bunun içindir ki öncelikle valilik bünyesinde bulunan Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından geleneksel meskenlerin miras listesine alınması için gerekli çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde geleneksel Türk evi özelliğini tamamıyla yansıtan bu meskenler günümüzde hızla artan betonarme yapılar arasında kaybolmak ile karşı karşıya kalacaktır. İlerleyen süreçte ise ayakta kalan geleneksel meskenler restore edilmeli, özellikle nem ve yağış şartlarına bağlı olarak ortaya çıkabilecek olan ahşap çürümelerine karşı gerekli bakımlarının yapılması meskenlerin ayakta kalmasına destek çıkacak olan kuruluşlar tarafından sağlanmalıdır. Restorasyon faaliyetlerine ek olarak meskenlerin bulunduğu alanda meskenlerin tarihi dokusuna zarar vermeyecek ve görüntüde bozukluğa sebep olmayacak şekilde çevre düzenlemesi yapılarak tarihi oldukça eski olan bu meskenler ziyaretçilere açık hale getirilebilir. Bu uygulama ile hem geleneksel meskenler tanınmış ve korunmuş olacaktır hem de gelen ziyaretçiler vasıtası ile meskenlerin çevresinde yaşayan yerli halk yöresel ürünlerin tanıtılıp satılması ile kendilerine yeni bir gelir kaynağı sağlayabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Arınc, K., 2019, *Doğal, Beşeri, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri*, Erzurum.
- Bulut, İ., Değişgeç, C., Güney, H., Uzun, O., 2017, *Kültürel Peyzaj Açısından Geleneksel Ağlasun Evleri*, Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(4), s.1703-1719.
- Coşkun, O., 2010, *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Çeliksaş, İ., Yurttaş, M., *Karacakaya Mahallesi İle İlgili Hazırlanmış Bir Dergi*.
- Doğanay, H., 2014, *Türkiye Beşeri Coğrafyası (Güncelleştirilmiş 4. Baskı)*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, H., Coşkun, O., 2015, *Tarım Coğrafyası (Güncelleştirilmiş 3. Baskı)*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, H., Orhan, F., 2014, *Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları*, Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(1), s.273-297.
- Eruzun, C., 1972, *Artvin ve Çevresinde Halk Mimarisi*, Mimarlık Dergisi, 104, s.51-58.
- Google Maps.
- Gök, Y., Kayserili, A., 2013, *Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi*, Doğu Coğrafya Dergisi, 18(30), s.175-216.
- Hayli, S., 2001, *Erzincan Ovasında Köy Meskenleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), s.21-42.
- Koday, S., Koday, Z., Kızıllan, Y., 2017, *Siirt İlinde Bir Mesken Kültür Cas Evleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(4), s. 1369-1385.
- Koday, Z., 2003, *Arhavi Çayı Havzasının Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Köse, A., 2007, *Balıkesir Çevresinde Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi*, Doğu Coğrafya Dergisi, 18, s.7-38.
- Orhan, F., 2019, *Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Turistik Potansiyeli Açısından Geleneksel Artvin Evleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Ögel, B., 1988, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Özçağlar, A. (2015). *Yönetmelik Coğrafya*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Özgüner, O., 1970, *Köyde Mimari-Doğu Karadeniz*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara: Apa Ofset Basımevi.
- Tarkan, M.T., 1973-b, *Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları,
- Tanoğlu, A., 1969, *Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Taş Matbaası.
- Tuna, C., 2008, *Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, E., Nazmiye, Ö., 2011, *Beşeri Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekan*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu 2019.
- Zaman, M., 2007, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık*, Ata. Üni. Yay. No: 960, Fen Ede. Fak. Yay:105, Erzurum.
- Zaman, S, Cerrah, M., 2013, *Doğal ve Kültürel Ortamla Etkileşimi Yönüyle Sürmene'de Çay, Fındık ve Mısır Tarımı*, Doğu Coğrafya Dergisi, 16(26), s.183-212.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Karacakaya,_S%C3%BCrmene

<https://www.saralalesi.com/tarihce/>

<https://www.nufusune.com/157053-trabzon-surmene-karacakaya-mahallesi-nufusu>

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi
Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: Uzun, B. & Zaman, M. (2022). Tourism Resources of The District of Görele. *Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)*, 1(1), 66-86.

Submitted: June 27, 2022

Revised: July 1, 2022

Accepted: July 1, 2022

TOURISM RESOURCES of THE DISTRICT of GÖRELE

Görele İlçesinin Turizm Kaynakları*

Büşra UZUN¹

Mehmet ZAMAN²

Öz

Türkiye turizm bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediği birçok yer bulunmaktadır. Bu alanlardan biri de birçok medeniyete ait tarihi-kültürel eserlerin yanı sıra doğal çekiciliklere sahip olan Görele ilçesidir. Mevcut doğal ve kültürel çekiciliklerin yanı sıra coğrafi konumu itibarıyla de yüksek bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır. Ancak bu potansiyel çok fazla bilinmemektedir. Şüphesiz bu durum altyapı hizmetlerinin yetersizliğinin yanı sıra yöre çekiciliklerinin yeterince tanıtılmamış olmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla çalışmada, Görele ilçesindeki doğal ve beşeri turistik kaynaklar ortaya konularak ilçenin turizm olanaklarının ön plana çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada veri toplama yöntemi olarak gözlem ve görüşme (yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme teknikleri) teknikleri ile kurumlardan alınan veriler ve konu ile ilgili yazılmış olan makale, kitap gibi çalışmalar kullanılmıştır. Bu doğrultuda yöre çekicilikleri ortaya konularak, turizm çeşitlerinin geliştirilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal ve beşeri kaynaklar, turizm, Görele, Giresun

Abstract

---

* Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bilim Dalında hazırlanmış olan "Görele İlçe Merkezinin Coğrafyası" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakutiye, Erzurum. busrauzun628@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3391-0276

² Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yakutiye/Erzurum. mzaman@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1833-6501

Turkey has rich potential in tourism. However, there are many places in which the potential cannot be adequately assessed. One of these areas is the Görele district, which has natural loadstones in addition to historical-cultural monuments that belong to many civilisations. It also has a high tourism potential thanks to its geographical location as well as its existing natural and cultural attractions. However, this potential is not so much known. Undoubtedly, this situation was caused by the lack of infrastructure services along with the fact that local attractions were not sufficiently presented. Therefore, it is aimed to foreground the tourism opportunities of the district by being put the natural and human tourist resources forth in the Görele district in this study. In this regard, observation and interview techniques (semi-structured and unstructured interview techniques), data obtained from institutions, and such studies as articles and books written about the subject were used as data collection methods in this study. Accordingly, suggestions have been made for the development of tourism types by being proved the local attractions.

Keywords: Natural and human resources, tourism, Görele, Giresun

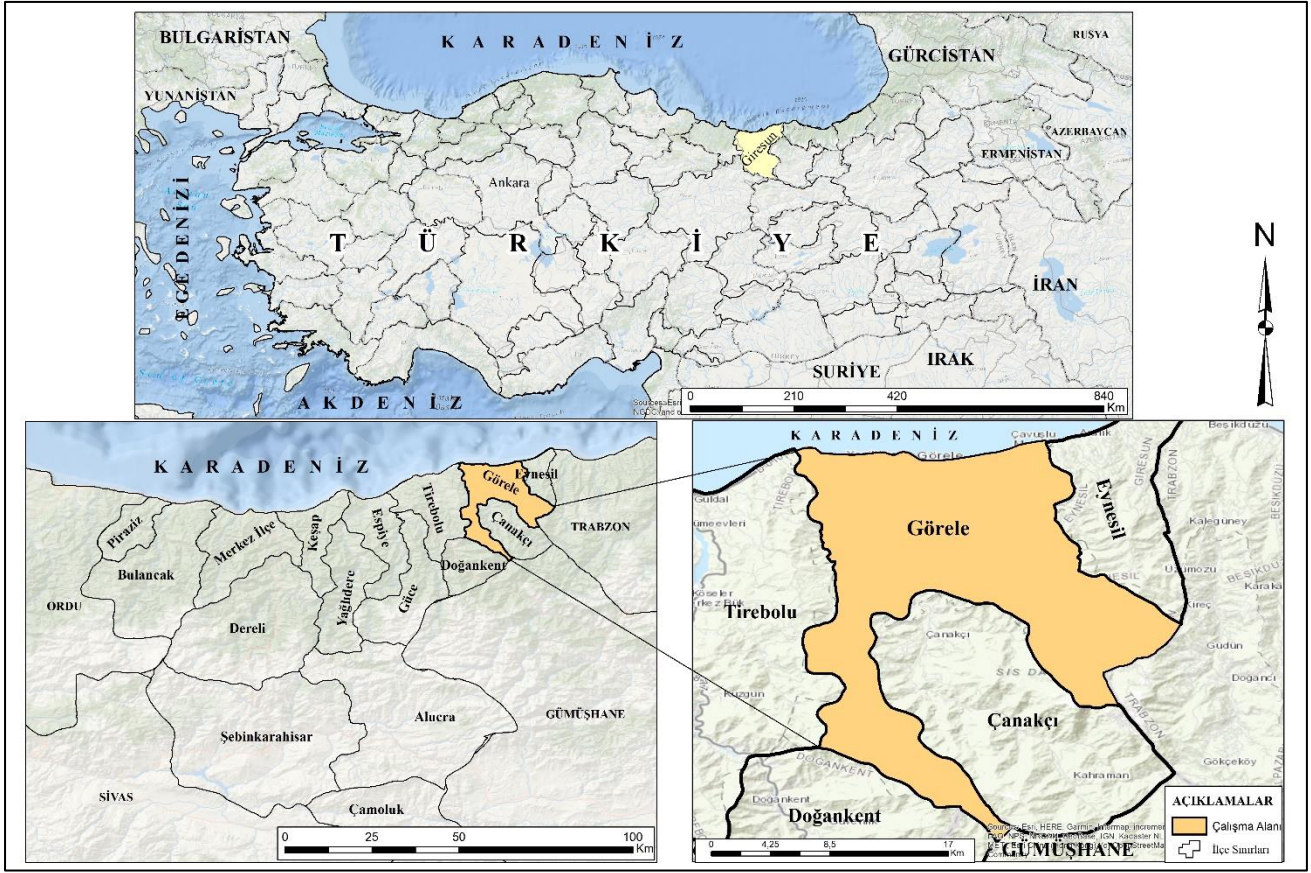
1. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın en hızlı gelişen sektörlerinin başında gelen turizm, bölgeler arasındaki çekiciliklerin farklılığına bağlı olarak değişik destinasyonlar oluşturmuştur. Bir destinasyonun sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel değerlerin yanında dinlenme ve eğlence merkezlerinin varlığı o bölgede bir turizm arzının oluşmasına ve doğal olarak da buna bağlı bir turizm talebinin gelişmesine neden olmaktadır (Zaman, 2012: 11).

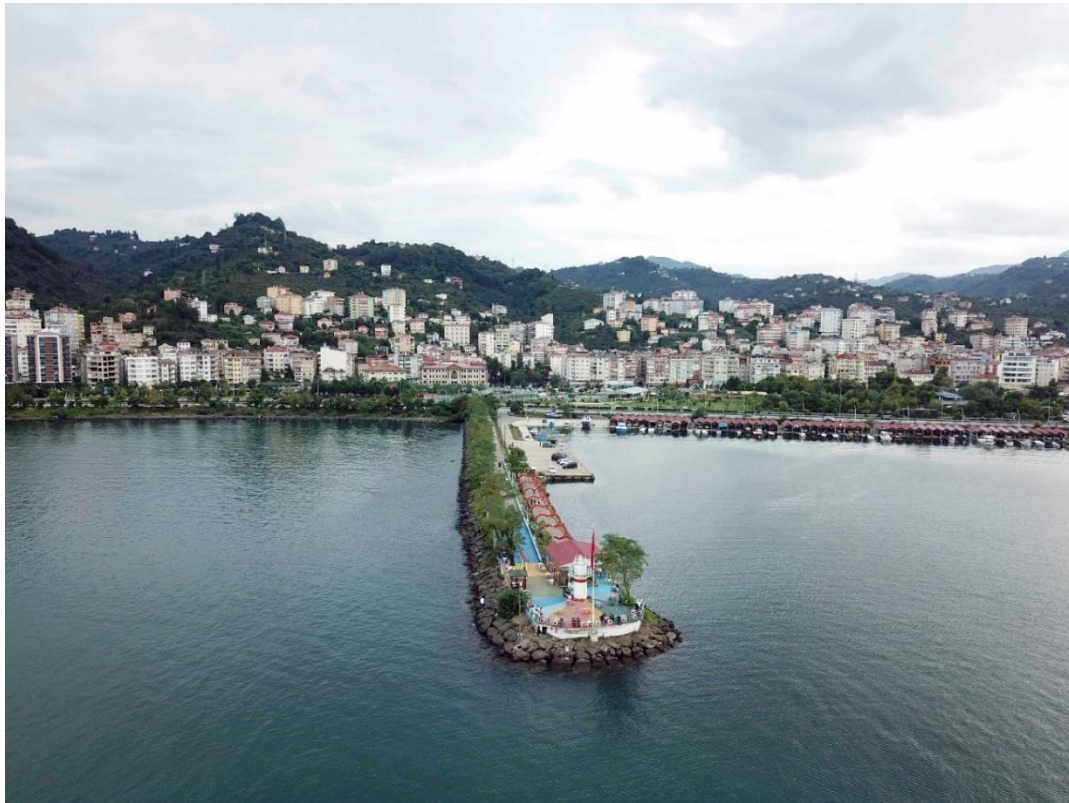
İnsanlar dinlenmek, eğlenmek, farklı kültürleri tanımak gibi birçok farklı amaçla boş zamanlarını değerlendirmek için rekreasyonel faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak hızlı nüfus artışıyla birlikte şehir hayatının kalabalıklaşan ortamları ve kapalı mekânları, yoğun iş temposu gibi nedenler ile insanlar boş zamanlarını değerlendirmekten ziyade artık ihtiyacı olduğunu hissettiğinden dolayı turizm faaliyetlerine daha fazla katılmaya başlamıştır. Tüm dünyada yaşanan Covid-19 pandemisinin insanların hayatını kısıtlaması bu ihtiyacı bugünlerde daha da artırmıştır. Bu bağlamda turistler kıyı kesimleri dışında daha çok sakin ve özelliğini koruyan, doğası ve kültürel yapısı değişmemiş ortamlara ilgi göstermektedir. Bu alanlardan birini de çalışma sahası oluşturmaktadır.

Görele ilçesi, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde Giresun ili sınırları içerisinde yer almaktadır. İlçe kuzeyinde Karadeniz, doğudan Eynesil, doğu ve güneydoğudan Trabzon iline bağlı Şalpazarı, batıdan Tirebolu, güneyden Çanakçı ilçeleri ve Gümüşhane ili, güneybatıdan Doğan kent ilçesi ile çevrilidir (Şekil 1).

İlçenin merkezini oluşturan ve aynı zamanda bir şehir yerleşmesi olan Görele'nin yakın çevresindeki yerleşmelerden; Eynesil'e 12,6 km, Tirebolu'ya 20,5 km, Giresun'a 65 km ve Trabzon'a ise 70 km uzaklıktadır. Görele şehri, sahanın yeryüzü şekillerine bağlı olarak kıyı boyunca çizgisel bir gelişme göstermiştir (Fotoğraf 1). Bu durum, hemen hemen Giresun ilindeki tüm kıyı kentleri, hatta Doğu Karadeniz bölümü kıyı şehirleri için söz konusudur (Bekdemir, 2007: 177).

Şekil 1. Görele İlçesinin Lokasyon Haritası

Fotoğraf 1. Görele Şehrinin Kuzeyden Deniz Kısmından Görünümü

Görece ilçesi sahip olduğu doğal ve kültürel çekiciliklerinin yanı sıra coğrafi konumu itibarıyla de zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyel günümüzde yeterince değerlendirilememiştir. Altyapı hizmetlerinin yetersizliği, sahadaki çekiciliklerinin yeterince tanıtılmamış olması gibi etmenler turizmin gelişmesini engelleyen faktörler arasında önemli bir yere sahiptir (Uzun, 2021: 123).

2. YÖNTEM

Araştırmada, Görece ilçesinin doğal ve beşeri turistik kaynakları ele alınarak turizm potansiyeli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda yapılabilecek alternatif turizm çeşitleri de değerlendirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak gözlem ve görüşme (yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme teknikleri) teknikleri ile kurumlardan (Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü gibi) alınan veriler ve konu ile ilgili yazılmış olan makale, kitap gibi çalışmalardan yararlanılmıştır. Gözlem ve görüşmeler yapılırken aynı zamanda konu ile ilgili fotoğraflar çekilmiştir. ArcGIS 10.4.1. yazılımı kullanılarak inceleme alanının lokasyon haritası hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Görece ilçesinin doğal ve beşeri turistik kaynakların tanıtılması, etkin bir şekilde kullanılması yanı sıra turizmin canlandırılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

3. GÖRECE İLÇESİNİN DOĞAL VE BEŞERİ TURİSTİK KAYNAKLARI

3.1. Doğal Turistik Kaynaklar

Doğu Karadeniz Bölümü kıyılarının genelinde olduğu gibi Görece ilçesi kıyılarında da deniz turizmi çok fazla gelişmemiştir. Bu durum kıyı jeomorfolojisinden ve iklimik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda kıyı jeomorfolojisine bağlı olarak kıyıların pek girintili çıkıntılı olmaması en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla kıyı boyunca uzanan körfezler, burunlar ve yarımadaların azlığı, denizin kısa mesafede yani kıyı çizgisi yakınlardan derinleşmeye başlaması, geniş ve sürekli plajların bulunmaması gibi etmenler kıyı turizmin gelişmesini sınırlandırmaktadır (Doğaner, 2001: 1; Doğanay, 2001: 495-496). Kıyı jeomorfolojisinin kıyı turizmini engellemesinin yanı sıra bir diğer neden ise iklimik etkenlerden güneşli gün sayısının az olması deniz turizminin gelişmesinde dezavantaj bir durum oluşturmaktadır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen mavinin ve yeşilin iç içe olması nedeniyle kıyı kesimler cezbedici doğal güzelliklere sahiptir. Bu bağlamda doğal sit alanı olarak ilan edilen (III. derece doğal sit alanı) Karaburun mevkiindeki Sahil Şeridi doğal çekicilikler arasında yer almaktadır (Fotoğraf 2). Nitekim bu alan Giresun ilindeki I., II. ve III. dereceden oluşan 10 doğal sit alanından birisini oluşturmaktadır (Giresun Kültür Envanteri, 2021).

Fotoğraf 2. Karaburun Mevkii Sahil Şeridinden Görünümler

Belirtilen olumsuzluklara rağmen yine de kıyı/deniz turizmine hizmet edebilecek kaynak değerler mevcuttur. Örneğin; Deliklitaş dalga aşındırmasına bağlı olarak oluşmuş doğal köprü veya tünel şeklinde olmasından dolayı insanları cezbeden doğal güzellikler arasında yer almaktadır. Özellikle fotoğraf çekilmek amaçlı birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Ayrıca küçük bir plajının olması da ziyaretçi sayısını artırmaktadır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Görmek, Fotoğraf Çekmek ve Çekilmek Amaçlı Doğal Güzelliğiyle İnsanları Cezbeden Deliklitaş
(Kaynak: Kanbur, 2022)

Doğal çekiciliklerin bir diğer unsurunu şelaleler oluşturmaktadır. Nitekim ilçede Paşaca ve Sis Dağı Şelaleleri (Beşirli köyünde), Böğürtlen Şelaleleri (Soğukpınar köyünde) ve İnişdibi Şelaleleri (Bayazıt köyünde) olmak üzere 3 tane şelale bilinmektedir (İl Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü, 2021; Uzun, 2021: 124). Paşaca şelalesi 2020 yılında tabiat parkı ilan edilmiştir (Fotoğraf 4). Bunların yanında çok az bilinen bir diğer hidrografik unsuru oluşturan Yumru Burnu Şelalesi olarak adlandırılan şelale el değmemiş bakir bir orman içinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 4. Sis Dağı'nın Zirvelerinden Doğup Basamaklı Bir Yapı Gösteren Paşaca Şelalesi

Doğal mirasın bir parçası olan anıt ağaçlar yöre tarihine ışık tuttuğu ve geçmiş ile gelecek arasında bir köprü oluşturduğu için büyük bir öneme sahiptirler (Uzun S., Uzun A., ve Terzioğlu, 2007: 42). İlçede anıt ağaçlar doğal çekiciliğin bir parçasını oluşturmaktadır. İsmailbeyli Köyü Anıt Porsuk Ağacı (2 adet), Görele'nin koruma altına alınan doğal mirasın bir unsurunu oluşturmaktadır (Giresun İli Tabiat Turizmi Master Planı, 2016: 272).

Yaylalar da turizmin bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte sadece kırsal nüfusun hayvanlarını otlatmak ve ekonomik faaliyet yapmak amacıyla kullanılan bu alanlar, 1980 ve sonrasında gelişen bir turizm şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğanay ve Zaman, 2013: 161). Görele ve Çanakçı ilçeleriyle sınır olan Sis Dağı Yaylası ve Alacadağ Yaylası ilçenin doğal turistik çekicilikleri arasında yer alır. Sis Dağı Yaylası turizm merkezi haline getirilmiştir ve ulusal (T) düzeyde bilinirliği vardır. Alacadağ Yaylası ise ziyaretçisi fazla olan daha çok bölgesel (B) düzeyde bilinirliğe sahip turizm merkezleri içerisinde kabul görmektedir (Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı, 2013-2023: 65; Uzun, 2021: 124).

Sis Dağı Yaylası flora ve fauna çeşitliliği, temiz havası gibi birçok doğal güzellikleri bünyesinde bulundurmasının yanı sıra kısa sürede sahilden yaylaya çıkılabilecek mesafede olmasından dolayı da dikkat çekmektedir. Yayla, 2000 metrenin üzerinde yükseltisi ile birçok manzarayı ziyaretçilerine sunmaktadır (Fotoğraf 5). Orman Bölge Müdürlüğü'nce belirlenmiş 10 hektar alana sahip orman içi piknik alanı, günübirlik rekreasyonel faaliyetlere hizmet vermektedir. Aynı zamanda Sis Dağı ve çevresi mesire alanı olarak koruma altına alınmıştır (Zaman, 2007: 420; Zaman, 2010: 317-318).

Fotoğraf 5. Sis Dağı Yaylası Ve Çevresi Birçok Doğal Güzelliği İle Cezbedici Güzelliğe Sahiptir

Dokuzgöz Yaylası, ismini dokuz ayrı su kaynağından almıştır. İlçeye yaklaşık 7-8 km uzaklıkta olması nedeniyle kıyıya en yakın bulunan yayla ve mesire alanıdır. Çevresinde farklı yükseltilerde tepelik alanlar (Tekgöz Kalesi Tepesi, Kavakdibi Tepesi, Çıkıdağ Tepesi gibi) bulunmaktadır. Sahilden gidilebilecek en yüksek tepe özelliğinde olmasından dolayı hem yayla havasına sahip hem de denizi gören panoramik özelliği ile rağbet edilen bir mesire alanıdır. Kıyıya en yakın ve yüksek yayla havası tadında olmasından dolayı saha, Doğa ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından *A Tipi Mesire Alanı* olarak ilan edilmiştir. Dokuzgöz Yaylası ve mesire alanı, zengin bitki örtüsü ve harika doğa manzaralarıyla özellikle ekoturizm açısından dikkate değer bir potansiyele sahiptir. Bu bağlamda doğa yürüyüşü, botanik turu, foto safari, yaban hayatı gözlemciliği, kamp kurma, oryantring gibi aktiviteler gerçekleştirilebilir. Ayrıca 2012 yılında Türk Hava Kurumu Erzincan Havacılık ve Eğitim Merkezi öğretmenlerinin alan taraması sonucunda Dokuzgöz mevkiinin profesyonel yamaç paraşütçüleri için uygun uçuş alanı olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan burada yamaç paraşütü yapılabilmesi için gerekli altyapının oluşturulması ve tanıtımının yapılması önem arz etmektedir (Bekdemir ve Sezer, 2016: 304).

Karınca Kalesi Tepesi, çok yüksekte yer almasından dolayı önemli panoramik görünüme sahip olan bir diğer unsuru oluşturmaktadır. Buraya giden çıkış noktasındaki yaşlı çınarda şaman geleneğinden kalma dilek ağacı ve evliya yeri vardır. Burası içerisinde bulunan su kuyusu, yapı kalıntılarında dolayı tarihe ve yaşama ışık tutan özelliğe sahiptir. Bu bağlamda birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Hem Görele Hem De Çanakçı İlçesine Sınırı Bulunan Karınca Kalesi Tepesi Çevresine Göre Yüksekte Bulunmasından Dolayı Eşsiz Manzaralar Sunmaktadır

Haş veya Haç Dağı sahilinden 3 km uzaklıkta ve yaklaşık 1000 metre yüksekliğinde, tarihi kale kalıntılarıyla doğal bir güzelliğe sahiptir. Zirvesine çıkıldığında Karadeniz'in adeta bir sis bulutu gibi ayaklarınız altında olan bir görünümü vardır. Doğuda Eynesil Burnu ile batıda Espiye Uluburun arası net bir şekilde görülmektedir. Doğal, tarihi ve kültürel çekiciliği bulunan bu yerin bir cazibe merkezi olabilmesi için ilçe kaymakamlığı Haç Dağı Meydan Projesi kapsamında hazırlanmış olduğu çalışmayı DOKA'ya sunarak tanınması ve turizm açısından geliştirilebilmesi için çalışmalar başlatmıştır (Kaynak: URL 1; Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. Haç Dağının Eski (A) ve Planlanma Aşamasında Olan Gelecekteki Görünümü (B) (Kaynak: URL 2)

Trekking (doğa yürüyüşü) her mevsimde yapılabilir olduğundan dolayı özellikle kırsal alanlarda önem taşımaktadır. Nitekim ilçede Görele Çömlekçi Vadisi-Soğukpınar-Çatak-Güdü-Doğankent (Görele-Doğankent arası) ve

Görele-Kırıklı-Bayazıt-Sisdağı Zirve olmak üzere belirlenmiş iki farklı yürüyüş parkuru vardır. Görele-Kırıklı-Bayazıt-Sis Dağı Zirvesi bilinirliği ulusal (T) düzeyde olup, güzergâh uzunluğu 16 km asfalt yol ve zorluk derecesi zor düzeyindedir. Görele'den Sis Dağı'na giden güzergâh boyunca ladin, kestane ormanları, kaya, yayla ve mera ekosistemi, panoramik manzara görünümleri yürüyüş boyunca eşlik eden doğal güzellikler arasındadır. Görele-Doğankent arası olan parkurun bölgesel (B) düzeyde bilinirliği vardır. Bu güzergâh 15 km stabilize yol ve zorluklara sahip olsa da geniş bir flora alanı içerisinde yeşilin her tonunun gözlemlenebileceği manzaralar sunmaktadır (URL 3). Bunların yanı sıra Zıva, Çanakçı ve Çömlekçi vadileri de boydan boya yürünebilecek cazibe merkezleri arasındadır.

Büyük Düz Tepesi, oldukça yüksek bir rakımda yer alan bu tepe Küçük Yala olarak da adlandırılmaktadır. Flora bakımından çok zengin bir alandır. Düz ve her tarafının açık olmasından dolayı kamp alanı olarak birçok kişi tarafından tercih edilmektedir (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8. Büyük Düz Tepesi (Küçük Yala) Kamp Alanı Olarak Kullanılmaktadır

3.2. Beşeri Turistik Kaynaklar

Meskenler sahanın coğrafyasını en iyi şekilde ortaya koyan beşeri eserlerin başında gelmektedir (Koday ve Özdemir, 2015: 814; Doğanay ve Orhan, 2014: 294). İlçede kültür varlıkları içerisinde en yoğun bulunan yapıları özgün mimarisi ile dikkat çeken geleneksel evler oluşturmaktadır. Geleneksel meskenlerin korunmasının sürdürülebilirliği, bütünlük bir yaklaşım ile mümkün olabilecektir (Orhan, 2018: 239). Bu doğrultuda taşınmaz kültür varlıklarını oluşturan bu evlerin 60 tanesi tescillenmiş ve korumaya alınmıştır. Bu evler de malzeme bakımından taş, ahşap ve metalin ağırlıklı

olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Taş; özellikle zemin katların tamamında ve kuzeybatı rüzgârlarına bakan cephelerde kullanılmaktadır. Ahşap; taşıyıcı sistem olarak duvarlarda, kapı, pencere doğramalarında, tavan ve taban döşemelerinde, metalin ise; dış cephelerde iklimsel etkilerden korunmak amacı ile sac kaplama şeklinde, üst örtüde yine sac kaplama şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Teknik bakımdan kagir sistemde (taş ya da tuğlanın kullanılması) taş, yarı kagir sistemde taş ve ahşap ağırlıklı olarak görülmektedir. Kagir duvarlarda düzgün yontu taş harç ile tutturularak örülmüştür. Yarı kagir duvarlarda ahşap, çatma şeklinde bağdadi, muskalı ya da göz dolma sistemiyle uygulanmış, dolgu malzemesi bakımından dere taşı kullanılıp üzeri tamamen sıvanmış ya da saç ile kaplanmıştır. Görele geleneksel konutlarındaki cephe düzenlemeleri, konut mimarisinde Görele evlerinin farkını ortaya koyar. Bu konutlarda kagir olmayan duvarların sac malzeme ile kaplandığı görülmektedir ve ilçeye özgü bir gelenek olarak konutlarda, cephenin saçak ile birleştiği noktalarda cepheyi baştanbaşa saran ahşaptan dış sırası motifi bulunan bir şerit kaplar (Fotoğraf 9). Bu uygulama, Giresun genelinde Görele ilçesi dışında kalan konutlarda görülmez (İltar, 2016: 71-73; Uzun, 2021: 125-126).

Fotoğraf 9. Şehrin Pek Çok Yerinde Geleneksel Evler Çürümeye Terk Edilmiştir

Fotoğraf 10. Geleneksel Evlerin Bazıları Terkedilmiş Bazıları İse Restore Edilip Kullanılmaktadır

Artvin ilinde geleneksel yapılar restore edilerek farklı faaliyet şekillerinde insanların hizmetine sunulmuştur (Orhan, 2019: 153). Bu doğrultuda Görele şehrinde çok sayıda bulunan bu eski geleneksel evler de restore edilerek kullanılabilir hale getirilebilir (Fotoğraf 10). Nitekim bu evlerin bazıları *kemençe kültür evi* gibi faaliyet alanlarına dönüştürülebilir. Soğuksu mahallesinde bulunan eski evlere örnek olarak bir evin tamamıyla doğal sarmaşıklarla kaplı olduğu dikkat çekmektedir. Bu evin restore edilerek bir faaliyet alanına dönüştürülmesi çok sayıda fotoğrafçıyı ve ziyaretçiyi cezbedecektir. Nitekim Trabzon'un Maçka ilçesinde de sarmaşıklarla kaplı olan ev çok sayıda fotoğrafçının akın ettiği bir yer olmuştur ve burası Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından müze yapılmak istenmiştir. Görele'de yer alan bu evin de bu şekilde bir faaliyet alanına dönüştürülmesi turizm için önem taşımaktadır (Fotoğraf 11). Ayrıca şehrin merkezinde yer alması, ulaşımının kolay olması da ziyaretçiler için çekici bir özelliktir (Uzun, 2021: 75-76).

Fotoğraf 11. Şehirde Modern Ve Geleneksel Konutlar Yan Yana Bulunmaktadır. Ön Planda Sarmaşıklar İle Kaplanmış Geleneksel Bir Ev

Çavuşlu Konak, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim Han'ın şehzadelik dönemi eserlerinden biridir. Yavuz Sultan Selim'in eşinin sayfiye yeri olarak da bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin 10. Padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman Han'ın da bebek yaşta bu konağa gelmesinden ötürü beşiğinin burada sallandığı rivayet edilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescillense de günümüzde onarım bekleyen tarihi bir yapıdır (URL: 5; Fotoğraf 12). İlçede turizmin geliştirilmesi doğrultusunda bu eserin restore edilerek ziyarete açılması gerekmektedir.

Fotoğraf 12. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Tescillenmiş Çavuşlu Tarihi Konağı (Kaynak: URL 6)

İlçede beşeri turistik kaynaklar arasında cami ve kilise gibi ibadethaneler de dikkat çekmektedir. Kültür envanterine kayıtlı olan camileri; Hasan Ağa Cami, Kırıklı Hamzalı Köyü Camisi ve Çavuşlu Orta Mahalle Camisi oluşturmaktadır (Fotoğraf 13). Giresun kültür envanterine alınan 20 kiliseden bir tanesini Görele Eserli mahallesinde yer alan Eserli Kilisesi oluşturmaktadır (Uzun, 2021: 124; Fotoğraf 14). Günümüzde bu kilisenin bazı bölümleri yıkılmaya yüz

tutmuştur. Bunun yanı sıra Çömlekçi vadisi üzerinde yer alan Aydınlar adı ile anılan yerleşimde Cimide Kilisesi yer almaktadır. Bu kilise tüm vadiye hâkim bir görünüme sahiptir ve önceden bu kilisede madencilik yapıldığı söylenmektedir.

Fotoğraf 13. Kültür Envanterine Kayıtlı Olan Hasan Ağa Cami

Fotoğraf 14. Bazı kısımları Yıkılmış Olan Eserli Kilisesi'nin Restore Edilmesi Gerekmemektedir (**Kaynak:** URL 4)

Çavuşlu mezarlığı ve Çavuşlu kaya mezarları da tescilli listesinde yer alan yapıları oluşturmaktadır. Bunlar 1766 ile 1903 tarihleri arasından kalma günümüze ulaşabilen mezar taşlarıdır. Bu mezarlıkta birçok önemli isim (Trabzon valisi Kuğuzade Süleyman Paşa, babası Giresun Voyvodası İbrahim Ağa, Görele belediye başkanı Numan Ağa gibi) defnedilmiştir. Mezar taşındaki kallavi başlık, Osmanlı'da vali ve üstü devlet adamlarının kullandığı bir kavuk türü olup Giresun ilinde başka örneği yoktur (Fotoğraf 15). Bu mezar taşları Osmanlı dönemi mezarlığı konumunda olup pek çoğu kırılmış ve

mezarlığın değişik yerlerine dağılmış olsa da bazıları günümüze ulaşabilmiştir (Görel Kültür Envanteri, 2021). Bu eserler de özellikle kültür turizmi için kaynak teşkil edecek potansiyele sahiptir.

Fotoğraf 15. Mezar Taşındaki Kallavi Başlık, Osmanlı'da Vali ve Üstü Devlet Adamlarının Kullandığı Bir Kavuk Türü Olup, Giresun'da Başka Örneği Olmayan Çavuşlu Kaya Mezarlıklarından Günümüze Ulaşabilen Mezar Taşları

Yörede yaşamış çeşitli medeniyetlerden günümüze ulaşan arkeolojik eserler önemli tarihi kaynaklardır. Savunma yapıları olarak Güney köyü ile Eserli köyü arasındaki kale kalıntısı ve Güney köyü kalıntısı karşımıza çıkmaktadır. Kuşçulu köyü Haç Dağı kalesi de kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Ancak kale kalıntılarında sadece kısmi duvar izleri günümüze ulaşabilmiştir. Aynı zamanda burası arkeolojik sit alanını oluşturmaktadır ve turizm için değerlendirilebilecek kaynaklar arasında yer almaktadır.

Doğu Karadeniz kırsalının benzersiz peyzajında köprülerin çok özel bir rolü vardır (Kaymaz, 2018: 495). Köprüler insan doğa ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, farklı inşaat teknikleri kullanılarak yapılmış olan insan yapısı eserlerdir. Görel'de Kadı köprüsü, Hıdırgeçidi köprüsü, Hayduğdere köprüsü, Hamzalı deresi köprüsü ve Esenli köyü köprüsü tescilli kültürel su yapılarını oluşturmaktadır (Giresun Kültür Envanteri, 2021; Fotoğraf 16). Ancak zaman köprülerin aleyhine işlemiş ve bazıları yıkılmıştır. Kültür envanterine kayıtlı olan bu köprüleri korumak ve gelecek nesillere

aktarabilmek için restorasyon çalışmaları ile sağlamlaştırılması gerekmektedir. Türkiye kırsal turizm açısından, belki de hiçbir ülkede görülemeyecek kadar zengin bir potansiyele sahiptir. Bu noktada ülkemiz Turizm Bakanlığı, turizmin kıyılardan iç kısımlara doğru yayılması yönünde izlediği politikayla kırsal alanların turizmde önemini artırmıştır (Soykan, 2003: 10). Bu bağlamda kırsal alanlardaki çekiciliklerin korunması, turizm kaynakları bakımından yöre için önem taşımaktadır (Uzun, 2021: 124).

Fotoğraf 16. Kırsal Alanlardaki Çekicilikler Arasında Yer Alan Kadı Köprüsü

Kökleri ıklığ adlı Türk yaylı sazına dayanan kemençenin, günümüzde Türk dünyası içerisinde en yaygın şekilde Doğu Karadeniz bölümünde kullanıldığı görülmektedir. Giresun yöresinde yaygın olarak kullanılan kemençe, üretim merkezinin Görele ilçesi olmasından ötürü Görele kemençesi olarak adlandırılmaktadır (Küçük, 2017: 700-701). Bu bağlamda Karadeniz kemençesinin ana vatanının Görele olması bakımından şehirde *Kemençe Kültür Müzesi* bulunmaktadır. Burası kemençenin tarihsel sürecini ve geçmişten bugüne efsane olmuş üstatlarını tanıtmak, kültürü yaşatmak amacı ile kurulmuştur. Ayrıca kemençenin yapılışının anlatıldığı ve yöresel sanatçılar tarafından dinleti sunulduğu müze, turistlerin ilgi odağı haline gelmiştir (Fotoğraf 17).

Fotoğraf 17. Kemençe Kültür Müzesinden Görünümler

Kurukale Cenevizliler, Romalılar, Pontuslular, Selçuklular, Rumlar ve Osmanlılar tarafından farklı zamanlarda idare edilmiştir. Kurukale diğer bir adı ile Kurul Kale günümüzde terk edilmiştir. Kurukale’de günümüze ulaşan Cenevizliler döneminden kalma kayalara oyulmuş lahit mezarlar vardır (Fotoğraf 18). Kale çevresinde birçok da mağara vardır. Bunların en büyüğü ve ilginç kuzeydoğu cephesinde kalan Sulu Mağara’dır. Mağaranın içerisinde içilebilir olan su kaynağı ve bir gölet mevcuttur (URL 7; Fotoğraf 19). Ülkemizin hemen hemen her bölgesindeki mağaralardaki çeşitlilik ve zenginlik görsel ve sportif amaçlı mağara turizmi açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak on binlercesi bulunan bu zenginlikten sadece 33’ü dışındakilerden ne yazık ki gerektiği gibi yararlanılamamaktadır (Arpacı, Zengin ve Batman, 2012: 62). Mağaraların bazıları sağlık turizmi açısından da kullanılabilir. Sulu Mağara içerisinde bulunan suyun içilebilir olması dikkat çekmektedir. Dolayısı ile suyun gerekli analizlerinin yapılması ve özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılacak olan çalışmalar önem arz etmektedir.

Fotoğraf 18. Tarihi Açıdan Önem Taşıyan Kaya İçine Oyulu Lahit Mezar

Fotoğraf 19. İçerisinde İçilebilir Su ve Gölet Bulunan Sulu Mağara

Yöre halkının, yaşam tarzı ile ilişkili giyim kuşam tarzı, bölgeye özgü folklorik özellikler, yöre mutfağına özgü yemek çeşitleri, yöresel düğünler, törenler, kutlamalar ve en önemlisi de yaşam biçimi diğer kültürel çekicilikleri oluşturur. Ayrıca çeşitli el sanatlarının yapımı veya dokunması bir diğer kültürel çeşitliliğidir. İlçede şal ve şayak kumaşları dokunmakta ve el yapımı şimşir kaşık üretilmektedir (Akgün, 2016: 44). Görele Kemeçe ve Horon Festivali her yılın temmuz ayında düzenlenerek kemeçe kültürü yaşatılmaya ve ilçenin tanıtımı yapılmaya çalışılmaktadır. Bunlara ek olarak Görele pidesi ve coğrafi işaret alan dondurması da ilçenin kültürel çekicilikleri arasındadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğal ve beşeri çekicilikler Görele ve çevresinde bazı turizm çeşitlerinin geliştirilebilmesine olanak tanımaktadır. Bunların başında da bugüne kadar yeterince değerlendirilememiş olan kıyı (deniz) turizmi gelmektedir. Nitekim Görele'nin deniz kıyısında bulunması göz önüne alındığında kıyı turizmi geliştirilebilecek turizm çeşitleri arasında yer almaktadır. Doğu Karadeniz kıyıları genelinde olduğu gibi, Görele kıyılarında da iklim ve jeomorfolojik faktörler, kıyı turizminin gelişmesini sınırlandırmıştır. Ancak bu durum, kıyılarda kıyı turizminin hiç yapılmadığı veya yapılamayacağı anlamına da gelmemektedir. Nitekim bir taraftan, bitki örtüsü özellikleri ve doğal güzellikleri ile yeşil turizme uygun şartlar gösterirken, diğer taraftan bölge kıyıları, yazları güney ve batı kıyılarına oranla daha serin ortamı, ormanları, kıyı ve kırsal-tarımsal manzaralarıyla da çekici olabilmektedir (Zaman, 2012: 383). Bu doğrultuda doğal ve beşeri çekicilikler Görele ve çevresinde bazı turizm çeşitlerinin geliştirilebilmesine olanak tanımaktadır. Nitekim Görele'nin deniz kıyısında bulunması göz önüne alındığında kıyı turizmi geliştirilebilecek turizm çeşitleri arasında yer almaktadır. Özellikle Karaburun mevkiisindeki plaj en çok tercih edilenler arasındadır.

Doğu Karadeniz Kıyı Dağları yaylacılık faaliyetleri ve yayla turizm bakımından ülkemizin en zengin bölgesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla yörede en iyi geliştirilebilecek olan dağ ve yayla turizmi alternatif turizm çeşitleri arasındadır. Deniz-kum-güneş turizmüne olan aşırı yoğun ilgiden dolayı kıyıların koruma-kullanma dengesi bozulmuştur. Bu durum farklı alternatif turizm çeşitleri arayışına yönlendirmiştir. Bu çerçevede bakıldığında; yaylalar, geleneksel olarak yöre insanların yaz aylarında, özellikle hayvanlarını otlatmak amacıyla gittikleri, daha yüksek yörelerdeki özgün doğal güzellikleri ve mikro-kliması ile son yıllarda turizm açısından da çekici doğa ve kültür oluşumları olarak dikkat çekmeye başlamıştır (Kiper ve Baççıl, 1992: 67).

Yaylalar yöre halkı tarafından hayvancılık ve bunun yanında az da olsa tarım faaliyetleri için yaz aylarında kullanılmaktadır. Yaylalar ılıman iklimi, zengin flora ve faunası, ormanları, suları gibi birçok özelliği ile de ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla yaylaların çekicilik özellikleri rekreasyon amaçlı kullanılmasında geçmişte önemli olmuştur. Nitekim Osmanlı salnamelerinde bu konuda; Kadıralak, Sis, Sultan Murat, Çambaşı, Kümbet, Bektaş ve Perşembe gibi yayla yerleşmelerinden bahsedilmektedir (Zaman, 2007: 345; Zaman, 2010: 203). Dolayısıyla yaylaya çıkan nüfusun ve yaylalarda tatil amaçlı ikinci konut (sayfiye evi) sayısının artması, yaylalarda altyapı ve üstyapı hizmetlerini gerekli duruma getirmiştir. Altyapı hizmetlerinden yol, su, elektrik olanaklarının sağlanması, bu yaylalarda günlük rekreasyonel faaliyet alanı olarak faydalanan nüfusu da artırmıştır (Doğaner, 2001:208). Yörede özellikle Sis Dağı, yayla turizmi kapsamında öne çıkan en önemli merkezi oluşturmaktadır. Bunun yanında Dokuzgöz ve Alacadağ Yaylası da hem yayla hem de mesire alanı olarak yoğun ilgi görmektedir.

Yörede geliştirilebilecek turizm türlerinden bir diğerini **kültürel turizm** oluşturabilir. Hızla gelişen ekonomik bir olgu olan turizm, 21. yüzyılda çehre değiştirmekte ve giderek artan eğitim düzeyine bağlı olarak çok özel konulara ilgi duyan, ekonomik gücü yüksek, turist gruplarının artmasına neden olmaktadır. Bu süreç kültür turizmi adıyla tanımlanan başlıca bir turizm türünün gelişmesine neden olmakta ve turizm sektörü üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006: 155). Yörenin tarihi ve kültürel kaynakları kültürel turizmin gelişmesinde etkili rol oynamaktadır. Sahanın sahip olduğu müzeler ve tarihi merkezler, kaleler, dini eserler, mimari tarz vs. gibi unsurlar kültürel turizm kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Görele geleneksel evleri, Çavuşlu konağı, Eserli kilisesi, Hasan Ağa Cami, Çavuşlu kaya mezarlığı gibi beşeri kaynaklar kültür turizmi kapsamında yörede değerlendirilebilecek destinasyonları oluşturmaktadır.

Beşeri eserlere ilave olarak; yöre halkının, yaşam tarzı ile ilişkili giyim kuşam tarzı, bölgeye özgü folklorik özellikler, yöre mutfağına özgü yemek çeşitleri, yöresel düğünler, törenler, kutlamalar ve en önemlisi de yaşam biçimi diğer kültürel çekicilikleri oluşturur. Ayrıca çeşitli el sanatlarının yapımı veya dokunması bir diğer kültürel çeşitliliktir.

Bütün bu özellikler araştırma sahasında kültürel turizmi ortaya çıkarabilecek kaynak değerler olarak görülmelidir. Başka bir deyişle ilçenin, kültürel kaynaklar bakımından böylesine zengin oluşu, turizm değerini oldukça arttırmaktadır.

Görele ve çevresinde **kırsal turizmi** de geliştirmek mümkündür. Kırsal turizm; kırsal kültür, doğal çevre ve tarımla bütünleşen, ayrıca diğer turizm türleriyle de son derece kolay entegre olabilen bir turizm türüdür. Kırsal turizm yılın her ayında yapılabilir. Bu nedenle mevsimlik olma özelliği yoktur (Soykan, 2003: 1-3).

Yörenin doğal ve beşeri kaynakları dikkate alındığında buralarda kırsal turizmin hemen her mevsim yapılabilmesinin son derece olanaklı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, geleneksel kültürün zenginliği ve doğal ortamların

el değmemişliği, ilçede hemen her mevsim yapılabilecek faaliyetlerin varlığı ve uygun ortamların mevcudiyeti söz konusudur. Kısaca, kırsal turizmin başlıca iki kaynağını oluşturan *halk kültürü* ve *bozulmamış doğal ortamın* bölgede bulunması, bu ve bununla ilişkili turizm çeşitlerinin geliştirilmesi için çok önemlidir (Zaman, 2012: 388). Köyler doğal ortam ile bütünleşmiş alanları oluşturur. Dolayısıyla yörede doğaya dayalı dağcılık, trekking, yamaç paraşütü ve atlı geziler yapılabilmesi mümkündür. Doğa yürüyüşleri yerel kültürü tanıma, fındık toplanması ve diğer tarımsal ürünlerin ekilişini gözlemlene ve tanımaya olanak sağlar. Aynı zamanda ormanlar ve şelaleler (Paşaca ve Böğürtlen şelaleleri gibi) gibi bakir ve el değmemiş alanların manzarası, çeşitli flora ve fauna zenginliği de doğa yürüyüşlerinin bir parçasıdır.

Netice itibariyle; yörenin kırsal yaşam biçimi, yöresel meskenleri, örf ve adetleri ve diğer faaliyetleri yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekecek potansiyeli oluşturur. Böylece kırsal turizm ile hem doğal ve kültürel mirasın korunması hem de dünyaya tanıtılmasında önemli bir işlev yerine getirilmiş olacaktır. Aynı zamanda önemli ölçüde ekonomik bir girdinin de sağlanması gerçekleştirilecektir. Ancak bunun altyapısı mutlaka hazırlanmalıdır. Elbette ki bu yapılırken de geleneksel öğelerin ve doğanın bozulmamasına azami önem gösterilmelidir (Zaman, 2012: 389).

İlçe, olağanüstü manzaraları ve temiz havasıyla, kampçıların sıklıkla tercih edebilecekleri yerler arasında önemli bir özelliğe sahiptir. Bu bağlamda **kamp turizmi** geliştirilebilir. Büyük Düz tepesi, Sis Dağı, Dokuzgöz Yaylası, Tekgöz Kalesi ve sahil mevkiileri kamp alanı olarak uygun yerleri teşkil etmektedir.

İlçe **fotoğrafıa** ilgilenenler için de ilginç özelliklere sahiptir. Başka bir deyişle **fotoğrafçılık** aktivitesi gerçekleştirilebilir. Nitekim bölgenin hemen hemen her köşesi doğal ve beşeri özellikleri ile bu aktivite için olağanüstü görüntülerle doludur. Bu anlamda hem bölge kültürünün hem de ilginç yaşam tarzının görüntülenmesi yanı sıra tarihi yapıları, kırsal mimari tarzı, çeşitli etkinlikleri ve otantik özellikleri ile kırsal meskenleri dikkat çekici unsurlardır. Başka bir deyişle fotoğrafçılık aktivitesi yönünden bölge fotoğraf meraklıları için eşsiz karelerin yakalanabileceği yerler arasındadır. Özellikle Görele-Bayazıt-Sis Dağı foto safari yapılabilecek uygun alanı oluşturmaktadır (Paslı ve Çelikkanat, 2019: 299). Yine bu alan botanik turizmi için biyolojik çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca bölgede **jeep safari** ve **doğa yürüyüşü** vs. gibi etkinliklerde yapılabilecek potansiyel mevcuttur.

Bütün bu özellikler araştırma sahasında yüksek bir turizm potansiyeli olduğunu göstermektedir. Ancak ulusal ve uluslararası tanıtımın zayıf olması ve gerekli turizm planlamalarının yapılmayışı Görele ilçesinin turizmde ön plana çıkmamasına yol açmıştır (Koday ve Kızılkın, 2018: 106). Bu doğrultuda yapılacak olan uygulamalar ve yatırımlar ile bu potansiyel değerlendirilebilir. Bu bağlamda yetkililerin gerekli çalışmaları yapmaları Görele ilçesinde turizmin canlanmasında ve yörenin tanıtılmasında çok önemli rol oynamasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgün, A. (2016). *Giresun İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi, Yerel Halk ve Sektör Temsilcilerinin Algısı Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alaeddinoğlu, F. (2006). *Van İli'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arpacı, Ö., Zengin, B., ve Batman, O. (2012). Karaman'ın Mağara Turizmi Potansiyeli ve Turizm Açısından Kullanılabilirliği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14 (23): 59-64.
- Bekdemir, Ü. (2007). *Karadeniz Kıyı Kentleri. (Samsun Hopa Arası)*. (1. Baskı), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bekdemir, Ü. ve Sezer, İ. (2016). *Giresun İlinin Turizm Potansiyeli*, Bilimsel Eserler No:21. ISBN:978-605-9663-20-5, 1. Basım, Nobel Bilimsel Eserler.
- Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Doğanay, H., ve Zaman, S. (2013). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. (4. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, H., ve Orhan, F. (2014). Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 18 (1), s. 273-297, Erzurum.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. (1. Baskı), İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Giresun İli Doğa Koruma ve Milli Parklar İl Şube Müdürlüğü, 2021, Giresun.
- Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023), (2013). T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Giresun Şube Müdürlüğü, Giresun.
- Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020.
- Giresun İli Tabiat Turizmi Master Planı (2016-2019), (2016). T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü Giresun Şube Müdürlüğü, Giresun.
- Kaymaz, Ç.K. (2018). *Artvin İlinin Ekoturizm Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi* (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiper, P., ve Baççıl, İ. (1992). "Doğu Karadeniz Yaylaları Planlama Yaklaşımı", *Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop Bildirileri* (22-25 Haziran 1992), Turizm Bakanlığı, Turizm Eğitim Genel Müd. Trabzon.
- Koday, S., ve Kızılkın Y. (2018). Ünye İlçe Merkezinin Doğal ve Kültürel Turizm Değerleri. *4. Uluslararası Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu* (3-4-5- Mayıs 2018), Alanya.
- Koday, Z., ve Özdemir, M. (2015). Doğu Karadeniz Bölümünde Mesken Kültürü. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkic Volume 10/14 P. 811-822*, Ankara.
- Küçük, A. (2017). "Görel (Giresun) Yöresi Geleneksel Müzik Aleti Üretimi", *1. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri* (11-14 Mayıs 2017), ISBN- 978-605-65570-1-3, Antalya.

- İltar, G. (2016). *Giresun Evleri*. İstanbul: Dönence Basım ve Yayın.
- Orhan, F. (2018). Geleneksel Köy Meskenlerinin Ekoturizm Açısından Önemi: Artvin Örneği. 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi (05-08 Eylül 2018). s. 233-241, Üsküp, Makedonya.
- Orhan, F. (2019). *Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Turistik Potansiyeli Açısından Geleneksel Artvin Evleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Paslı, M.M., ve Çelikkanat P., N. (2019). Giresun İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (Ek Sayı), s. 297-306.
- Soykan, F. (2003). "Coğrafi Çevrenin Turizm Amaçlı Değerlendirilmesinde Turizm Potansiyelini Saptamanın Önemi", *Ege Üniv. Coğrafya Bölümü Sempozyumları II. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu (16-18 Nisan 2003)*, İzmir.
- Soykan, F. (2003). "Kırsal Turizm ve Türkiye İçin Önemi", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı:12, 1-11.
- Uzun, B. (2021). *Görele İlçe Merkezinin Coğrafyası* (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, S., Uzun, A., ve Terzioğlu, S. (2007). "Doğal Mirasımıza Bir Katkı: Anıt Doğu Ladini (*Picea orientalis* (L.) Link.)", *Ormanlık Dergisi*, 3(2), 42-55.
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No: 960, Fen-Edebiyat Fak. Yay No: 105, Araştırma Serisi No: 75.
- Zaman, M. (2010). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Dağ ve Yayla Turizmi*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No: 977, Edebiyat Fak. Yay No: 134, Araştırma Serisi No: 110.
- Zaman, M. (2012). *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası (Potansiyel, Alternatifler, Planlama)*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No:999, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No:137, Araştırma Serisi No:113.

İnternet Kaynakları

- URL 1, 2:** <http://www.gorele.gov.tr/ilcemiz-kaymakami-ermis-evliya-tepesi-hac-dagi-projesi-icin-doka-kalkinma-ajansina-muracaat-ettik> (Erişim Tarihi: 07.10.2022).
- URL 3:** Giresun Doğa Turizmi, <https://tomer.giresun.edu.tr/Files/ckFiles/79-123-150-29/TOMER/GIRESUN%20DOGA%20TURIZMI.pdf> (Erişim Tarihi: 07.10.2022).
- URL:4** https://www.google.com/search?q=g%C3%B6rele+eserli+mahallesi+kilisesi&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjipb-g6n4AhU5i_0HHUHQDEQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1536&bih=722&dpr=1.25# (Erişim Tarihi: 08.10.2022).
- URL5, 6:** <https://www.cavuslu.org/?pnum=47&pt=YAVUZ+SULTAN+SEL%C4%B0M+HAN+KONA%C4%9El%E2%80%A6+> (Erişim Tarihi: 10.10.2022).
- URL 7:** <https://www.cavuslu.bel.tr/cavuslu-detay/kuru-kale/> (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: Dilek, H. & Özdemir, M. (2022). Population Movements in Yavuzeli District.
Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP), 1(1), 87-102.

Submitted: Jun 27, 2022

Revised: July 4, 2022

Accepted: July 4, 2022

POPULATION MOVEMENTS IN YAVUZELİ DISTRICT

Yavuzeli İlçesinde Nüfus Hareketleri*

Harun DİLEK¹

Mustafa ÖZDEMİR²

Öz

Doğum, ölüm, göç gibi nüfusta meydana gelen değişiklikler nüfus hareketliliğini oluşturmaktadır. Yavuzeli ilçesinde de doğal ve beşerî faktörlerin etkisiyle süreç içerisinde nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Yavuzeli ilçesi nüfus hareketliliği yönünden incelendiği zaman nüfus miktarında yıllar içerisinde dalgalanmalar göze çarpmaktadır. 2021 verilerine göre 22658 kişinin yaşadığı Yavuzeli ilçesi Gaziantep il sınırlarında yer almaktadır. Özellikle 1935-2021 arası nüfus verileri bu çalışmada değerlendirilirken Türkiye İstatistik Kurumunun Genel Nüfus Sayımı ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları dikkate alınmıştır. 44 mahalleye sahip olan Yavuzeli ilçesinde 5 mahalle ilçe merkezini oluştururken 39 mahalle/köy diğer kırsal kesim yerleşmelerini teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yavuzeli, Nüfus, Göç

Abstract

Some changes like birth, death and migration happening in population constitute the population movement. Within the process, the population movement has occurred in Yavuzeli District with the effect of both natural and human factors. When Yavuzeli District is examined in terms of population movement, the fluctuations in the quantity of population within years draw attention. According to the data of year 2021, Yavuzeli District where 22658 people live, is located in Gaziantep provincial border. Especially, while the data between year 1995 and year 2021 was being evaluated in this study, Turkish Statistical Institute- General Census of Population and Adress-Based Polulation Registration System results were taken into consideration. In Yavuzeli District owning 44 neighborhoods, while the county town is consisted of 5 neighborhoods, the other rural settlements are constituted by 39 neighborhoods.

Keywords: Yavuzeli, Population, Migration

---

* Bu çalışma Prof. Dr. Musta Özdemir danışmanlığında hazırlanan "Yavuzeli İlçesinin Coğrafyası" adlı yüksek lisans tezindeki çeşitli bilgilerin detaylandırılmasıyla tamamlanmıştır.

¹ Sorumlu Yazar, Uzman- Coğrafya Öğretmeni, MEB, Gaziantep. harundilek2527@gmail.com) ORCID ID.https://orcid.org/0000-0001-7326-9068

² Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum. mudemir@atauni.edu.tr) ORCID ID.https://orcid.org/0000-0001-7101-1119

1. GİRİŞ

Bir bölgenin nüfus miktarı, cinsiyeti, yaş dağılımı gibi özellikleri o yerin doğal ve beşerî coğrafya özellikleriyle bağlantılıdır (Doğanay ve Orhan, 2014:31). İnsanlar yaşamın her kademesinde doğal çevre ile etkileşim halinde olmuştur. Bu doğal çevreyi etkilemiş, ondan etkilenmiş ve neticede coğrafi çevre meydana getirmiştir (Tanoğlu, 1969:7-8). Coğrafya'nın konusu sadece mekân değildir. Küresel çevre krizlerinin mekanlara etkisi ile nüfus üzerindeki tesiri de mekânsal süreçler ve coğrafi bakış açısıyla geçmişten geleceğe ilişkilendirilmelidir (Özgür, 2016:5). Belirli bir alanda meydana gelen doğumlar, ölümler, doğal afetler, salgın hastalıklar; yine o yerdeki kültür, yürütülen ekonomik faaliyetin türü gibi doğal ve beşerî sebepler nüfus miktarı üzerinde etkili olabilmektedir. Nüfus miktarındaki hareketlilik neticesinde ise yerleşmelerin çehresi farklılaşabilmektedir. Yavuzeli ilçesinde ise nüfus hareketliliği yıllar içerisinde değişiklik göstermektedir. Bu hareketlilikte geçmişten günümüze yaşanan ilçe idari sınırlarındaki değişiklikler, göçler, belirli kırsal kesimlerinde gerçekleşmiş doğal afetler gibi etkenler rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Suriye sınırında olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Fransızların işgalinden kurtulmuş, Rus işgali sebebiyle Doğu Anadolu'dan gelenlere ev sahipliği yapmış, Rus işgalinin sonra ermesiyle belirli bir kısmı geri dönmüş olsalar bile yaşamını burada devam ettirenleri bünyesinde barındırmaya devam etmiştir (Arınç,2011:396). Yavuzeli Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde ve Gaziantep il sınırları içerisinde yer almaktadır. Karadağ dağlık kütesinin güney kesiminde, Merzimen Çayı ile Fırat Nehri su kavuşumu yakınlarında kurulmuş olan yerleşme, Gaziantep ilinin doğusunda yer almaktadır. Toplamda 44 mahalleye sahip olan Yavuzeli'nin ilçe merkezi, nüfus özellikleri ve yürütülen ekonomik faaliyetler de dikkate alındığında kasaba statüsündedir. Nüfusun geçim kaynağını başta ziraat olmak üzere birincil ekonomik faaliyetler oluşturmaktadır. Turizme yönelik olarak son dönemlerde yapılan yatırımlar sonucu hizmet sektöründe çalışan sayısında artış olması mümkündür.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada Yavuzeli ilçesinin (Gaziantep) nüfus özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle aktif nüfusun iş kollarına dağılımında birincil ekonomik faaliyetlerdeki oranının fazla olduğu Yavuzeli ilçesinde, nüfusun doğal faktörlere ne denli bağımlı olarak gelişme gösterdiği ve bu şartları etkileme üzerindeki yetersiz kalışı çeşitli coğrafi verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Haritalandırmada gerekli olan veriler belirli kamu kuruluşlarından toplanmış, bu veriler tablo ve grafiklerle bir araya getirilmiş, arazi çalışmaları ve saha araştırmaları yapılmış ve tüm sentezlemeler yapılırken coğrafi prensipler ön planda tutulmuştur.

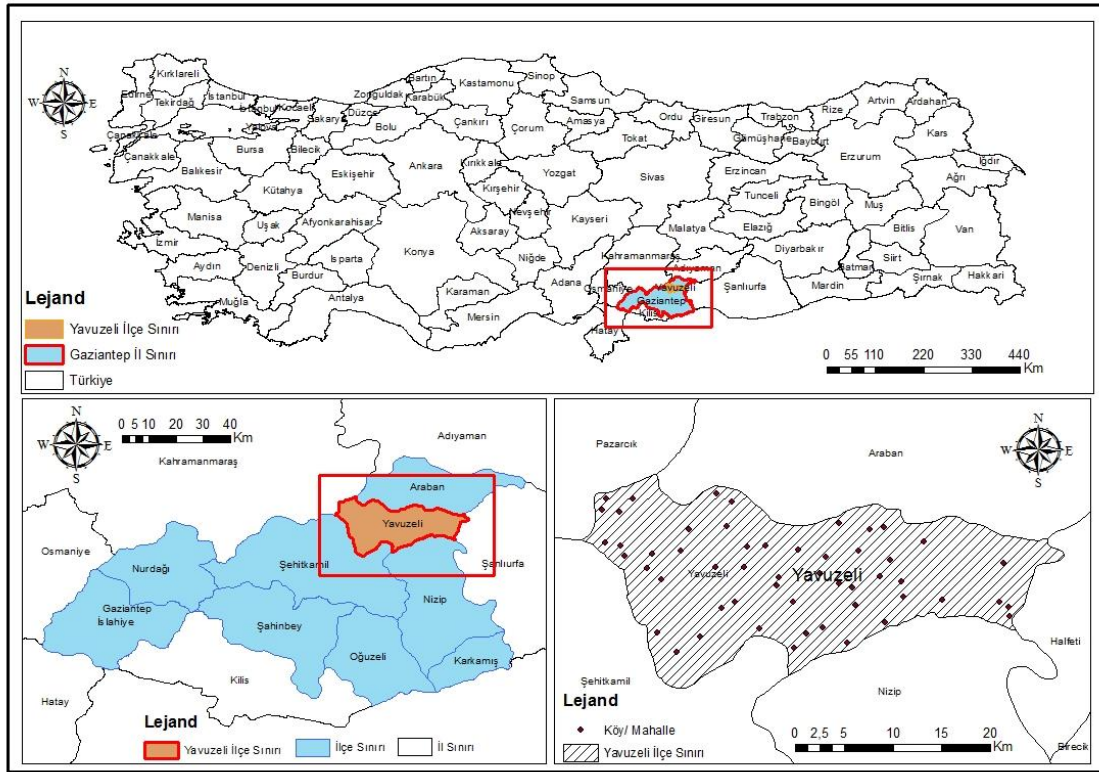
Sayısal verilerin toplanması amacıyla da gerekli resmi kurum ve kuruluşlardan sağlanan sayısal verilerle nicel; arazi çalışması, yerinde yapılan gözlemler hem mevcut bulunan hem de araştırmacı tarafından hazırlanan haritalar gibi nitel yöntemler birlikte değerlendirilendirilerek karma desenli bir yöntem izlenmiştir. Harita çizimleri ArcGIS 10.5 programı üzerinden oluşturulmuştur. Gerekli olan veriler, HGM, TÜİK, Tarım ve Orman Müdürlüğü, Yavuzeli Belediyesi gibi kurumlardan; Dem verisi USGS Earth Explorer internet sitesinden temin edilmiş bunlara ilave olarak Google Earth ve HGM Atlas Küre programlarından faydalanılmıştır. HGM internet sitesinden de idari sınırları temin edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma sahasında nüfus miktarı ve artış hızını etkileyen en önemli faktörler doğumlar, ölümler ve göç olmuştur. Ayrıca yerleşmenin tarihi gelişiminde birçok defa idari anlamda yer aldığı birim değişmiş, kendi bünyesindeki köy sayılarında yaşanan hareketliğe bağlı olarak nüfus miktarında da ciddi farklılıklar yaşanmıştır. İlçede ekonomik faaliyetlerde birincil ekonomik faaliyetlerin ön planda olduğu tespit edilmiş, son dönemlerde ise kamu yatırımlarının artmasına bağlı olarak üçüncül ekonomik faaliyetlerdeki istihdam oranında artış belirlenmiştir.

3.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi, Nüfus Miktarı ve Artışı

Yerleşmelerin coğrafi konumları değişkenlik göstermemektedir fakat buldukları konumun önemi tarihi süreçler içerisinde hareketlilik arz eder ve süreç içerisinde fiziki şartlar aynı kalsa bile beşerî faaliyetlerin etkisiyle yerleşmelerin önemi de değişmektedir (Tanoğlu, 1969:9-10). Yavuzeli Orta Çağ'da Barzaman isminde bir kale yerleşmesi olup 962 yılında Bizanslılar tarafından işgal edilmiş ve daha sonra da Ermeni beyliğinin hakimiyetine girmiştir. 1150 yılında Selçuklu egemenliğinde olan yerleşme 1268'de tekrardan Memluk egemenliğine dahil olmuştur (Blömer ve Engelbert, 2011:195).

Harita 1. Yavuzeli İlçesinin Lokasyon Haritası

Tablo 1. Yavuzeli'nin Geçmişten Günümüze Yer Adları, İdari Statüsü ve Bağlı Olduğu Birimleri

Yer Adı	İdari Statüsü	Bağlı Olduğu Birim
Yavuzeli (Cingife) 16.yy: Merzman 1889: Cinkife 1958: Yavuzeli	Nahiye (1530-1690)	Birecik-Halep Eyaleti
	Nahiye (1871-1880)	Rumkale-Urfa-Halep Vilayeti (Salname)
	Nahiye (1883)	Birecik-Urfa-Halep Vilayeti (Salname)
	Nahiye (1889-1897)	Rumkale-Urfa-Halep Vilayeti (Salname)
	Nahiye (1926)	Nizip-Gaziantep
	Kaza (İlçe)1958	Gaziantep

Kaynak: (Sezen, 2017:804).

Yavuzeli 1530-1897 yılları arasında Halep'e bağlı bir nahiye yerleşmesi durumunda iken, 1926'da Gaziantep ilinin Nizip ilçesine dahil olmuştur. 1958 yılında ise Yavuzeli adıyla Gaziantep'in ilçesi statüsüne yükselmiştir. Yerleşme 16.yy'de Merzman, 1889'da Cinkife ve 1958'de Yavuzeli isimlerini almıştır (Tablo 1).

Tablo 2. 16. Yüzyılda Merzuman Nahiyesinin Yıllara Göre Nüfus Sayıları ve Artış Oranları (1536-1584)

YILLAR	1536		1584		1536-1584
	Nüfus	Toplam Nüfusa Oranı (%)	Nüfus	Toplam Nüfusa Oranı (%)	Nüfus Artış Oranı (%)
Müslümanlar	1314	31,4	1822	27,95	38,66
Konar-Göçer Teşekküller	645	15,34	2295	35,22	255,81
Rumkale	1921	45,68	1862	28,56	-3,16
Muaf	50	1,18	20	0,3	-150
Gayr-i Müslim	276	6,56	520	7,97	88,4
TOPLAM	4206	100	6519	100	55

Kaynak: (Yılmaz, 1996:121).

İlçenin 1536-1584 yılları arasındaki nüfus özellikleri incelendiği zaman 1536 yılında toplam nüfusun 4206 olduğu, bu miktar içerisinde de en fazla nüfusun %45,68 oranla Rumkale’de yaşadığı görülmektedir. 1584 yılına gelindiği zaman ise toplam nüfusun 6519 kişiye ulaştığı fakat bu kez nüfusun oranlamasında ilk sıraya %35,22 ile konar-göçer teşekküllerin geldiği göze çarpar (Tablo 2).

Tablo 3. 16. Yüzyılda Merzuman Nahiyesinin Yıllara Göre Müslüman ve Gayr-i Müslim Köy Sayıları (1523-1584)

YILLAR	Müslüman Köy	Gayr-i Müslim Köy	Toplam
1523	15	-	15
1536	31	1	32
1552	33	1	34
1571	34	1	35
1584	35	1	36

Kaynak: (Yılmaz, 1996:114).

Merzuman nahiyesinin 1523-1584 yılları arasındaki Müslüman ve Gayr-i müslim köy sayılarına bakıldığı zaman ise 1523 yılında bulunan 15 köyün hepsinin Müslüman köy olduğu, takip eden yıllardan 1536'da bu köylere 1 gayr-i müslim köyünün eklendiği görülmektedir. 1584'te ise Müslüman köy sayısı 35'e yükselmiş iken gayr-i müslim köy sayısı 1 adet ile sabit kalmıştır (Tablo 3).

Tablo 4. Yavuzeli Kasabası ve Diğer Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Gelişimi (1935-2020)

SAYIM DEVRESİ	Yavuzeli Kasaba Nüfusu	Yıllık Artış Hızı (%)	Diğer Kırsal Nüfus	Yıllık Artış Hızı (%)	TOPLAM	Yıllık Artış Hızı (%)
1935	437	-	9899	-	10336	-
1940	434	-0,1	15658	11,6	16092	11,1
1945	514	3,7	16065	0,5	16579	0,6
1950	597	3,2	19587	4,4	20184	4,3
1955	743	4,9	10343	-9,4	11086	-9
1960	988	6,6	11227	1,7	12215	2,0
1965	1638	13,2	12329	1,9	13967	2,9
1970	2332	8,5	12997	1,1	15329	1,9
1975	2632	2,6	13967	1,5	16599	1,7
1980	3011	2,9	14132	0,2	17143	0,7
1985	4606	10,6	16254	3,0	20860	4,3
1990	6864	9,8	17091	1,0	23995	3,0
2000	7743	1,3	16666	-0,2	24409	0,2
2007	4410	-6,1	16708	0,08	21118	-1,9
2010	3992	-3,1	17486	1,6	21478	0,6
2015	3839	-0,8	17596	0,1	21435	-0,04
2020	4191	1,8	18361	0,9	22552	1,0
2021	4287	2,3	18371	0,1	22658	0,5

Kaynak: (www.mku.edu.tr), (www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr), Başbakanlık DİE İstatistikleri ve TÜİK, 1935-2021.

Cumhuriyetin ilanından sonraki veriler ışığında Yavuzeli’nde sayım devreleri incelendiği zaman ulaşılan en eski nüfus verisi yılı 1935 olup, bu yılda toplam nüfus 10336 kişidir. Günümüzde Yavuzeli kasabasını oluşturan Cinkife yerleşmesinin nüfusu 437 kişi, diğer kırsal yerleşmelerin nüfusu ise 9899 kişidir (Tablo 4).

Cinkife’de 1935-40 arası devrede nüfus artış hızı azalmış diğer kırsal yerleşmeler ve nahiye genelinde nüfus artış hızı yükselmiştir. Kasaba’nın nüfus artış hızı %0,1’dir. Sayım devreleri içerisinde en yüksek nüfus artış hızının gerçekleştiği diğer kırsal yerleşmelerin nüfus artış hızı %11,6’dır (Tablo 4).

Cinkife’de nüfus artış hızının yükselerek sıfırın üstüne çıktığı 1940-45 arası devrede nüfus artış hızı %3,7 ve nüfus miktarı 514 kişidir. Diğer kırsal yerleşmelerle birlikte toplam nüfus 16579 kişiye yükselmiştir (Tablo 4).

Yavuzeli’nde 1945-50 arası devre incelendiği zaman kasaba nüfusu artış göstermeye devam etmiştir. Bu devrede kasabanın nüfus miktarı 597 kişi ve diğer kırsal yerleşmelerin nüfus artış hızı %4,4 artış göstererek 19587 kişiye ulaşmıştır (Tablo 4).

Ülkemizde 1940-50 döneminin sonlarında 2. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkilerinin ortadan kalkmasına ve sağlık alanındaki gelişmelere bağlı olarak ölüm oranlarında azalmalar yaşanmıştır. Bundan sonraki 1950-60 arası devrede şehirleşme faaliyetleri yoğunlaşmış ve sağlık alanındaki gelişmelerde yükselmeye devam etmiş. Özellikle kırsal kesimden kentlere göçler yaşanmıştır (Kasarıcı, 1996:255-257). Cinkife’de 1950-55 arasında yıllık artış hızı %4,9 olup diğer kırsal yerleşmelerde sayım devreleri içerisindeki en düşük nüfus artış hızı tespit edilmiştir. Nüfus miktarı 9244 kişi azalma göstermiş nitekim bu devredeki nüfus artış hızı ise %9,4’tür. İlçe geneli nüfus miktarı 9098 kişi azalmış ve 11086 kişiye düşmüştür. Bu devredeki bu denli azalışın sebebi idari bölünüşteki değişikliklerdir. Bir önceki sayım devresinde 53 olan köy sayısı bu devrede 27’ye düşmüştür (Tablo 4).

Yavuzeli 1958 ‘de ilçe statüsü elde etmiş ancak Yavuzeli ilçesinin merkezini oluşturan ve eski adı Cinkife olan yerleşme bir kasaba statüsündedir. Nüfus miktarının ve artış hızının tüm yerleşmeler için tekrardan artıya geçtiği 1955-60 arası devrede ise kasaba nüfusunu 988 kişiye diğer kırsal yerleşmelerin nüfusu 11227 kişiye ilçe toplam nüfusu ise 12215 kişiye yükselmiştir (Tablo 4).

Kasaba nüfus artış hızının sayım devreleri içerisinde en yüksek olduğu 1960-65 arası devrede nüfus miktarı 1638 kişiye, toplam nüfus ise 13967 kişiye ulaşmıştır. Yüksek artış hızını yaşasa bile toplam artış içerisinde ciddi bir değişim oluşturamamıştır (Tablo 4).

Bir sonraki devremiz 1965-70 arasında ise kasaba nüfus artış hızı %8,5’e gerilemiş nüfus miktarı ise 2332 kişiye yükselmiştir. İlçe geneli nüfus artış hızı %1,9 olup nüfus miktarı 13967 kişi olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 4).

İlçe geneli nüfus artış hızının %1,7 ve nüfus miktarının 16599 kişi olduğu 1970-75 arası dönemde, kasabada nüfus miktarı bir önceki devreye göre 300 kişi artarak 2632 kişiye ulaşmıştır. Diğer kırsal yerleşmelerde ise nüfus miktarı 970 kişi artarak 13967 kişi olmuştur (Tablo 4).

Toplam nüfus miktarının ilçe genelinde 544 kişi arttığı 1975-80 arası dönemde kasaba nüfusu artış hızı %2,9, diğer kırsal yerleşmeler ise 165 kişi yükselerek nüfus artış hızı %0,2 olmuştur. İlçe genelinde ise nüfus artış hızı %0,7 olup nüfus miktarı 17143 kişiye yükselmiştir (Tablo 4).

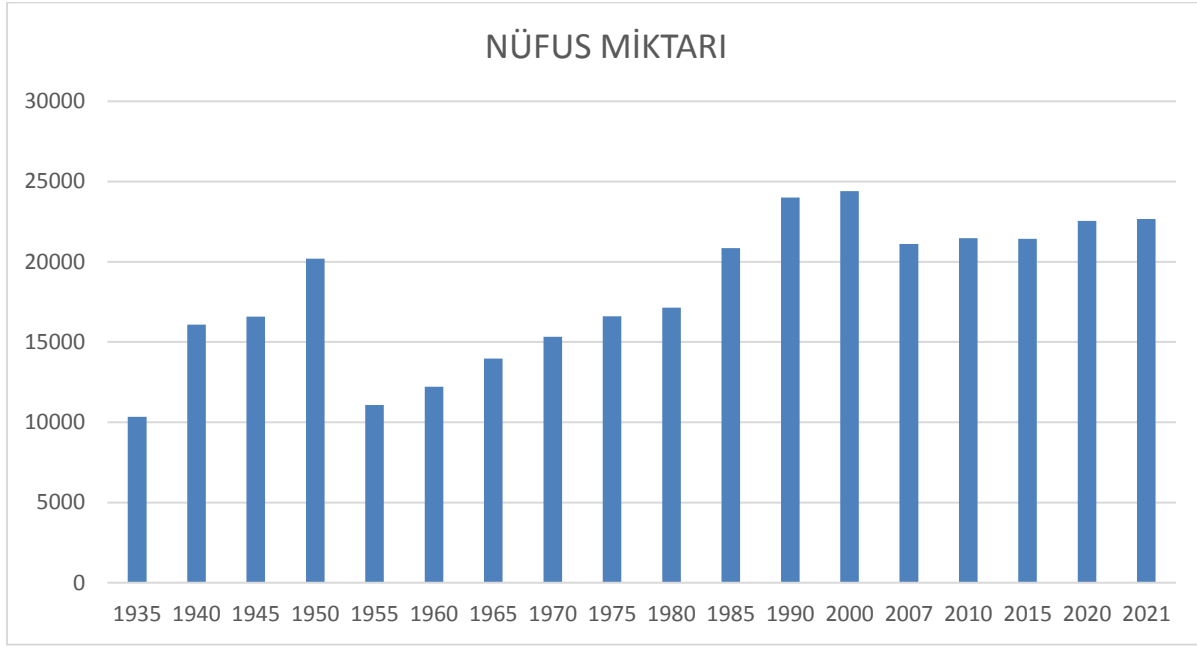
Takip eden sayım devremizde kasabada nüfus miktarı 1595 kişi yükselmiş ve bu devrenin artış hızı ise kasabada %10,6 olmuştur. Diğer kırsal yerleşmelerde artış hızı %3,0, ilçe geneli artış hızı ise %4,3’tür. Nüfus miktarı açısından incelendiği zaman ise 1980-85 arası devrede ilçe nüfusu 20860 kişiye ulaşmıştır (Tablo 4).

Bir sonraki devre olan 1985-90 arası dönemde kasabanın nüfusu %9,8’lik artışla 6864 kişiye ulaşmıştır. Diğer kırsal yerleşmelerin nüfus %1,0 artışla 17091 kişiye ve ilçe geneli nüfusu %3,0 artışla 23995 kişiye ulaşmıştır (Tablo 4).

Süre olarak 10 yıllık süreyi kapsayan bir sonraki devrede 1990-2000 arası ilçe geneli toplam nüfusu %0,2 artışla 20478 kişiye yükselmiştir. Kasaba nüfusu %0,2 düşüşle 16666 kişiye gerilemiş ve kasaba nüfusu ise %1,3 artışla 7743 kişiye yükselmiştir (Tablo 4).

Bu tarihten sonra sırasıyla kasabada 2000-2007 arası devrede %6,1 nüfus artış hızıyla nüfus miktarı 4410 kişiye, 2007-2010 arası devrede %3,1 artış hızıyla 3992 kişiye, 2010-2015 arası devrede %0,8 artış hızıyla 3839 kişiye gerilemiştir. 2015-2020 arası devrede ise kasabanın nüfus artış hızı tekrardan pozitif değere geçerek %1,8 artış hızıyla 4191 kişiye yükselmiştir. Diğer kırsal yerleşmelerin 2000-2007 arası devrede nüfus artış hızı %0,08 olup nüfus miktarı 16708 kişiye, 2007-2010 arası devrede nüfus artış hızı %1,6 olup nüfus miktarı 17486 kişiye, 2010-2015 arası devrede nüfus artış hızı %0,1 olup nüfus miktarı 17596 kişiye ve son devremiz olan 2015-2020 arası devrede ise diğer yerleşmelerin nüfus artış hızı %0,9, nüfus miktarı ise 18361 kişiye yükselmiştir. İlçe geneli nüfus artış hızı 2000-2007 arası devrede %1,9

olup nüfus miktarı 21118 kişiye gerilemiş, 2007-2010 arası devrede nüfus artış hızı %0,6 nüfus 17596 kişiye yükselmiş, 2010-2015 arası devrede nüfus artış hızı %-0,04 olup nüfus miktarı tekrardan azalma göstererek 21435 kişiye gerilemiştir. 2015-2020 arası devrede ise ilçenin nüfus artış hızı %1,0 olup nüfus miktarı 22552 kişi olarak tespit edilmiştir. En son veri olan 2021 yılına göre kasaba nüfus artış hızı %2,3 artış göstererek nüfus miktarı 4287 kişiye, diğer kırsal yerleşmelerin nüfus artış hızı %0,1 artı ile 18371 kişiye ve ilçe geneli nüfus miktarı ise 22658 kişiye ulaşmıştır (Tablo 4).

Şekil 1. Yavuzeli İlçesinin Sayım Devrelerine Göre Nüfus Gelişimi (1935-2021)

3.2. Doğumlar ve Ölümler

Nüfus; doğum, ölüm, göç gibi olaylar sonucunda sürekli olarak hareket eden, dağılışı da durmadan değişkenlik gösteren, sayımlar vasıtasıyla bile sayısı tam olarak tespit edilemeyen ve sayım yapılamayan yerlerde ise miktarına tahminler sonucu ulaşılabilen bir olaydır (Tanoğlu, 1969:39). Doğumlar ve ölümler ise bir yerleşim yerinde nüfusun gelişim seyri açısından temel prensiplerdir. Bu bahsi geçen iki olgu, o yerleşim yerinin gelişmişlik seviyesinden oldukça etkilenmektedir. Nitekim gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerin eğer artış hızını artırıcı yöndeki politikalarda başarı sağlayamamışsa doğum oranlarında ciddi azalma kendini göstermektedir. Buna ilave olarak gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde sağlık hizmetlerindeki iyileşmelere paralel olarak ölüm oranları da genel olarak azalmaktadır.

Tablo 5. Yavuzeli’nde Genel Doğum ve Genel Ölüm Oranları (2019)

Yıl	Doğum Sayısı	15-49 Arası Kadın Nüfus	Genel Doğum Oranı* (binde)
2019	516	7541	68,4
Yıl	Ölüm Sayısı	Toplam Nüfus	Genel Ölüm Oranı** (binde)
2019	116	22205	5,2

Kaynak: TÜİK verileri, (Tümertekin, 1978:87), (Doğanay,1995:160).

* **Formül:** Genel Doğum Oranı= (Doğumlar Toplamı/15-49 yaş arası kadın nüfus) x 1000
(Doğanay, H., 1995:160 (Tümertekin. E., “Beşerî Coğrafya’ya Giriş”, 1978:87’den naklen)).

** **Formül:** Genel Ölüm Oranı= (Ölümler Toplamı/ Toplam Nüfus) x 1000
(Doğanay, 1995:160).

Genel doğum ve ölüm oranlarına ait verileri incelendiği zaman genel doğum oranının; doğumların fazla olması sebebiyle binde 68,4 ve genel ölüm oranının ise binde 5,2 olduğu görülmektedir. Genel doğum-ölüm oranları kıyaslandığında, genel ölüm oranının daha düşük olmasının nedeni; genel doğum oranının yalnızca 15-49 yaş arasındaki kadın nüfusa uygulanmasına karşılık, genel ölüm oranının toplam nüfus miktarına oranlanmasındandır (Tablo 5).

3.3. Cinsiyet ve Yaş Yapısı

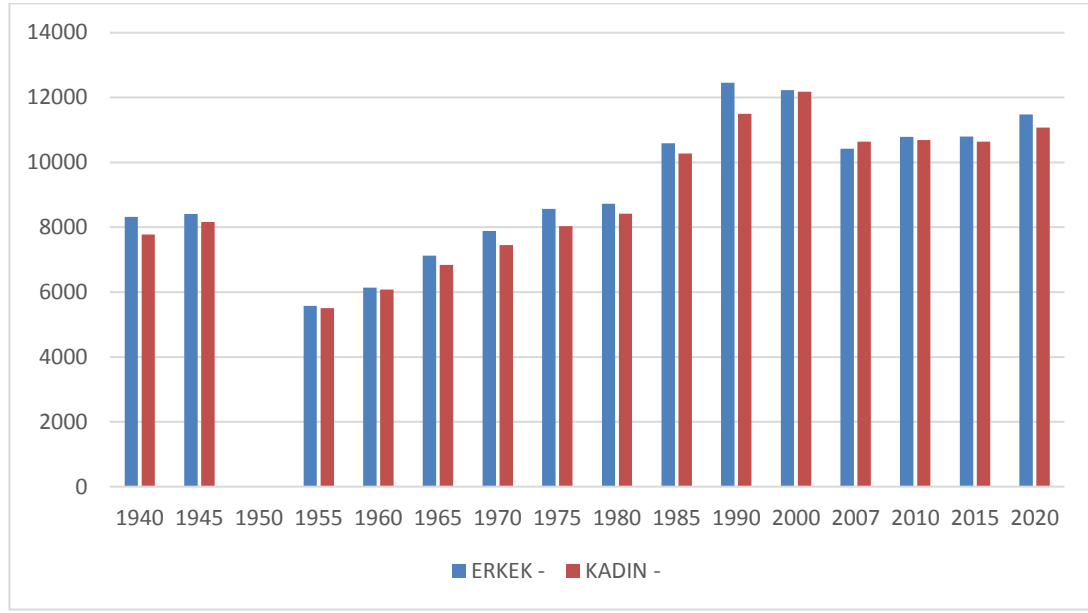
Yerleşmelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı önem arz etmektedir. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı belirlenerek nüfusun yapısal özellikleri tespit edilebilir. Nüfusun cinsiyet yapısında süreç içerisinde meydana gelen değişiklikler, nüfusun hareketliliği açısından bilgiler vermektedir. Yine yaş yapısının verileri yardımıyla aktif ve bağımlı nüfuslar tespit edilip; eğitim, sağlık gibi demografik yatırımlar ve bunlara yönelik politikalar şekillenebilmektedir.

Tablo 6. Yavuzeli İlçesi Cinsiyet Durumu (1935-2020)

SAYIM YILI	ERKEK	%Si	KADIN	%Si	TOPLAM
1935	-	-	-	-	10336
1940	8316	51,7	7776	48,3	16092
1945	8413	50,7	8166	49,3	16579
1950	-	-	-	-	20184
1955	5576	50,3	5510	49,7	11086
1960	6141	50,3	6074	49,7	12215
1965	7127	51	6840	49	13967
1970	7880	51,4	7449	48,6	15329
1975	8566	51,6	8033	48,4	16599
1980	8723	50,9	8420	49,1	17143
1985	10589	50,8	10271	49,2	20860
1990	12460	51,9	11495	48,1	23995
2000	12228	50,1	12181	49,9	24409
2007	10418	49,3	10640	50,7	21118
2010	10792	50,2	10686	49,8	21478
2015	10793	50,4	10642	49,6	21435
2020	11480	50,9	11072	49,1	22552

Kaynak: (www.mku.edu.tr), (www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr), Başbakanlık DİE İstatistikleri ve TÜİK, 1935-2020.

Sayım devreleri detaylı incelendiği zaman 1940'ta erkek oranı %51,7, kadın oranı %48,3'tür. 1955 sayım devresine kadar erkek oranı azalarak %50,3'e gerilemiş, kadın oranı ise yükselmeye geçerek %49,7'ye ulaşmıştır. 1960'ta oranlar bir önceki devre ile aynı kalmış ve 1975'e kadar erkek nüfus miktarı 2425 kişi artış göstererek oranı %51,6'ya ulaşmış, kadın nüfus oranı da gerileyerek %48,4'e düşmüştür. Bu devreyi takip eden 1980'de erkek nüfus oranı %50,9'a düşmüş iken kadın oranı %49,1'e yükselmiştir. Bir sonraki devrede tekrardan erkek oranı artış göstermiş, kadın oranı ise düşmüştür. 1990'da erkek oranı %51,9'a yükselirken, kadın oranı %48,1'e gerilemiştir. 1990-2007 yılları arasında erkek oranı azalmış, kadın oranı yükselmiştir. 2007'den 2020'ye kadar erkek nüfus oranı sürekli artarak sırasıyla 2007'de %49,3, 2010'da %50,2, 2015'te %50,4 ve 2020'de %50,9'a ulaşmıştır. Kadın nüfus oranı ise bahsedilen aralıkta sürekli azalma göstermiş ve 2020 verilerine göre %49,1'e düşmüştür (Tablo 6).

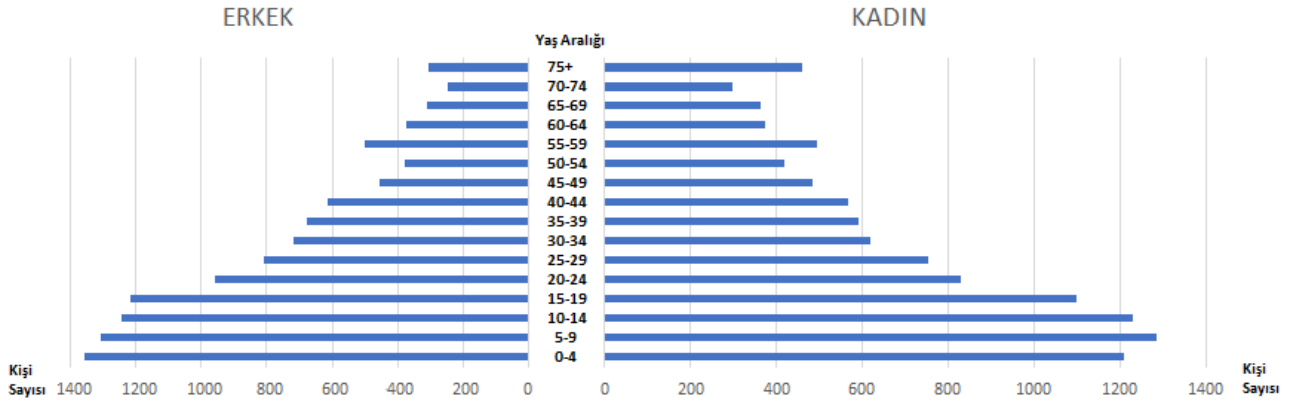

Şekil 2. Yavuzeli İlçesi Cinsiyet Durumu (1935-2020)

Yaş Grubu	ERKEK	%si	KADIN	%si	TOPLAM	%si
0-14	3913	34,1	3722	33,6	7635	33,9
15-64	6705	58,4	6230	56,3	12935	57,4
65+	862	7,5	1120	10,1	1982	8,7
TOPLAM	11480	100,0	11072	100,0	22552	100,0

Kaynak: TÜİK verilerinden.

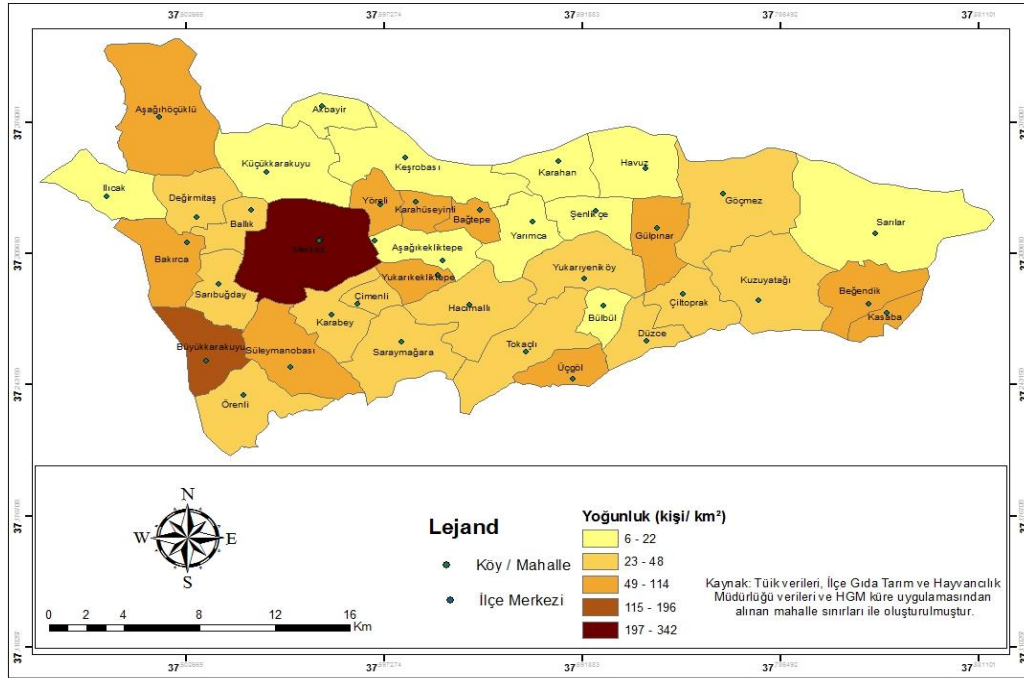
Doğum, ölüm, cinsiyet durumu gibi özellikler nüfus piramitleri yardımıyla belirlenebilmektedir. Hem dar aralıklı hem de geniş aralıklı yaş grupları nüfus piramitleriyle ortaya konularak; çalışma çağındaki aktif nüfus grubu, eğitim görecekt nüfus grubu gibi özellikler de yine nüfus piramitleri vasıtasıyla tespit edilebilmektedir (Diler, 2021:260). Yavuzeli'nin geniş aralıklı yaş yapısı incelendiğinde toplam nüfus içerisinde en fazla orana sahip olan grubun %57,4 ile aktif nüfus grubu olduğu görülür. Hem erkeklerde hem de kadınlarda aktif nüfus oranı bağımlı nüfus oranlarından daha fazladır. Bağımlı nüfus oranlarının toplamı %42,6'dır. Genç bağımlı nüfus oranı %33,9 ve yaşlı bağımlı nüfus oranı %8,7'dir. Erkeklerde genç bağımlı nüfus oranı kadın genç bağımlı nüfus oranından daha fazla iken, kadınlarda yaşlı bağımlı nüfus oranı erkek yaşlı bağımlı nüfus oranından fazladır. Bu durum ise Yavuzeli'nde kadınlarda ortalama yaşam süresinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Tablo 7).

Şekil 3. Yavuzeli İlçesi Nüfus Piramidi

3.4. Nüfus Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus dağılışı çevre ile nüfus arasındaki etkileşimi gözler önüne seren en önemli unsurlardan biridir. Nüfus, birtakım beşerî ve fiziki coğrafya unsurlarından etkilendiği için hiçbir yerde eşit şekilde dağılışı göstermez (Bulut, 2000:32). Çalışma sahasının nüfus yoğunluğu ve dağılışı üzerinde iklim, yeryüzü şekilleri, su kaynakları ve toprak gibi fiziki faktörlerin etkisinin ilk sırada olduğu görülmektedir (Yılmaz ve Sevindi,2021:302). Akdeniz iklimi ile Karasal iklimin etkilerinin görüldüğü çalışma sahasında özellikle yaz kuraklığı belirgindir (Dilek ve Özdemir,2021:172). Yer yüzü şekilleri açısından doğu-batı uzanımlı bir ovaya sahip olan Yavuzeli, köylerinin büyük bir çoğunluğunu bu ovada barındırmaktadır. Genellikle Merzimen çayı ve bu çayı besleyen mevsimlik/sürekli kollar etrafında kurulan köy yerleşmeleri ise su kaynaklarının nüfus dağılışı üzerindeki etkisini göstermektedir. İlçe nüfusunun en yoğun olduğu kesimin ilçe merkezini oluşturan mahalleler olması, nüfus dağılışı üzerinde beşerî ve ekonomik faktörlerin de etkin rol oynadığını göstermektedir. Hem nüfus hem de yürütülen ekonomik faaliyetler açısından kasaba statüsünde olan ilçe merkezi, ilçenin diğer kırsal yerleşmelerine nazaran ticari faaliyetlerin daha yoğun olarak yaşandığı alandır.

Harita 2. Yavuzeli İlçesinin Nüfus Yoğunluğu Haritası (2021)

Tablo 8. Yavuzeli’nde Mahallelere Göre Nüfus Yoğunlukları (2021)

MAHALLE ADI	YÜZÖLÇÜMÜ (km ²)	NÜFUSU	NÜFUS YOĞUNLUĞU (kişi/km ²)	MAHALLE ADI	YÜZÖLÇÜMÜ (km ²)	NÜFUSU	NÜFUS YOĞUNLUĞU (kişi/km ²)
Merkez	12,55	4287	342	Karabey	9,7	298	31
Akbayır	9,49	215	23	Karahan	17,12	125	7
Aşağihöçüklü	27,28	436	16	Karahüseyinli	3,34	150	45
Aşağıkayabaşı	3,57	119	33	Kasaba	5,95	317	53
Aşağıkekliktepe	8,7	146	17	Keşrobası	37,04	239	6
Bağtepe	4,3	215	50	Yukarıkekliktepe	5,1	297	58
Bakırca	16,15	1075	67	Kuzuyatağı	20,48	566	28
Ballık	20,05	629	31	Küçükkarakuyu	18,31	221	12
Beğendik	8,55	533	62	Saraymağara	11,93	504	42
Bülbül	5,06	114	23	Sarıbuğday	8,09	315	39
Örenli	5,6	287	51	Çimenli	3,2	91	28
Büyükkarakuyu	18,8	3641	194	Sarılar	46,62	620	13
Çiltoprak	10,07	485	49	Süleymanobası	15,40	1795	117
Değirmitaş	6,88	333	48	Şenlikçe	13,97	316	23
Düzce	7,02	218	31	Tokaçlı	18,48	743	40
Göçmez	12,76	459	36	Üçgöl	6,95	605	87
Gülpınar	6,26	300	48	Yarımca	8,85	168	19
Hacımallı	15,7	449	29	Yeniyurt	14,25	184	13
Havuz	17,44	226	13	Yörelî	9,17	488	53
Ilıcak	10,89	103	9	Yukarıyeniköy	12,81	346	27

Kaynak: TÜİK, İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ve www.atlasbig.com

Yavuzeli ilçesi mahallelere göre nüfus yoğunlukları açısından incelendiği zaman en fazla nüfus yoğunluğu Cingife, Cumhuriyet, Fevzi Çakmak, Hürriyet ve Sultan Selim mahallelerinden oluşan km²ye 342 kişinin düştüğü ilçe merkezi olduğu görülmüştür. Yine Büyükkarakuyu ve Süleymanobası mahallelerinde yoğunluk 100 kişinin üzerindedir. Nüfus

yoğunluğunun en az olduğu mahalle ise km²'ye 6 kişinin düştüğü Keşrobası'dır. Ilıcak ve Karahan mahallelerinde ise yoğunluk 10 kişinin altındadır (Tablo 8).

3.5. Göçler

Yerleşim yerlerinin nüfus sayısını belirleyen en önemli etkenlerden biri ekonomik faaliyetlerdir. Bir yerleşim yerinde meydana gelen değişiklikler sonucunda nüfus miktarı artar veya azalır. Bu artış ve azalışa etki eden faktörlerden biri gerek doğal gerekse beşerî ve ekonomik sebepler neticesinde gerçekleşen göç olayıdır. Göçe sebep olan itici ve çekici faktörler sonucunda yerleşim alanlarının çehresi değişmekte ve neticede birtakım mekânsal etkiler ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde genel olarak gelişmişlik seviyesi düşük olan bölgeler ve kırsal yerleşmeler göç vermekte, bu alanlardaki nüfus miktarları azalış göstermekte iken; gelişmişlik seviyesi daha yüksek olan bölgeler ve kentsel yerleşmeler ise göç almakta ve bu yerleşmelerin nüfus miktarları yükselmektedir (Yazıcı, Akpınar ve Şahin,2005:19) .Göçe daha çok aktif nüfus ve bu nüfusun içerisinde bulunan nitelikli insanlar katıldığı için, göç veren yerlerde kalifiye insan ihtiyacı oluşabilmekte, neticesinde göç veren yerleşmenin sosyo-ekonomik yapısı değişmektedir (Yakar, 2012:131). Ülkemizde 20. yy'nin ikinci yarısından itibaren iç göçler hız kazanmış, nüfusun önemli bir bölümü doğduğu yerleşmenin dışında yaşamını devam ettirmiş ve neticede sosyo-ekonomik özellikler ülkemizde yeniden şekillenmiştir (Yakar, 2013:32). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden, bu bölgelerin veya diğer bölgelerin kentlerine yapılan göçler neticesinde hem göç alan kentlerin hem de göç veren yerleşmelerin mevcut nüfus miktarları hatta nüfus yapıları değişiklik göstermiştir (Işık, 1999:150).

Tablo 9. Gaziantep Merkez ve İlçelerinin Göç İstatistikleri (2019)

İLÇE ADI	Nüfus Miktarı	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Araban	32761	1028	1456	-428	-12,98
İslâhiye	67023	2950	4383	-1433	-21,15
Nizip	143994	5705	6630	-925	-6,40
Oğuzeli	31879	2086	3227	-1141	-35,16
Yavuzeli	22205	578	1000	-422	-18,83
Şahinbey	926544	42530	42442	88	0,09
Şehitkamil	794931	37638	33532	4106	5,18
Karkamış	9806	485	1020	-535	-53,11
Nurdağı	40221	1804	2363	-559	-13,80

Kaynak: TÜİK Verilerinden.

Gaziantep'in ilçelerinin göç verileri incelendiği zaman sadece merkez ilçelerden olan Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerinde sıfırın üzerinde net göç hızları olduğu tespit edilmiş, diğer tüm ilçelerde ise bu oran sıfırın altında kaldığı gözlemlenmiştir. Net göç hızı en düşük olan ilçe binde -21,15 ile İslâhiye olurken, en yüksek olduğu ilçe binde 5,18 ile Şehitkamil'dir. Bu durum üzerinde Şehitkamil ilçesinde yer alan organize sanayi bölgelerinin etkisi büyüktür. Aldığı göç açısından kıyaslandığı zaman Şahinbey 42530 kişi ile ilk sırada yer alır fakat verilen göç miktarının da yüksek oluşu

Şahinbey ilçesinin net göç hızını düşük olmasına sebep olmuştur. Şehitkamil ilçesi ise aldığı göç miktarı açısından ikinci sırada olmasında rağmen aldığı-verdiği göç arasındaki değerin pozitif anlamda en fazla olduğu ilçe olması sebebiyle net göç hızında Gaziantep ilçeleri arasında ilk sırada yer almaktadır (Tablo 9). Bu durum üzerinde hiç şüphesiz Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerinin gelişmişlik seviyelerinin daha fazla olması etkili olmuştur. Bu gelişmişlik seviyesi nüfus hareketliliğini de beraberinde getirmiştir. İş olanaklarının fazla oluşu, sağlık ve eğitim hizmetlerinin diğer ilçelere oranla daha fazla gelişmesi gibi sebepler neticesinde Şehitkamil ve Şahinbey ilçeleri yakın çevre illeri başta olmak üzere ülkemizin farklı yerleşim alanlarından göç almaktadır (Tablo 9).

Yavuzeli'nin illere göre aldığı ve verdiği göç sayıları incelendiği zaman ise en fazla göçü Gaziantep ilinden aldığı tespit edilmiştir. Gaziantep'ten aldığı göç sayısı 250 kişi iken bu ile verdiği göç sayısı 341 kişidir. Bu durum üzerinde Gaziantep'in konum olarak yakın olması en önemli etkidir. Göç açısından en yoğun etkileşimde bulunduğu diğer il ise yine konumsal özelliği nedeniyle Kahramanmaraş olmuştur. Nitekim bu ilden aldığı göç 19 kişi iken bu ile verdiği göç 22 kişidir. Yavuzeli'nin diğer illerden toplamda 250 kişi göç aldığı, diğer illere verdiği göç ise 587 kişi olduğu görülmüştür (Tablo 10).

Tablo 10. Yavuzeli'nin illere Göre Aldığı ve Verdiği Göç Sayıları (2019)

Göç Aldığı İller	Aldığı Göç Sayı	Göç Verdiği İller	Verdiği Göç Sayı
Gaziantep	250	Gaziantep	341
Antalya	28	Kahramanmaraş	22
Kahramanmaraş	19	Adıyaman	18
İstanbul	16	Şanlıurfa	16
Malatya	15	Kilis	16
Diğer	250	Diğer	587

Kaynak: TÜİK Verilerinden.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yavuzeli ilçesinin nüfus özellikleri üzerinde ilk önce fiziki coğrafya unsurlarının etkisi göze çarpar. Jeomorfolojik özellikleri diğer fiziki coğrafya unsurlarına kıyasla daha da ön plana çıkmaktadır. Buna göre ilçenin doğu-batı yönlü uzanan Merzimen ovası daha fazla nüfuslanmıştır. Nüfuslanma üzerinde bir diğer faktör ise ekonomik sebeplerdir. İlçe merkezinin bulunduğu yerleşim birimi ilçede nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu kesimdir. Bu durum üzerinde ekonomik hareketliliğin diğer kırsal yerleşmelere göre daha çeşitli olması etkidir.

Bu çalışma ilçede nüfusun yıllar içerisinde dalgalanmalar yaşasa bile çok düşük artış hızıyla artmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. İlçedeki nüfus artış hızındaki dalgalanmaların önüne geçebilmek için öncelikle iş olanaklarının artırılması gerekmektedir. Özellikle tarım ve hayvancılık alanındaki yatırımlara yönelik plan ve projeler daha da geliştirilmelidir. Güneşlenme süresinin fazla olması ve özellikle ovanın doğu kesimlerinde kış sıcaklıklarının yüksek olduğu alanlarda seracılık faaliyetleri yoğunlaştırılmalıdır. Bu yatırımlara ilave olarak alternatif iş olanakları da oluşturulmalı özellikle tarıma dayalı sanayi sayısı artırılmalıdır.

Ülkemizde nüfus artışı ile doğal kaynak kullanımı arasında bağlantı bulunmaktadır. Nüfus artışıyla doğal kaynak tüketiminin artması neticesinde mevcut doğal kaynaklar daha bilinçli kullanılmalı ve bu yönde çalışmalar belirlenmelidir çünkü bu doğal kaynakları kullanma ölçüsü bunları kullanan nüfusun özellikleri ile yakından ilgilidir (Koçman, 1997:10).

Yavuzeli ilçesinde nüfus artış hızında dalgalanmalar yaşanmakla birlikte son dönemlerde düşük hızda bile olsa nüfusu artmaya devam etmektedir. Bu durum doğal kaynak kullanımının önemsiz olduğu düşüncesini oluşturmamalıdır.

Son dönemlerde ilçede yapılan devlet hastanesi hiç şüphesiz ilçenin sağlık alanında ihtiyaçlarını karşılaması yönünden büyük bir adımdır. Bu durumun ilçenin nüfus yapısı üzerinde ileriye yönelik etkiler oluşturması muhtemeldir. İlçenin eğitim olanakları açısından da mevcut okul sayısının halen yeterli seviyede olmadığı gözlemlenmiştir. Sağlık alanlarındaki gelişmelerin dahada artırılması ve okullaşma oranındaki sayının da istenilen seviyeye yaklaşması neticesinde ilçe dışına verilen göç sayısında azalma yaşanabileceği tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arıncı, K. (2011). *Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin İç Bölgeleri*. Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi.
- Blömer, M., ve Engelbert, W. (2011). *Toros ve Fırat Arasındaki Tanrılar Ülkesi Komagene* Çeviri: N.Naycı, Z.T.Yüncü, S.K.Coutignies, P.Aykaç, Ö.Özçakır, Ö.Güney. (B. Avunç, Dü.) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bulut, İ. (2000). "Yozgat'ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri." *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*(3), 19-54.Erzurum.
- Diler, Z. (2021). "Küre İlçesi'nde (Kastamonu) Nüfus Özellikleri." *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(2): 251-269.
- Dilek, H., ve Özdemir, M. (2021). *Atatürk Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Serisi 2021 "Beşeri Coğrafya"*(1.Baskı), Erzurum: Gazi Kitabevi.
- Doğanay, H., ve Orhan, F. (2014). "Artvin İlinde Nüfusun Başlıca Özellikleri." *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, 19, 31.
- Doğanay, H. (1995). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü.
- Işık, Ş. (1999). "1997 Nüfus Tespiti ve Türkiye Nüfusu Üzerine Bazı Yeni Gözlemler." *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 10, 149-172, İzmir.
- Kasarcı, R. (1996). "Türkiye'de Nüfus Gelişimi." *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (5) 247-266.
- Koçman, A. (1997). "Türkiye'de Yerleşim, Nüfus ve Doğal Kaynakları." *Türk Coğrafya Dergisi*(32), 01-10.İstanbul.
- Özgür, E. (2016). "Bir Alt Alan olarak Nüfus Coğrafyasının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği." *Ege Coğrafya Dergisi*, 25(1, (1-36)), 5.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: TC. Başbakanlık Arşivi Genel Müd. Yay. no:26 Sistem Ofset.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme* (2. Baskı b., Cilt 1). İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No:45 Taş Matbaası.
- Tümertekin, E. (1978). *"Beşeri Coğrafya'ya Giriş"*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No:2464, Coğrafya Enst. Yay. No:100.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2017). "Beşeri Coğrafya İnsan. Kültür. Mekân." (17. Baskı) İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Yakar, M., (2012). "İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği." *Coğrafi Bilimler Dergisi* (10/2). 129-149.
- Yakar, M. (2013). "Türkiye'de İller Arası Net Göçlerle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin Coğrafi Ağırlıklı Regresyon ile Analizi" İzmir: *Ege Coğrafya Dergisi* (22/1), 27-43.
- Yazıcı, H, Akpınar, E., ğahin, F. (2005), Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hızla Nüfus Kaybeden Tipik Bir İlçe Merkezi: Pülümür. *Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 13.s. 7-30.
- Yılmaz, A. (1996). *XVI. Yüzyılda Birecik Sancağı*. İstanbul: İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Yılmaz, Z., ve Sevindi, C. (2021). *Atatürk Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Serisi 2021 "Beşeri Coğrafya"* (1.Baskı), Erzurum: Gazi Kitabevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.mku.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)

<http://www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr> (Erişim Tarihi: 04.01.2020)

<http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi:2020-2021-2022)

<https://earthexplorer.usgs.gov/> (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

<https://www.atlasbig.com/tr/>(Erişim Tarihi: 15.03.2021)